

**Босиб олинган
мусулмоnlар юртларининг
СИЁСИЙ МАСАЛАЛАРИ**

**Бу китобни Ҳизбут Таххир
босиб чиқарди**

Оят таржимасининг маъноси

Шу нарса эътироф қилиниши лозимки, Қуръон ояти деб араб тилидаги матнгагина айтилади. Ушбу китоб ичида *курсив* қилиб ўзбек тилида келтирилган матн ояtlар таржимасининг маъносидир.

Босиб олинган мусулмонлар юртларининг
сиёсий масалалари

1425 ҳижрий - 2004 милодий йил

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

МУҚАДДИМА

Бу китобда босиб олинган мусулмонлар юртларининг энг кўзга кўрингандаридан еттитасининг масалалари ҳижрий 1425 йилнинг биринчи чорагининг охири, милодий 2004 йилнинг ярмида қандай бўлса шундайлигича ёритилади. Улар: Фаластин, Кашмир, Чеченистон, Афғонистон, Кипр, Судан жануби ва Ироқ.

Бу китобда ўша мамлакатлар тўғрисида тарихий жиҳатдан – гарчи бундан холи бўлмаса ҳам – баҳс юритилмайди. Шунингдек, у мазкур мамлакатларнинг жуғрофий – гарчи буни қисман ўз ичига олган бўлса ҳам – тадқиқоти ҳам эмас.

Бу фақатгина мусулмонларга мамлакатлари нафақат атрофларидан, балки мағзи-юраги ва ер остиларигача юлиб олиниб, камайтириб юборилаётганини эслатишdir.

Бу – мусулмонларга уларнинг сони камлигидан эмас – аксинча, уларнинг сони кўп, балки уларни қамраб олган заифлик сабабли миллатлар уларнинг устига ёпирилиб ташланганини эслатишdir.

Ва яна бу мусулмонлар бир пайтлар миллатларнинг пешқадами бўлган бўлсалар, эндиликда уларнинг ортида судралиб юрганликларини, илгари ҳодисаларни ҳаракатга келтириб бошқарган бўлсалар, ҳозирга келиб бу ҳодисалардан бир четда қолиб кетаётгандарини эслатишdir.

Ҳамда бу улар Фарбнинг бузуқ ҳазорати ва яроқсиз сақофати зулматини Исломнинг ёруғ, нурафшон ҳазорати нури билан завол топтиришлари учун даъватdir, зеро зиё ва нур бор жойда зулмат туролмагай.

* * *

Булардан ташқари, бу китоб мусулмонлар юртлари бағрига учта ҳалокатли найза санчилганлиги тўғрисида уларнинг қулоқларига қилинган ҳайқириқdir.

Ўша найзаларнинг биринчиси ва энг ҳалокатлиси - мусулмонлар юртларидаги ҳокимлар хиёнати ва уларнинг мустамлакачи кофирларга бўлган садоқатидir.

Иккинчи найза эса мусулмонларнинг ўша ҳокимларни муҳосаба қилмай, уларга раддия билдирмай, уларни ўзgartирмай сукут сақлашидир.

Бу ҳалокатга энг кам улуш қўшган сўнгги найза эса очиқ-оидин душман бўлган кофирнинг найзаси-ўқидир.

* * *

Шунингдек, бу китоб (юқоридагилардан кейин) аёллар, қариялар ва ёш болаларнинг фарёдлари, ор-номуслар топталиши, муқаддас нарсаларнинг поймол этилиши ва қамоқҳоналардаги турли хил ваҳшийликларни эшлишилари учун мусулмонларга қилинган даъват ва нидодир.

У - томирларда қонлар жўш уриб, қалблар ғазабларга тўлиши натижасида азму қарор қатъийлашиб, ишга жиддий киришилиши ва фароғатли дунёга, саодатли охиратга кўнгиллар муштоқ бўлиши учун даъватдир.

У, шунингдек, қалби бор ёки гувоҳи бўлган ҳолда эшитиб турган киши учун - то Оллоҳ нусрат бергунча ёки Уни деб ҳалок бўлгунча қадди бўклимасдан, қасди сусаймасдан, темир қатъият или тўғри йўлдаги **ХАЛИФАЛИК**ни қайта тиклаш учун фаолият қилишликка даъватдир. Кимки шундай сифатга эга бўлса, Оллоҳнинг изни или албатта зафар қучгайдир.

Сўнгра у тўғри йўлдаги Халифани вужудга келтиришга ҳам даъватдир, негаки унинг орқасида туриб жанг қилинади ва у билан ҳимояланилади, шунда у кулфатлар жиддийлашиб кўпайишидан илгари юртлар ва халқларни қутқаради.

* * *

Ва ниҳоят:

Бу - босиб олинган мусулмонлар юртларидағи ақл эгаларига: «Эй Мўътасим... эй Халифа, қайдасан?!», деб қилинган шиддатли ҳайқириқдир.

Оллоҳ қурдатли, ғолиб зотдир.

ФАЛАСТИН

Оллоҳ Субҳонаху:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بَعْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي
بَارَكْنَا حَوْلَهُ

– „(Оллоҳ) бир кечә йўз бандаси (Муҳаммад)ни (Маккадаги) Масжидул Ҳаромдан (Қуддусдаги) Масжидул Ақсога сайр қилдирган (барча айбу нуқсондан) пок зотдир“, [17:1]

деб, йўз пайғамбари Ғани Масжидул Ҳаромдан Масжидул Ақсога тунги сафарга чиқариб, уни муқаддас уйи билан бирга бир тизинга боғлаб муборак ерга айлантиргандан бошлаб, Фаластин мусулмонлар тарихида алоҳида «дур» бўлиб келмоқда. Ҳижратнинг ўн олтинчи ойида Оллоҳ мусулмонлар юзларини иккинчи қиблалари бўлмиш Каъбаи мушаррафа сари буришга амр этишдан илгари мусулмонлар қалбларини Фаластин пойтахти Байтул Мақдисга боғлаб, уни биринчи қиблаларига айлантирган эди. Бу Фаластин Ислом салтанати остига киришидан илгари бўлиб ўтган эди. Яъни, иккинчи халифа Умар ибн Хаттоб ҳижратнинг 15-чи йили уни фатҳ қилиб, патриарх Сафронийдан қабул қилиб олиб, унга «Умар битими» номи билан машхур бўлган битимни беришидан илгари бўлган эди. Битимнинг матнларида у ердаги насронийларнинг талабига биноан «Бу ер (Фаластин)да яҳудий яшамаслиги шарт» эканлиги кўрсатилган эди.

Дарҳақиқат, Фаластин фатҳ қилинишидан илгари ҳам, фатҳ қилингандан кейин ҳам мусулмонлар тарихида алоҳида дур эди. Шу боис у мусулмонлар юртлари орасидаги салмоқли марказга айланди. Қачон унга бирон босқинчи тажовуз қилган бўлса - унинг тажовузи қанча узоқ давом этмасин, у ерда у албатта мажағланган. У салибчилар ва мўғул-татарлар учун қабристонга айланди. Оллоҳнинг душманлари бўлмиш яҳудийлар учун ҳам Оллоҳ изни ила шундай бўлгай. У ерда салибчилар ва мўғул-татарлар билан Ҳиттийн (583ҳ - 1187м) ва Айни Жолут (658ҳ - 1260м) каби ҳал қилувчи жанглар бўлган. Фаластинни соф-покиза ҳолида Ислом диёрига қайтариш учун у ерда Оллоҳнинг изни ила яҳудийлар билан янга бир ҳал қилувчи жанглар бўлиб ўтади.

Фаластин масаласи ҳалқаро жиҳатдан янги асрда, яъни Усмоний халифа Абдулҳамид давридан бошлаб кўтарила бошлаган эди. Ўшанда яҳудий раҳнамолари ўша пайтдаги куфр давлатлари, хусусан Британия ҳамкорлигига ўзлари учун Фаластинда ватан қилиб олишга

интилиб, Усмоний Халифалик давлатидаги молиявий тангликдан фойдаланиб қолишга уринишди-да, ўша пайтдаги яхудий сионистлари етакчиси Теодор Герцл 1901 йили давлат хазинасига маблағ бериб, эвазига жой берилишини таклиф қилди. Шунда халифа Абдулҳамид у билан учрашишни рад этди ва Герцлнинг таклифига жавоб сифатида етказилиши учун ўзининг вазири аъзамига айтган машҳур сўзи қўйидагича бўлди: «Доктор Герцлга маслаҳат берингларки, бу мавзуга жиддий қадам қўя кўрмасин. Зоро, мен Фаластиннинг бир қарич еридан ҳам воз кеча олмайман... Чунки у менинг мулким эмас... балки Исломий уммат мулкидир... Халқим шу ер учун жиҳод қилиб, уни қони билан сугорган... Бас, яхудийлар миллионлаб маблағларини ўзларида сақлаб тураверсин... Бир кун келиб Халифалик давлати парчаланиб кетсагина, ўшанда улар Фаластинни маблағсиз олиши мумкин. Аммо мен тирик эканман, Фаластиннинг Халифалик давлатидан ажратиб олинганини кўришимдан кўра баданимга пичноқ санчилгани мен учун енгилроқдир. Бу бўлмайдиган иш. Биз тирик бўла туриб, танамиз бўлакларга ажратилиб ташланишига рози бўлолмайман». Абдулҳамид раҳимаҳуллоҳнинг хавфсираши рост бўлиб чиқди. Халифалик тугатилгандан кейин мусулмонлар юртларидағи малай ҳокимларнинг шундайлари бўлдики, яхудийларга нафақат Фаластинни босиб олиш, балки Фаластиндан ўзга жойларни назорат қилишга ҳам имкон туғдирди.

Салибчиларнинг Куддусга қилган босқинчилиги 583 ҳижрий йил 27 ражаб (милодий 1187 йил 2 октябр)да тугатилиб, Куддус уларнинг ифлосликларидан озод этилгандан бошлаб, Исломга адовати бор кофирларнинг орзу ҳаваслари давом этиб келди. Улар мусулмонларга, уларнинг диёрларига, хусусан Фаластинга нисбатан кек сақлаб қолишдики, Биринчи жаҳон уруши даврида - 1917 йил 11 декабрда Фаластинга кириб келишган пайтда иттифоқ қўшини қўмондони британиялик генерал Алленби салибчиларни саккиз аср илгари мағлубиятга учратган, мусулмонларни доимо қувватлантириб турган нарса бу - Халифалик эканини ҳамда инглизлар Халифаликни мағлубиятга учратиб, Фаластинни босиб олишлари билан салибчиларни мусулмонлар ютига қайтариб, у ерда абадий қолиб, ҳаргиз мағлуб бўлмаймиз дейишларини ҳисобга олиб: «Энди салибчилик урушлари интиҳосига етди», деди.

Шу йилнинг ўзида (1917 йил 2 ноябрда) инглизлар ўша пайтдаги ташқи ишлар вазири Белфурга нисбат берилган «Белфур ваъдаси» деб аталган ваъданни беришди. Бу ваъдага кўра, Британия яхудийларга Фаластинни босиб олиб, у ерда ўзлари учун давлат барпо қилишга имкон яратиб беришни ўз зиммасига олади.

Биринчи жаҳон уруши охирлаб, Халифалик давлати тугатилган пайтда ғалаба қучган давлатлар Миллатлар лигасини ташкил қилди, у ўз навбатида 1922 йили Фаластин устидан Британиянинг мандат (ваколат)ини ўрнатди. Унинг моддаларидан бирида Британиянинг Белфур ваъдасини ижро қилиши кўрсатиб ўтилган.

Британия яҳудийлар оламнинг турли бурчакларидан Фаластинга келиши, машгулот ўтказиши ва қуролланиши учун имкон түғдирадиган тадбирлар қўллай бошлади. Сўнгра, Иккинчи жаҳон урушидан кейин БМТ вужудга келиб, 1947 йил 29 октябрда Бош ассамблеяниг 181 сонли тақсимлаш қарори чиқарилди. Бу қарорга кўра, Фаластин ўз ахолиси билан босқинчи ўртасида тақсимланди. Британия бу ишга қулай замин тайёрлагандан кейин Фаластиннинг асосий қисмини яҳудийларга топшириб, улар учун давлат тиклаб берилишига қарор қилди. Шу иш учун саҳна ишлаб чиқди, яъни малай араб ҳокимлари билан (ўша пайтда улар еттита эди) яҳудийлар ўртасида яҳудийларни давлат тиклашдан қайтаришни рўкач қилиб, расман уруш пайдо қилди. Натижада яҳудийлар еттита араб армиясини мағлубиятга учратиб голиб бўлади. Бунинг оқибатида бу ҳокимлар хору зорлик муҳри босилган яҳудийларга уларда ҳаргиз мавжуд бўлмаган қудрат ва шижаот «тожи»ни кийдиришди. Аслида бу «тоҷ» яҳудларнинг «еттита армияни чекинтира олдик», деб бу урушни мустақиллик уруши деб жар солишларига имкон бериш учун малайларнинг чекинишдан иборат «совға»си эди! Шундан сўнг 1948 йил 15 майда яҳудларнинг давлати эълон қилинди.

Сўнгра ушбу жирканч бадбашара давлатни кофир давлатлар дарҳол тан олди. Ўша пайтдаги катта давлатлар - Америка, Россия, Британия ва Франция уни эътироф этишда мусобақалашишди. Сўнгра минтақада таъсирга эга мустамлакачи кофир давлатлар, хусусан Британия билан Америка Фаластин масаласи учун лойиҳалар ишлаб чиқишида рақобатлаша бошладики, кейинчалик унга «Яқин шарқ инқизози» деб ном берилди. Буларнинг барчаси яҳуд давлатини бағрига олиш ва минтақада унинг учун минтақадаги бошқа давлатларнинг обрўсидан юқорироқ вазнни тиклаш эвазига ўша куфр давлатларининг манфаатларига хизмат қилдириш мақсадида ишлаб чиқилган эди.

Дарвоқе, кофир Farb яҳуд давлатини ўз бағрига олиши ва уни мусулмонлар юртларининг қалбида заҳарли ханжар қилиб экиб қўйиши ортидан бир қанча мақсадларга эришди. Ўша мақсадларнинг баъзилари қўйида келтирилади:

1. Минтақада мусулмонлар орасидаги борди-келдиларга тўсқинлик қилиб, бирлигини кетказадиган бегона бир жисмни пайдо қилиш;

2. Минтақани яхудийлар кураши билан машғул қилиб, уларнинг Халифаликни йўқ қилган кофир Фарб билан бўлган асосий курашларини ёдларидан қўтаришга интилиш. Яхудийларга Фаластинда давлат қуриб олишга имкон яратилишидан илгари кураш мусулмонлар билан Фарб ўртасида эди. Яхудийлар Фаластинни босиб олиши билан бу кураш ушбу босқинчи вужуд атрофида марказлашдида, ўша вужудни пайдо қилганлар билан бўлган кураш сусайди;

3. Улар ўз юртларидағи яхудийлар муаммоларидан қутулиб, хотиржам бўлиши. Чунки яхудийлар қаерда бўлмасин, ўша ерда бузуқлик ва бузғунчиликни авжига чиқаради. Мана шу иллатни Америка президенти Бенжамин Франклин сезиб қолиб, 1789 йили Америка дустури (конституцияси)нинг таъсис анжуманида сўзлаган нутқида Америка халқига қарата шундай деган эди: «... Бу ўринда АҚШга таҳдид солаётган катта хавф-хатар мавжуд, у ҳам бўлса яхудийлар хатаридир. Улар қаерда бўлишмасин, ахлоқий тубанликни тарқатиб, савдо-сотиқдаги барқарорликка жиддий путур етказишади... Улар қонхўр ваҳшийлар ва мол ўғриларида... Сизларни огоҳлантириб қўймоқчиманки, эй жаноблар, агар яхудийларни бутунлай чиқариб юбормасангиз, болаларингиз ва болаларингизнинг болалари албатта сизларни қабрда ётганларингизда ҳам лаънатлади...».

Шундай қилиб, кофир Фарб бу раксимон жисмни мусулмонлар юртларида пайдо қилди. Шундан кейин кофир Фарб давлатлари, хусусан Америка, Британия, сўнгра Европа давлатлари ўртасида Фаластина хусусида даҳшатли кураш вужудга келди-да, Фаластина масаласидан бошланиб, бутун минтақани қамраб олди. Чунки Фаластина мусулмонлар қалбларида ҳаётий масала бўлиб қолган ва унинг таъсири унга чегара дош бўлган қўшни давлатларгагина чекланиб қолмасдан, араб бўлмаган мусулмонларнинг қолган юртларигача чўзилиб кетган эди.

1947 йилда чиққан Фаластинни тақсимлаш ҳақидаги қарордан кейин ва 1948 йилда Фаластин ерини босиб олган яхуд вужуди (давлати)нинг ташкил этилишидан кейин барча кофир давлатлар ўртасида муштарак тақсимот хусусидаги халқаро қарорлар кетма-кет чиқиб турди. Бу қарорлар яхудлар вужудини сақлаб қолиш, унга куч-қудратнинг барча воситалари билан ёрдам бериш каби қарорлар бўлиб, бу қарорларнинг яхудларга тааллуқли бўлган томони эди. Аммо арабларга тааллуқли бўлган томонига келсак, бу қарорлар қочоқларнинг қаерда яшashi ва уларнинг ўзлари кўчиб борган араб давлатлари билан бўладиган муносабатлари тўғрисида қочоқлар мавзусига оид «инсонпарварлик» ечимидан иборат эди. Бу қарорларнинг барчаси шу икки омилдан келиб чиқиб чиқарилди, яъни

яхудлар вужуди воқеи иш бўлиб, унга тил тегизиш жоиз эмас. Аксинча, араб ҳокимлари томонидан уни тан олдиришга ҳаракат бўлиши лозим, деган омилдан ҳамда қочоқлар ишини ва уларнинг Фаластииннинг қолган қисмида ёки араб давлатларида яшаб қолишларини ҳамда бу давлатлар билан бўладиган муносабатларини тартибга солиш билан амалга ошириладиган фаластиинликларнинг «инсоний ҳукуқлари» деган омилдан келиб чиқиб чиқарилди.

1947 йил 29 ноябрдаги тақсимлаш қарори яхуд давлатининг «қонуний» асосига замин тайёрлаш бўлган бўлса, унинг 1949 йил 28 марта БМТга аъзо деб эътибор қилиниши яхуд давлатининг «қонуний» лигининг халқаро жиҳатдан тасдиқланиши бўлди.

Ярамас, сиёsat борасида ўта маккор Британия бутун Фаластиинда демократик илмоний давлат тикланиши лозим, деб билар эди. Унинг режаси мана бундай эди: «1948 йили босиб олинган Фаластиин ҳам, Фаластииннинг қолган жойлари - Иорданияга қўшилиб турган қирғофи ва Миср бошқаруви остида бўлган Фазо сектори ҳам Ливанга ўхшаб демократик асосдаги битта Фаластиин давлатига айланади-да, бутун Фаластиндаги бошқарув яхудийларга ўтади. Улар эса мусулмон ва насронийлардан иборат айрим вазирларни ўзларига хизматга олади. Амалда яхудийлар бошқараётган бу давлат Араб давлатлари лигасига аъзо бўлиб олади-да, бутун минтақа уни олқишилаб кутиб олади. Мана шу ечим яхудийларнинг минтақада фаол унсур бўлиб қолишини кафолатлайди. Бордию, улар битта давлатга алоҳида бўлиб ажралиб олишса, мусулмонларнинг назарида улар душман бўлиб қолаверади ва ҳар қанча узоқ вақт ўтмасин, салибчилар билан юз бергани каби улар ҳам йўқотилади». Яхудий сиёsatчиларининг кўпчилиги шу ишдан қаноат ҳосил қилиб, унга интила бошлади. Британия яхудийлар билан минтақадаги араб ҳокимлари - уларнинг ҳаммаси ўша пайтда унинг малайлари эди - ўртасида сулҳ имзолаб, шу ечимга замин ярататётган эди. Зоро, сулҳдан кейин ишлар мазкур йўсинда ҳал қилинавериши лозим эди.

Бироқ, Американинг Яқин шарқдаги дипломатик вакиллари Америка ташқи ишлар вазирлигига Яқин шарқ ишлари бўйича ўша вақтдаги масъул вакили Жорж Магий бошчилигига 1950 йили Истанбулда йиғилиш ўтказилгандан кейин, Америка минтақага ўз нуфузини ўтказиб, қайноқ масалаларни ҳал қилишини Британиядан алоҳида, балки унинг ўрнига ўзи бошқаришга қарор қилди. Бу йиғилиш қабул қилган қарорлар қўйидагича бўлди: «Фаластиинни икки давлатга - араб ва яхудий давлатига бўлиб ташлаш лойиҳасини ижро этиш ва қочоқлар мавзусини ҳал қилиш учун БМТни рафбатлантириш». Америка яхуд сиёsatчиларини бошқаларга қўшилиб, уларга қоришиб кетганидан, қолаверса Фаластиинда

салтанат араблар қўлига ўтиб кетганидан кўра яхудий давлатининг ўзи Фаластинда қолиши муносиброқ, деган фикрга кўндириб, ўша лойиҳа бўйича юра бошлади. Бироқ, Британиянинг яхудийларнинг Бен Гурион каби етакчи сиёсатчиларига бўлган сиёсий нуфузи ҳамда ўша яхудийларнинг бутун Фаластинга бошчилик қилишга бўлган қаттиқ иштиёқи даставвал Американинг ўз лойиҳасида муваффақият билан юриб кетишига йўл қўймади.

1959 йили, Эйзенхауэр ҳокимиятининг охирги даврида Америка ўз лойиҳасига ҳаракатчанлик билан озгина тафсилотлар киргиздики, уларни қисқача қилиб шундай изоҳлаш мумкин: Фарбий қирғоқ ва Фазода фаластинликлар учун бир вужуд барпо қилиш, Қуддусга халқаролик тус бериш ва фаластинлик қочоқлар муаммосини қўйидаги тарзда ҳал қилиш, яъни уларнинг арзимас қисмини «Исройл» бошқаруви остидаги босиб олинган Фаластинга қайтариш, кўп сонли қисмига эса бадал тўлаб, уларни Фаластин ташқарисига жойлаштириш. Шу минтақада Американинг асосий малайи бўлмиш Абдун Носирга ўша лойиҳани ижро қилиш вазифаси топширилди ва бу лойиҳа Американинг Ироқдаги бошқа бир малайи - Абдулкарим Қосимнинг гарданига ҳам юкланди, чунки у Фаластин жумҳуриятини барпо қилиш ва Фаластин аҳолисини ўз юртларини халос қилиш учун сафарбарлик қилиш фикрига чақирган «Фаластин олий ҳайъати» билан алоқа боғлаб, уни ўзига қарам қилиб олганди. Американинг яна бир малайи бўлмиш қирол Саудга ҳам қирол Ҳусайн билан боғланиб, унга шу лойиҳа бўйича юриш учун босим ўтказиш топширилди. Матбуот ҳам шу лойиҳага эътиборни жалб қиласидан тарзда даъват қила бошлади. Бироқ, қирол Ҳусайн Англиянинг таъсири туфайли у лойиҳани қабул қиласдан, унга қаттиқ қаршилик кўрсатди. Америка Иорданияга босим бера бошлади. 1960 йили Ливандаги Шатура курортида Араб давлатлари лигаси йиғини чақирилди ва қаттиқ босим остида Иордания бош вазири Ҳузоъ ал-Мажолий Американинг ушбу лойиҳасини маъқуллади, яъни Фарбий қирғоқда Фаластин вужуди барпо қилинишини маъқуллади. Бироқ, ал-Мажолийнинг ўлдириб кетилганлиги боис ушбу маъқуллашнинг фойдаси бўлмади.

1961 йили ҳокимият тепасига Кеннеди келгач, Саудия қироли Сауд, Миср президенти Абдун Носир, Ироқ президенти Абдулкарим Қосим, Иордания қироли Ҳусайн ва Ливан президенти Фуод Шиҳобларнинг ҳар бирига ўзининг машҳур мактубларини йўллади. Бу мактубларда қочоқлар масаласини маблағ билан таъминлашни ва Иордания сув муаммоси ечимини Америка ўз зиммасига олиши кўрсатилган эди. Сўнгра, 1961 йил 10 июнда Қоҳирада умумараб анжумани чақирилди ва Фаластин давлати фикратини қабул қилиш

учун Иорданияга яна босим берилди. Анжуман чақирилган куни кечқурун Америка әлчиси Иордания бош вазири Баҗжат ат-Талхуний билан (уни Фаластиң вужуди барпо қилинишига розилик билдиришга ундаш учун) учрашув ўтказди. Бироқ, қирол Ҳусайн Талхунийни чақириб олиб, таҳдид қилди-да, Америка режасини иккинчи марта ҳам пучга чиқариб, анжуманни барбод қилди.

Фарбий қирғоқ ва Газода Фаластиң «давлати» тикланиши, Құддусда халқаро сиёсий вужуд тикланиши учун Американиң уринишлари шу зайлда давом этар, бироқ буларнинг барчаси Англия ва қирол Ҳусайн рад этгани сабабли пучга чиқар әди. Чунки уларнинг лойиҳаси бўйича Фаластиңда яхудийлар бошқарадиган ва Иордания билан имтиёзли алоқаларга киришадиган битта илмоний давлат барпо этилиши лозим әди. Шундан кейин 1964 йили чақирилган Араб олий учрашуви анжуманида Жамол Абдун Носирнинг қўллаб-қувватлаши билан Аҳмад Шуқайрий бошчилигига «Фаластиң озодлик ташкилоти» ташкил қилинди. Бундан Фарбий қирғоқни Иорданиядан ажратиб олиб, у ерда мустақил Фаластиң вужудини ва бунинг ёнига Құддус ва Байтул-Лаҳм (Вифлеем)да халқаро вужуднинг тикланишига интилиш кўзланган әди.

Американиң ушбу режалари ва уринишларига Британия ўзининг эски малайи, Тунис президенти Ҳабиб Бурқибаниң қўли билан 1964-1965 йилларда раддия берди. У бу раддияда бутун Фаластиңда тоифачилик мувозанати асосидаги битта илмоний вужуд тикланишига чақириган әди. Ундаги етакчилик, табиий равишда, яхудийлар қўлида бўлиши кўрсатилган әди. Араб давлатлари шу икки лойиҳа бўйича бўлинишди. У икки лойиҳанинг бири Иорданиядан ҳам, «Исройл»дан ҳам ажралиб чиққан Фаластиң вужуди тикланишида ўз аксини топган Америка лойиҳаси бўлса, иккинчиси тоифачилик мувозанатига асосланган, Ливан тузумига ухшаб кетадиган битта илмоний вужудда ўз аксини топадиган (Бурқиба эълон қилган) Британия лойиҳаси әди.

Яқин шарқда Америка сиёсатини рўёбга чиқариб берадиган Мисрнинг роли Абдун Носир таъсирининг кўтарилиши билан юксалган пайтда Англия ва унинг малайлари ҳимоя позициясини эгаллай бошлади. «Араб кўчаси» (арабларнинг омма фикри) Бурқиба лойиҳасини рад этиб, қирол Ҳусайнга ва минтақадаги Британия сиёсатига қарши «носирча» ҳужум шиддатли тус олгандан кейин Британия минтақада Араб-«Исройл» урушини қўйидаги тарзда тартиблаштириди: бу урушда қирол Ҳусайн Фаластиң давлати тикланиши учун ўзига бўлаётган босимлардан қутилиш мақсадида Фарбий қирғоқни яхудийларга топширади. Аслида қирол Ҳусайн Абдун Носирга қаттиқ зарба бериш мақсадида «Исройл» билан бўладиган урушга киришга Мисрнинг тайёргарлиги йўқлигини билиб,

уни гиж-гижлаб шу урушга тортди. У бу ишни Абдун Носирнинг куч-қудрати ва машхур бўлиб кетишида ўз аксини топган Америка босимларини пасайтириш мақсадида қилди. «Исроил»нинг урушга киришига баҳона бўлиши учун урушдан илгари «Исроил»га қарши ҳарбий амалиётлар амалга оширилди. Қирол Ҳусайн «Исроил»нинг Мисрга берадиган ҳарбий зарбасининг қай даражадалигини кутмаган Абдун Носирни гиж-гижлаган эди. У эса Қизил денгизда Исроил дengiz қатновига чек қўйиш учун Тийрон бугозини ёпиб, халқаро кучларни қувиб чиқарди. «Исроил» бундан фойдаланиб, уни баҳона қилиб олди-да, 1967 йил июнда Миср, Иордания ва Сурияга қарши кенг кўлами босқинчилик уюштири. Бунинг натижасида Farbii қирғоқ, Жўлон тепалиги, Fазо сектори ва Сино олти кунда яҳуд вужудининг қўлига ўтди. Яҳуд етакчилари ўзларини учта араб қўшинини мағлубиятга учратган қилиб кўрсатиши, қолаверса «Исроил» давлати енгилмасдир, деб даъво қилишди. Улар аниқ билишардики, уларнинг «ғалабаси» уларнинг кучлилигидан эмас, балки араб ҳокимларининг улар олдидаги заифлиги ва тил бириктирганлигидан эди, яъни Миср режимиининг урушга тайёр эмаслиги, Иордания режими Farbii қирғоқдан чиқиб кетиб, уни яҳудийларга топшириши ва Сурия режими ал-Қунайтира шаҳрининг қулашини эълон қилишидан иборат эди. Ҳолбуки бу шаҳар Жўлонда жанг қилаётган Сурия қўшини турган фронт чизиги ортидаги шаҳар эди. Натижада бу нарса Сурия армиясининг беқарорликка юз тутиб, чиқиб кетишига олиб келди.

Дарҳақиат, ушбу саҳналаштирилган уруш минтақадаги Араб-«Исроил» урушида ҳамда шу минтақага таклиф қилинган ташаббусларда катта бурилиш нуқтаси деб ҳисобланди.

Урушдан илгари Фаластин вужуди ва халқаро тус берилган Қуддус тикланиши ҳақида гапирилган бўлса, ундан кейин эса босқинчilikning асоратларини қандай йўқотиш ҳақида сўз кетди ва ишлар тақ-тақ тўхтаб қолди. «Исроил» эса Farbii қирғоқ, Fазо сектори ва Жўлонни «ямламай» ютиб юборди. Шу туфайли эндиғи сўз «Исроил»нинг 1967 йили босиб олинган минтақалардан чиқиб кетишига чекланиб қолди. Шундан сўнг Хавфсизлик кенгашининг машхур 242-сонли қарорининг лафзлари ва шакли усталик билан ўзгартирилиб чиқилди-да, «Исроил»ни урушда босиб олган ерлардан чиқиб кетишига чақирди. Америка эътиборини - ўз назаридаги энг аҳамиятли бўлиб кўринган - «Исроил» билан Миср ўртасидаги алоқани тузатишга қаратади, бу пайтда Фаластин папкаси бир чеккага суреб қўйилди. Америка тинчлик амалиёти деган нарсани қўзғаб, шу минтақадаги асосий базасида қалқиб қолган нуфузини мустаҳкамлаш учун янги урушга ҳозирлик кўра бошлади. Ўша база

қақшатқыч зарба берилиши натижасида Синони бой беріб қўйған Миср эди.

Америка орадан бир неча йил ўтибоқ, бир томонда Миср билан Сурия, иккинчи томонда эса «Исроил» ўртасидаги урушни алангалата олди. Шу боис 1973 йилги октябр уруши гиж-гижлов натижасидаги уруш бўлди, кейинчалик у Миср билан «Исроил» ўртасида 1978 йил 17 сентябрда Кемп Дэвид битимининг имзоланишига олиб борди. Бу битим имзоланиши олдидан Миср президенти Анвар Садатнинг босиб олинган Қуддусга буюрган ташрифи ва 1977 йили «Исроил» кнессети (парламенти)да сўзлаган нутқи билан замин тайёрланган эди.

Миср Кемп Дэвид битимиға имзо чекиши билан «Исроил» Сино ярим оролини бўшатиб, қуролсизлантирилган ҳолда Америка етакчилигидаги кўп миллатли кучларни у ерда қолдириб Мисрға қайтарди. Бундан кўзланган мақсад Мисрни жангдан чиқаришни кафолатлаш эди. Шу билан «Исроил»нинг жануб томонидан ҳажми кичрайди. Шунингдек, иккинчи томондан Миср халқи олдида обрўсими йўқотган Америка малайи бўлмиш Миср президенти Анвар Садатга бўлган ишонч қайта тикланди.

Мисрда тинчлик ўрнатилгандан кейин, минтақада Америка вазни ошиб кетди-да, иш шимолий жабҳа (фронт)га кўчди. Яъни Америка «Исроил»ни Ливанни яксон қилиб, ундан «Фаластин озодлик ташкилоти»ни қувиб чиқаришга ундади. Бунинг натижасида 1982 йилги уруш юз берди. Бунда «Исроил» Ливанга ҳужум қилиб, «Исроил»нинг ҳарбий босими ва Американинг дипломатик босими остида Арафотни Ливанни тарк қилиб, Тунисга жўнаб кетишига мажбур қилди. У жўнаб кетишидан илгари Америка конгрессидан келган делегация Байрутга келиб, ундан яхудийлар билан тузиладиган сулҳга муқаддима бўлиши учун яхуд вужудини очиқ эътироф этишини қаттиқ талаб қилди. Арафот 1982 йил 25 июлда Макловский ҳужжати деб танилган ҳужжатга имзо чекди. Унда жумладан шундай дейилади: «Ташкилот (яъни «Фаластин озодлик ташкилоти») энди «Исроил»нинг яшаш ҳуқуқини эътироф этади». Америка конгресси аъзоси Макловский журналистлар олдида бу ҳужжатни Арафот ҳузурида ўқиб эшиттириб, шундай деди: «Ёсири Арафот «Фаластин озодлик ташкилоти»нинг раҳбари сифатида озодлик ташкилоти Фаластин масаласи бўйича БМТнинг барча қарорларини қабул қиласи, дейилган ёзма ҳужжатга имзо чекди». Арафот ушбу ҳужжатга имзо чекиши билан Фаластинда тоифачилик мувозанати асосидаги ягона илмоний давлат тикланиши тўғрисидаги Англия фикратидан воз кечган бўлиб, «Исроил» давлати ёнида Фаластин давлати тикланиши лозимлигига чақираётган Америка лойиҳаси сари биринчи қадамни қўйған ҳисобланади.

1988 йил октябрда Жазоирда ўтказилган Фаластин миллий анжуманида, шунингдек 1988 йил декабрда Женевада БМТ йифилиши олдида иккинчи қадам қўйилди, Арафот у ерда анжуман қатнашчилари олдида «Фаластиннинг тарихий ери устида ягона Фаластин давлати тикланиши лозим, деган фоя интиҳосига етди, бу орзу энди йўқ бўлди» деб, 1967 йили босиб олинган Фаластин ерларида Фаластин давлати тикланади деган фояни қабул қилганини маъруза қилди ва Фаластин давлати қофозда тикланганини маълум қилди.

Қирол Ҳусайн шу йилнинг ўзида (1988 йил июлда) Иордания билан Фарбий қиртоқ ўртаси идорий ҳамда қонуний жиҳатдан ажратилишига рози бўлишга мажбур бўлиб, у ерда Фаластин давлати тикланишига розилигини эълон қилган эди.

Британия билан Европа ҳам Фаластин давлати тикланиш фоясига рози бўлди. Шу билан овози ўчиб, таъсири пасайган Британия лойиҳаси устидан Америка лойиҳаси устун келиб, фалабани қўлга киритган ҳисобланади... Ливия раҳбари Қаззофийнинг айрим «ихтиrolари»ни ҳисобга олмагандан. Чунки у XXI аср бошларида: «Фаластин масаласининг ечими бу - фақат Англияning собиқ лойиҳаси, яъни Фаластинда араблар ва яҳудийлар учун ягона давлат тикланишидир», деб гапира бошлади. Сўнгра у бу давлат учун «Исроил» ва Фаластин исмидан иборат «Исротин» деган исм ясад, уни янги давлат номи сифатида таклиф қилди. Лекин унинг ўша иккала янги сўзига - Исротин деган янги сўзига ҳам, йўқ бўлиб кетган Британия лойиҳасини қайта жонлантириш ҳақидаги сўзига ҳам ҳеч ким қулоқ солмади.

1991 йил иккинчи Кўрфуз урушидан кейин Америка тарафларни тинчлик бўйича Мадрид анжуманига тўплади ва уларга Америка фикри бўйича ишлаб чиқилган ечим йўналишидан юришни юклади. Бироқ Британия «Исроил»даги ҳукмрон «Меҳнат» («Авода») партияси етакчилари Рабин ва Перес билан ўзаро келишиб, Америка лойиҳаларини тўхтатишга сўнгги марта уриниб кўрди ва «Фаластин озодлик ташкилоти» билан «Исроил» ўртасида 1993 йили Осло битимини тузишга муваффақ бўлди. Бу битим иккинчи Кўрфуз урушидан кейин Американинг бу ечим учун асос қилиб ишлаб чиқсан Мадрид анжуманидаги фоясига қарши Британия ва Европа томонидан яҳуд вужуди етакчилари ва озодлик ташкилоти раҳбарлари ҳамкорлигига ишлаб чиқилган уриниш бўлди.

Арафот бу битимга кўра Қиртоқ ва Фазога келди, унга ҳақиқий суверенитетга эга бўлмаган, балки «Исроил»га қарам бўлган Фаластин автономиясини таъсис этишга рухсат берилди. Бироқ Америка бу битимни давомли ва чигал музокараларга айлантириб

юборди. Ва унинг розилигисиз ҳар қандай ечим амалга ошмаслигини кафолатлаган ҳолда иш юрита бошлади.

Иккинчи тарафдан, 1994 йил 25 июлда Вашингтонда АҚШ президенти Клинтон ҳомийлигида Иордания қироли Ҳусайн билан «Исроил» бош вазири Рабин иштирокида муштарак йифин ўтказилди. Унинг изидан «Исроил» билан Иордания ўртасида уруш ҳолати тўхтатилганлиги тўғрисида Вашингтон баёноти эълон қилинди. Бунинг натижасида Водий Араба битимига имзо чекилиб, икки давлат ўртасида уруш ҳолати расман тўхтатилди.

1994 йил 4 майда иккинчи Осло (Фазо-Ариҳо) битими, 1998 йил 23 октябрда Уай-Ривер битими юзага келди. Лекин бу битимларнинг ҳаммаси дунёга келмасдан йўқ бўлиб кетар эди.

Клинтон маъмурияти 2000 йили Кемп Дэвидда Арафот билан Эхуд Барак ўртасида кенг қамровли тинчлик битими тузишга ҳаракат қилди. Бу битим Кемп Дэвид-2 деб танилди. Клинтон ўз ҳокимиятига шу битимни охирига етказиш билан якун ясашга қаттиқ киришди. Лекин «Исроил»даги афкори омма ҳам, фаластиналардаги афкори омма ҳам бундай кенг қамровли битимни қабул қилишга тайёр эмас эди. Оқибатда 2000 йил сентябрда ал-Ақсо интифозаси деб танилган қўзғолон аланг олди. «Исроил» эса Фаластин аҳолисини маҳкам ушлаб турган сўнгги матонатларидан ҳам воз кечиш ва эгилишга мажбуrlаш учун уларга қарши ҳар кунги қирғинларни бошлаб юборди. Клинтоннинг иккинчи президентлик даври тугаганлиги сабабли кетиши ва 2001 йилнинг бошида ҳокимиятга кичик Буш келиши билан Кемп Дэвид-2 ҳам йўқ бўлиб кетди.

Буш ҳукуматининг Фаластин масаласига аралашини тўғрисида иккиланиши

Бушнинг президентлик даври бошланган пайтда унинг ҳукумати АҚШнинг собиқ маъмуриятларидан фарқли ўлароқ Фаластин масаласига жиддий муносабатда бўлмади. «Исроил»-Фаластин кураши сари йўналиш паст суръат эгаллаган эди. 2001 йил февралда Буш маъмурияти Клинтон қарорларидан ҳам, фаластиналлар билан исроилликлар ўртасида фаол воситачиликдан ҳам воз кечди. 2001 йил 7 февралда ташқи ишлар вазирлиги нотиги Ричард Баучер мухбирларга шундай деди: «Яқин-яқингача муҳокама қилиб келинган фикр ва қарорлар президент Клинтоннинг қарор ва фикрлари эди. Жаноб Клинтон президентликни тарқ этгандан кейин улар янги президент ёки АҚШ қарорлари бўлиб қолмайди». Шунга қарамасдан, Америка Фаластин аҳолисини қатл қилиш, ўлдириб кетиш ва тазиيқ ўтказишида - у (маъмурият) бошқарувига қарашли минтақалардами ёки бошқа минтақалардами, фарқсиз - «Исроил» қўлини бўш қўйди. Буш ўз вакилларини минтақага турли мақсадли сафарларга - асосан

ижтимоий алоқалар бўйича юбора бошлади. Митчелл ва унинг тавсиялари, сўнгра Жорж Тенет ва у кафолат берган вақтинча ўт очишни тўхтатиш режалари айнан ўшалар жумласидан эди. 2001 йил 11 сентябр воқеалари юз бергунга қадар ишлар бир ташрифдан бошқа бир ташрифга алмасиб давом этиб келди.

11 сентябр воқеалари Фаластин масаласини бир четга сурib қўйди

Дарҳақиқат, 11 сентябр ҳужумлари «Исроил»-Фаластин курашидан ўзга бирламчи ишларни пайдо қилди. Бу масала Буш маъмурияти наздига жуда паст даражага тушиб кетди. Чунки Америка терроризмга қарши кураш баҳонасида Ислом олами узра янги ҳужум уюштириш учун тайёрлана бошлади. «Исроил» ҳам Фаластин маъмуриятига бошқариш салоҳиятини бериб қўйған минтақалар - Ариҳо, Жанин, Фазо шаҳри ва Аробаларни қайтадан босиб олиш учун шу фурсат - «терроризмга қарши кураш»дан фойдаланиб, фаластиналарга қарши ҳаддан зиёд куч ишлатди. «Исроил» шу шаҳарларга ўз ҳукмронлигини ўрнатиш мақсадида танклар, вертолётлар ва ҳарбий самолётлардан фойдаланди. Шарон содир этаётган ваҳшиёна жиноятлар шунчалик очиқ-оидин бўлдики, Америка мусулмонлар юртлари (Афғонистон, кейинчалик Ироқ)га ҳужум қилиш учун олиб бораётган тайёргарликларига унинг таъсир қилишидан қўрқиб қолди, шу сабабдан ўзини минтақага эътибор қаратгандек қилиб кўрсатиб, вазиятни юмшатмоқчи бўлди. 2001 йил октябр ойида «Янги Яқин шарқ ташаббуси» деб аталмиш лойиҳасини эълон қилди. Бу лойиҳадан Американинг терроризмга қарши урушида арабларнинг ҳам қўллаб-қувватловини қўлга киритиш мақсад қилинди.

«Исроил» Фаластин қаршилигини терроризм, деб сифатламоқда

«Исроил» Фаластиндаги қирғинини «Исроил» билан терроризм ўртасидаги кураш, деб атай бошлади. Шароннинг кнессет олдида айтган гапи шундай бўлди: «Арафот ўн йиллар илгари самолётларни олиб қочишига қонунийлик тусини берганлигини ёдда сақлашимиз лозим». Мусулмонларга ҳужум қилиш учун «терроризмга қарши уруш» сўзини ишлатган биргина «Исроил» эмас. Ҳиндистон, Россия ва Хитойлар ҳам шундай йўл тутиб, мустақиллиги учун жанг қилаётган мусулмонларни террористлар деб сифатлашди. «Исроил» эса информацион жиҳатдан, хусусан Америка жамоатчилик фикрини «Ал-Қоида» билан Фаластин қаршилик жамоалари ўртасида фарқ йўқ, деган нарсага қаратса бошлади. Шундан келиб чиққан ҳолда «Исроил» Фаластин қаршилик жамоаларига қарши, ҳаттоқи қаршилика ёрдам берган Фаластин полиция хизматчиларига қарши аёвсиз уруш олиб

борди. 2002 йил февралда «Исроил» қүшини Фазо секторида даҳшатли ҳарбий амалиётларни амалга ошириди. «Исроил» вазири Эфраим Снек: «Ракета ишлаб чиқариладиган корхоналар топилгунча аскарлар Фаластин минтақаларида (Фазода) бир неча кун қолишади. Ракета отишлар давом этадиган бўлса, ҳарбий кучлар кўпроқ ҳамда узоқ муддат ҳужум уюстираверади», деди.

2002 йили фарқланиб турган ишлардан бири - «Исроил»нинг зўравонлик табиати ва Американинг терроризмга қарши эълон қилинган урушига тақлид қилиб, «Фаластин терроризмiga қарши курашиш» деб туриб Фаластин ерларини қамал қилишидир. Бу йил, шунингдек, Америкага яқинроқ, Европа ва Британиядан узоқроқ бўлган бошқа бир Фаластин раҳбариятини вужудга келтириш учун Америка томонидан Фаластин маъмуриятига қилинган ошкора талаб билан ҳам ажralиб турди. Зоро, Америка Фаластин раҳбариятини, хусусан Арафотни Америка хоҳлаганидек юрмасдан айёрлик қила бошлаганини, аслига қайтиб Европа, хусусан Британия билан боғланаётганини англади. Бу нарса Американинг тинчини бузди. Фаластин маъмурияти икир-чикиригача Европа билан алоқаларини узиб, фақат Америкага боғланиб қолиши учун вазиятни тузатишига эътибор қаратди. Бу нарса Америка томонидан ҳам, Европа хусусан Британия томонидан ҳам баёнотларда очиқ-ойдин кўринди:

2002 йили 18 июнда АҚШ миллий хавфсизлик ишлари бўйича президент маслаҳатчиси Кондолиза Райс «Сан Хосе меркюри ньюс» рўзномасида чоп этилган интервьюси чоғида очиқ-ойдин шундай деди: «Зўравонликка тил бириктирган бузуқ Фаластин маъмурияти Фаластин давлатининг олдинга чиқишига йўл қўядиган эмас». Бир ҳафтадан кейин президент Буш Арафотнинг олиб ташланишини эълон қилди. Бироқ Европанинг, хусусан Британиянинг баёнотлари мазмун жиҳатдан фарқ қиласр эди. Саноати ривожланган саккиз давлат (G-8 - Катта саккизлик)нинг 2002 йил 26 июндаги йиғилишида Британия бош вазири Тони Блэр ўз фикрида қатъий туриб: «Энди ўз етакчиларини сайлаб олишда иш фаластинликларга боғлиқ бўлиб қолади», деди. Аммо Британия ташқи ишлар вазири Жек Стро янада очиқроқ гапириб шундай деди: «Биз сайланган етакчилар билан ҳам, диктаторлик режими ҳолатида сайланмаган етакчилар билан ҳам алоқа қиласиз. Фаластин маъмурияти томонидан раис Арафот қайта сайланиб қолса, у билан ҳам алоқа қиласерамиз». Ёсир Арафот Америка баёнотларидан таъсирланиб, айрим хавфсизлик масъулларини ишдан озод қилди, шунингдек, айрим ўзгартириш ишларини ҳам олиб борди. Бироқ, бу нарса Арафотни европаликлар ва британияликларга жуда яқин деб ҳисоблайдиган америкаликлар учун етарли эмас эди.

Сүнгра 2002 йил 25 сентябрғача ҳам, яъни Тони Блэр тинчлик амалиётига қайтадан ҳаёт бағишаңға уринган пайтда ҳам кураш давом этаверди: У: «Биз Яқин шарқдаги тинчлик амалиёти хусусида Истроилнинг хавфсиз бўлиши ва Фаластин давлатининг кучли бўлиши кўрсатилган икки тарафлама принципга таянган янги анжуман ўтказилишини лозим деб биламиз», деди. Бундан кейин 2002 йил октябрда Тони Блэр «Истроил», Фаластин ва Ироқ масалаларига нисбатан Американинг икки юзлама сиёсатига ишора қила бошлади. У Блэкпулда лейбористлар партияси анжумани ўтказилаётганда шундай деди: «Хозир Яқин шарқда юз бераётган ишлар жирканчли ва хатодир. Чунки фаластинликлар хору зорлик ва муҳтожлик шароитида яшамоқда. Истроилнинг тинч аҳолиси ваҳшийларча қатл қилинмоқда. Мен бу ерда ҳам БМТ қарорлари Ироқдагидек татбиқ этилиши лозимлигини маъқуллайман. Бироқ, улар фақат Истроилга татбиқ этилмасдан, балки тарафларнинг ҳаммасига татбиқ этилади». Бу иш Американи Бушнинг бир қанча шартлар билан «Истроил» ёнида Фаластин давлатини барпо қилиш ҳақида 2002 йил 24 июндаги нутқида келтирилган «йўл харитаси» номи остида айтган фикрларини ҳимоя қилиш учун қуруқ оғиздагина ҳаракат қилишга мажбур қилди. Бу ишнинг изидан Америка масъуллари делегацияларининг минтақага бир қанча ташрифлари бўлиб ўтди. Бош вакил Энтони Зинни ва вице-президент Дик Чейни ташрифлари шулар жумласидандир. Шундай бўлса-да, «Истроил» Фаластин қаршилик ҳаракатини терроризмга тенглаштириб, босиб олинган ерлардаги ваҳшиёна сиёсатларини оқлашда давом этди.

Америка эса Шароннинг жиноятларидан кўз юмар эди. Негаки унинг жиноятлари Бушнинг «терроризмга қарши уруш» деб эълон қилган оқловнинг ўзидан, шунингдек унинг: «Ё мен билан ёки терроризм билан» деган гапидан келиб чиқсан эди. Шунинг учун «Истроил» мана шу рўкачдан фойдаланиб шаҳарлар, қишлоқлар ва лагерларга қарши ваҳшиёна жиноятларга қаттиқ киришди. «Терроризмга қарши уруш»да Американинг ҳамкори деган эътиборда жирканч тарзда яхуднинг кеккайиши барчага аён бўлди. Яхуд вужуди терроризмга қарши курашишни дастак қилиб, ўзига қарши турадиган ҳеч бир кучни ҳисобга олмасдан, жиноятларга қаттиқ берилиб кетди. Бунинг бир қанча сабаблари бор:

Биринчидан: Буш маъмуриятидаги неоконсерваторлар тарафидан бу вужуднинг кенг кўламда қўллаб-қувватланиши. Буш ҳокимият тепасига келиб, унинг маъмуриятига неоконсерваторлар келиб қолгандан бўён уларнинг айримлари - Дуглас Фейт кабилар Ричард Перл билан бирга «Ликуд» партиясига сиёсий режаларни ишлаб бера бошлади. Натижада: «Соф имконият: 1996 йилда яхуд давлати

таъминотининг янги стратегияси» (A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm in 1996) номли қўлланма ишлаб чиқилди. Бу варақада ўша пайтдаги «Исроил» бош вазири Нетаняхуга «Тинчлик амалиёти хусусида юқори даражали фаоллик кўрсатиш», яъни 1993 йилги Осло битимининг матнларини ноқонуний деб эълон қилиш ва «Тинчлик эвазига ер фикратини рад этиб, «Исроил»нинг ерга бўлган ҳуқуқини қайтариш» насиҳат қилинган эди. Бу қўлланма, шунингдек, «Исроил»ни Фаластин ерларини қайта босиб олиб, Арафот ўрнига бошқа кишини топишга ва АҚШ билан ўзига бўлган ишонч ва ўзаро икки томонлама фойдага асосланган янги ва кучлироқ алоқа яратишга чақирган эди. Афтидан, Эҳуд Барак ва Шароннинг ҳар бири ушбу сиёсий қўлланмани ҳақиқий йўл харитаси каби «Исроил» фойдаси учун ишлатган. Шунингдек, Америка Миллий хавфсизлик кенгашида Яқин шарқ бўлимни раҳбари Эллиот Абрамсга кейинчалик «Йўл харитаси»ни тайёрлаш масъулияти юкланди. Эллиот Абрамс Буш маъмуриятини Шароннинг чиқиб кетиш режасини қабул қилишга ундашда асосий рол ўйнади. Бир неча ҳафталик дипломатия мобайнида Кондолиза Райс ва Эллиот Абрамс Шароннинг яҳуд давлатининг келажагини мустаҳкамлаш назариясини қўллаб-қувватлаш орқасида кучли фаол ролни ўйнади.

Иккинчидан: Ташкилот («Фаластин озодлик ташкилоти»)да, қолаверса маъмуриятда ҳам воз кечиш фикри пайдо бўлиши. Шу боисдан яҳудлар ошиб бораётган жиноятлари билан янгидан-янги воз кечишларга эришамиз деб ўйлай бошлади. Чунки ташкилот 1948 йилги Фаластиндан воз кечди-да, 1967 йилги Фаластинни талаб қилди. Сўнгра 1967 йилги Фаластинни ҳам тўлигича талаб қилмасдан, балки кўпроқ қисмини талаб қила бошлади ва воз кечишда шу тарзда давом этди. Бугун барқарор ишлардан деб ҳисоблаган нарсангиз эртага ўзгариб қолмоқда. Шунингдек, битта қизил чизиқ эмас, балки қизил чизиқлар, деб номланган қочоқларнинг қайтиб келишидан ҳам даставвал имо-ишора билан, сўнгра ошкора гапирилиб воз кечила бошланди. 2003 йил 1 декабрда Женева ҳужжатига ҳам маъмурият ҳижолат чекиб махфий равишда, сўнгра уни ошкора равища тасдиқлаб, имзо чекди. Абу Аммор (яъни Ёсир Арафот) Женевага хавфсизлик ишлари бўйича маслаҳатчиси Жибрил Ражубни, шунингдек давлат вазири Қудура Форисни «Фаластин озодлик ташкилоти Женева битимини расман қабул қилди», деган ҳужжатга имзо чекиш маросимида Фаластин маъмурияти раиси ва «Фаластин озодлик ташкилоти» раиси Абу Аммор номидан сўзланган нутқ билан қўшиб, вакил қилиб юборди. Женева битимини расман қабул қилиш билан эса қочоқларнинг қайтиб келиш ҳуқуқи қатъий талаб қилинмайдиган бўлди ва у «қизил

чизиқ» ҳам бўлмай қолди. Аксинча, у «сариқ» ёки «кўқ» ранглар билан белгиланиб, ўзгарувчан бўлиб қолди.

Юқоридаги икки омил, яъни Америка маъмуриятидаги неоконсерваторларнинг яхуд давлатини чекланмаган тарзда қўллаб-қувватлаши ҳамда «Фаластин озодлик ташкилоти» томонидан, қолаверса маъмурият томонидан қайта-қайта воз кечишдан иборат шу икки омилга учинчи омил ҳам қўшилади. У омил - араб ҳокимлари эгаллаётган хору зорлик мавқеидир. Чунки Миср ва Иорданиянинг яхудийлар билан ошкора битимлари ва элчихоналари, ўзаро икки тарафлама ташрифлари ва нафақат оддий, балки имтиёзли алоқалари бор. Қатар, Мағриб, Оман каби давлатларнинг автомобил йўллари эса «тижорий алоқалар», «гуманитар ёрдам кўрсатиш идораси», иқтисодий ёки спорт анжуманлари деган номлар остида яхудийларнинг кириб келиши учун ланг очиб қўйилган. Бу давлатларнинг орасида яхудлар билан энг кам нормал алоқа ўрнатганлари бу алоқаларни расман эълон қилмасдан, яхуд давлатини амалий жиҳатдан эътироф этган давлатлардир. Шу боис улар у билан олиб бориладиган музокараларда иштирок этиб, унинг вужудини тасдиқламоқда. Яъни «Исройл» ноқонуний вужуд, у Фаластинни босиб олганлиги ва ҳамма ёқса вайронагарчилик келтирган турли жиноятлари учун йўқ қилиниши лозим, биз эса шу сабабли шу босқинчи вужуд йўқ бўлиб, Фаластин Ислом диёрига қайтарилмагунча яхуд билан амалий уруш ҳолатидамиз, деб биладиган бирорта араб давлати йўқ. Шунинг учун араб давлатлари Қоҳирада ўtkазилган биринчи саммитларидан бошлаб Тунисда ўtkазилган охирги саммитларигача душманга зарба бериш у ёқда турсин, ҳатто унга ёв қараш ҳам қилишмади. Мана, Байрут саммитидаги Саудиянинг ташаббуси - худди Америка ёки Европа яхудга ёрдам бериш учун тақдим қиласиган ташаббуслар каби, яхуд вужудини тасдиқлаш ва Фаластинни йўқ қилишдан иборат бўлди. Чунки араб давлатлари яхудга қарши ҳам, бетараф ҳам бўлиб қолмасдан, аксинча, яхуд манфаати учун ташаббуслар ишлаб чиқишида салмоқли ҳисса қўшишмоқда. Шу билан ҳам чекланишгани йўқ. Балки яхуд давлати танг ҳолатга тушиб қолгудай бўлса, дарҳол уни ўша ҳолатдан қутқаришади. Миср разведкаси директори Умар Сулаймоннинг душман яхудий тарафга бўзчининг мокисидек қатнашлари гапимизнинг далилидир.

Шу омилларга кўра яхудийлар Фаластинда ўз жиноятларини давом эттириб келмоқда. Бироқ, Ироқقا босқинчилик қилишни режалаштириб, муносиб фурсатни кутиб турган Америка Ироқقا қилинадиган босқинчилик жиноятларини хаспўшлаш мақсадида халқаро жиҳатдан ҳам, иқлимий жиҳатдан ҳам ўзини чиройли

күрсатиши учун мұхит ҳозирлашга кириша бошлади. Бушнинг 2002 йил 24 июнда Яқин шарқ можаросининг ечими бўйича «Исройл»нинг ёнида фаластиналар учун бир қанча шартлар билан чекланган бир давлатни пайдо қилиш даркор, деб таклиф қилган маъруzasи ҳам ўша йўналишда бўлиб, унинг фикрлари «Йўл харитаси» номини олди. Хусусан Америка оммавий ахборот воситалари Бушнинг йўл харитаси тўғрисидаги фикрларини ва унинг Яқин шарқ масаласига эътибор қаратганини тинмай гапирди. Бу ташаббус мавзулари Буш Ироқни босиб олиш режасини эълон қилгунга қадар ахборот воситаларида тўхтовсиз пайдо бўлиб турди. Унинг босқинчилик уруши 2003 йил 19 марта бошланиб, асосий босқичи 30 апрелга келиб тугади. Ўша куннинг ўзида Буш харитасини сўнгги шаклда расман эълон қилди ва уни Фаластин маъмурияти бош вазири Абу Мозинга ҳам, «Исройл» бош вазири Шаронга ҳам топширди.

«Йўл харитаси» нимани мақсад қилиши батафсил ўрганилса, у қўйидаги фаразли фоялар учун ишлаб чиқилгани маълум бўлади:

Биринчидан, у аслида Фаластин масаласи ечимига йўл ҳозирловчи харита бўлишдан кўра кўпроқ Ироқни босиб олиш учун замин тайёрловчи харита бўлди. Чунки уни ўз ичига олган Бушнинг 26 июндаги нутқи Ироқقا қарши очиладиган уруш учун тайёрланиш даврига тўғри келиб, 2003 йил 19 марта Ироқни босиб олиш бошлангунга қадар давом этди. Чунки Америка маъмуриятининг вакиллари президент Бушнинг Фаластин масаласи ечими учун Фаластинда ёнма-ён жойлашган икки давлатни пайдо қилиш тўғрисидаги фикрларини ёритиб, минтақага роса қатнашди. Бу эса Америка маъмуриятининг яхудийлар ўз ёнида фаластиналарнинг давлати мавжуд бўлишига рози бўлишлари учун уларга муайян босим бериш тўғрисида умумий мұхит пайдо қилди. Америка маъмурияти бу ташаббус натижасида ҳосил бўлган мұхитлар Ироқдаги босқинчилигининг асоратларини енгиллатади, деб кутган эди.

Иккинчидан, Америка Ироқقا очиқ-оидин бостириб киргани учун унинг садоқатли малайлари Американинг малайи сифатида танилиб, одамлар олдида оғир аҳволга тушиб қолишиди. Шунинг учун Америка: «Мана, Америка Ироқقا қандай уруш эълон қилган бўлса, шунингдек, Фаластин давлати вужудга келишига рози бўлиши учун яхудийларга ҳам босим ўтказмоқда», деган «Американинг минтақадаги адолати»нинг бозорини чақон қилиш учун малайларига гап мавзуси топиб бермоқчи бўлди.

Учинчидан, Европа Ироқда янги кескинликни пайдо қилишдан кўра Яқин шарқ (Фаластин ва Исройл) кескинлигига ечим топиш ўта зарур, деб кўп гапирав эди. Америка Европани Яқин шарқ кескинлигига ечим топиш керак, деган гапни тақрорлайверишдан

қайтармоқчи бўлиб: «Бу кескинликнинг ечими ишлаб чиқилган, бу - «Йўл харитаси»дир» деб, буни уларга жавоб сифатида тақдим қилди.

Америка бу уринишларида қандайдир даражада муваффақиятга эришди. «Йўл харитаси» ёмон бўлса ҳам, унда бир давлат тикланиши кўрсатилгани учун Фаластин маъмурияти ва араб ҳокимлари томонидан ғалаба, деб эътибор қилинди. Ҳолбуки, «Йўл харитаси»нинг босқичларидағи бандларидан бу давлат қоғозда қолиб кетиши аён эди.

Европа эса шуни маҳкам ушлаб олиб, уни Америка, Европа иттифоқи, Россия ва БМТдан иборат квартет (тўртлик) учун давлатлараро харитага айлантириди. Унинг муҳокамаси учун изма-из йиғинлар ўтказилиб, вакиллар эртаю кеч Фаластин, Европа, БМТ ва шунингдек Америка ўртасида қатнай бошлади.

Шунга қарамасдан, Америка Ироқдаги расмий режимга қилган тажовузи, сўнgra босқинчиликка нисбатан Ироқдаги қаҳрамонона қаршилик ҳаракати уни солиб қўйган танг аҳвол билан машғул бўлгани, яъни «Йўл харитаси» мавзусидан кўра муҳимроқ нарса билан машғул бўлгани учун унинг ижросига жиддий киришмади. Харита бўйича қуруқ гап-сўзлар минтақага таъсир кўрсатиши учун уни ўз ҳолига ташлаб қўйди. Бироқ, Американинг амалий ҳаракати тинчиш ўрнига янада аланталаниб кетаётган Ироқдаги қизғин урушда бўлган Америка ва иттифоқчилар қўшинидан иборат оломонга қаратилди.

Яхудийларга келсак, улар Америка Ироқдаги танг аҳволи ҳамда сайлов тадориги билан машғул бўлгани учун - камида Бушнинг ҳозирги маъмурияти даврида - «Йўл харитаси»нинг ижросига жиддий киришмаслигини англаб етди. Шунинг учун улар «Йўл харитаси»ни қабул қилиш учун ўн бешта шарт ишлаб чиқишиди, бу шартлар уни ижро қилишнинг имкони йўқ ҳолатга солиб қўйди. Яхудлар айни пайтда «терроризмга қарши кураш» номи остида Фаластинда ваҳшиёна жиноятларини давом эттиришди. Шундай бўлса ҳам, йўл харитаси ҳақидаги гап-сўзлар давом этар ва фойдаси йўқ бўла туриб, гоҳ кўтарилиб, гоҳида пасайиб турди. Чунки у аслида «Овози бору, фойдаси кам» деган машҳур мақол бўйича ишлаб чиқилган эди.

Америка Ироқдаги танг аҳволи билан машғул бўлиб қолди. Унинг бирдан-бир ташвиши Ироқ қаршилик ҳаракати ҳужумлари олдида ўз аскарларининг хавфсизлигини қандай таъминлаш бўлиб қолди-да, Фаластин мавзусини ҳарбий жиҳатдан Шароннинг жиноятларига, сиёсий жиҳатдан «Йўл харитаси»нинг таъсирларига нисбатан ўз ҳолига ташлаб қўйди. Ҳолбуки, у «Йўл харитаси» вужудга келгандан буён жонсиз эканлигини билар эди. 2004 йил апрелда Шароннинг бир тарафлама режаси чиққунча аҳвол ўшандай давом этди.

Шарон ёз режасида эътиборни Фазодан чиқиб кетишга жалб қилиб, уни энг катта ғамхўрлик қилиб кўрсатди. Бунга Фарбий қирғоқда жойлашган чеккадаги тўртта манзилгоҳни тарк этишни, яъни айтишга ҳам арзимайдиган нарсани қўкларга кўтариб, чалфитиши учун қўшиб қўйди. Ҳолбуки Қирғоқдаги манзилгоҳлар мажмуаси ҳақиқатда яҳуд давлатига қўшиб юборилгандир. Чунки ўша режа ёз ичига олган чиқиб кетиш Фазо секторини қўзда тутади, яъни Шарон ёз режасида яҳудийларнинг масалани бир бутун нарсадан бир қисмга, ундан кейин ўша қисмнинг бир бўлагига аста-секин кўчиришдаги услубини қўллаб, асосий масалани Фазодан чиқиб кетишга алмаштириб қўйди. Чунки бу масала даставвал 1948 йили тортиб олинган Фаластиин бўлган бўлса, сўнгра у 1967 йилги Фарбий қирғоқ ва Фазога, ундан кейин 1967 йилги Фарбий қирғоқ ва Фазонинг бўлакларига айланди. Энди эса бу масала Фазо секторигагина айланганга ўхшайди. Аммо Фарбий қирғоқнинг чеккасида жойлашган тўртта яҳуд манзилгоҳи ҳақидаги сўзларга келсак, улар бу қирғоқнинг тўлалигича Шарон режасига киритилиши учун деярли мушкуллик пайдо қилмайди.

Сўнгра Шарон «Фазо секторидан бир тарафлама чиқиб кетиш» деб номланган ёз режаси учун 2004 йил апрелда Вашингтонга қилган ташрифи билан замин тайёрлаб, ушбу сўнгги ташрифи чоғида кичик Жорж Бушни ўзининг барча истакларига кўндира олди. Чунки Америка президенти Жорж Буш Фазо секторидан ва Фарбий қирғоқнинг чеккасида жойлашган тўрт манзилгоҳдан бир тарафлама чиқиб кетиш бўйича Ариел Шарон илгари сўраётган ҳал қилувчи режани қўллаб-қувватлашини ифодалаб, Шароннинг таклифини «тарихий ва мардонавор иш», деб баҳолади.

Буш 2004 йил 13 апрелда Вашингтонда Шарон билан бирга ўтказган матбуот анжуманида: «Фаластиинлик қочоқлар Истроилда эмас, бўлажак Фаластиин давлатида жойлаштирилиши лозим», деди. У «Истроил» позицияси фойдасига хизмат қилувчи «улкан воз кечиш» тўғрисида тўхталиб: «Истроилнинг Фарбий қирғоқдаги яҳудий манзилгоҳларидан воз кечиши хусусига келсак, ер юзида ҳолатлар ўзгариб кетибди», деди.

Буш Шарон билан Оқ уйда учрашибоқ шундай деди: «Тарафлар агар шу режа (Шарон режаси)га риоя қилишга қарор қилса, бу тараққиёт эшигини очади ва оламдаги энг чигал низолардан бирига чек қўяди».

«Бу - муросасоз, демократик ва ҳаёт учун муносаб Фаластиин давлати тикланишига ҳам олиб бориши мумкин», деб қўшимча қилди Америка президенти.

Бу билан Буш - айтишларича, Шароннинг хоҳишига мувофиқ - масалаларга сўнгги ечимни чиқарган бўляпти.

Унинг ёнида турган Шарон ўз режаси «Исроил давлати учун энг афзал воқе яратиши»ни айтиб, у режа фаластиналар билан музокараларни қайта бошлаш учун асос ташкил қилиши мумкин, деди. «Исроил» бош вазири 22 апрелда «Исроил» парламенти кнессетда «Фазодан чиқиб кетиш режасининг Америка томонидан қўллаб-қувватланиши мисли кўрилмаган муваффақият келтиради. Давлатимиз эълон қилингандан бошлаб то бу кунгача президент Жорж Буш ифодалаб берган қўллаб-қувватловга ўхшашини учратмадик», деб маълум қилиб, яна шуни қўшимча қилди: «Фаластиналар Буш томонидан берилган ёзма аҳдномалар 1948 йилда мустақиллигимиз эълон қилингандан бўён уларга берилган энг қақшатқич зарба эканлигини яхши англашяпти».

«Исроил» бош вазири Фарбий қирғоқда «хавфсизлик девори» қурилишини тезлатмоқчи эканлигини маълум қилиб, Оқ уйга қилган сўнгги сафари чоғида америкаликларнинг ёзма равишда аҳдномалар берганлигини эслатди.

Бушнинг Шарон режасига розилигини эълон қилиши билан унинг ҳозирги маъмурияти даврида «Йўл харитаси»ни ижро этиш учун Америка жиддий киришмаганлиги исботланади. Чунки унда сўз ўйини ишлатилишига қарамасдан, Шарон режаси «Йўл харитаси»нинг кўп бандларини йўққа чиқармоқда. Агар Буш «Йўл харитаси»ни ижро қилишга жиддий киришганда эди, Шарон режасига розилик ҳам билдирмаган ва Оқ уйда Шарон билан учрашиши биланоқ қуийдагиларни айтмаган ҳам бўлар эди: «Тарафлар агар шу режа (Шарон режаси)га риоя қилишга қарор қилишса, бу тараққиёт эшигини очади ва оламдаги энг чигал низолардан бирига чек қўяди». Бу эса унинг муаммони ҳал қилишда «Йўл харитаси»дан воз кечиб, бу муаммони фақат «Шарон ташаббуси» ҳал қила олади, демоқчилигини билдиради.

Бу - «Йўл харитаси» Шарон режасидан афзалроқ дегани эмас. Аксинча, ёмонликда иккаласи бир-биридан ўтади. Бироқ, бу Буш Фаластин маъмурияти ва араб ҳокимларининг ҳар қандай нарсага рози бўлишини била туриб «Йўл харитаси»ни таклиф этиши, яъни энг узоги билан 2005 йилда уларга давлат қуриб бермоқчиман, деган гап билан қитиқлаб, уларнинг устидан билдирамай кулишини англатади. Буш 2002 йил 24 июндаги нутқини эълон қилганида «Йўл харитаси» ҳақидаги фикрлари муҳим бўлиб турган эди. Аммо уни расман эълон қилиб, Фаластин маъмурияти ва «Исроил»га 2003 йил 30 апрелда топширган пайтда, унга Американинг манфаатлари ва Ироқдаги урушдан ўзга нарса муҳим бўлмай қолди. Фаластин

маъмурияти ва араб ҳокимларининг туйғуларини озгина ширин гап билан қитиқлаб, сўнgra уларнинг талаблари амалга оширилди, деб Европани чалфитиш - мана шу нарса Яқин шарқ кескинлиги учун топилган ечим бўлди.

«Қалқон девори» масаласида Америка маъмуриятининг қатъиятсиз мавқеда туриши ҳам унинг бу масалага жиддий киришмаганлигини таъкидлайди. Қолаверса, бу нарса Бушнинг шу масалада дўсти Шарон билан тил бириктирганлигидан далолат беради. Шунинг учун «Истроил»да ҳеч ким «Йўл харитаси» билан жиддий муносабатда бўлмади. Сабаби яхудийлар Бушнинг уни татбиқ этиш учун етарли даражада жиддий киришмаганлигини билишарди.

Афтидан Европа давлатлари Шарон режаси Америка маъмурияти томонидан қабул қилиниши билан ўзларининг алданган ва ҳатлаб ўтилганликларини сезган. Зоро, Европа Яқин шарқдаги тинчлик бўйича тўртлик комиссияси ҳимояси остида манфаатдор томонлар ўртасида қўлга киритиладиган ечимни доимо интиқлик билан кутган эди. Бироқ, Европа иттифоқи номи билан Яқин шарқ масаласида фаол сиёсий ролни қўлга киритишни ҳамон орзу қилиб юрган Европа - минтақага юкландиган ҳар қандай ечимнинг иқтисодий юкини кўтариб келаётганига қарамасдан - ўзининг чеккага сурib қўйилиб, эътиборга олинмаганини кўрди. Шунинг учун «Йўл харитаси»ни қўллаб-қувватловчи томонлар: АҚШ, БМТ, Россия ва Европа иттифоқи билан Европа ташқи ишлар вазирлари йигин ўтказиб, уни жонлантиришга интилишларини маълум қилишиди.

Европа иттифоқига ҳозир бошчилик қилаётган Ирландия ташқи ишлар вазири Брайан Коуэн иттифоқ ташқи ишлар вазирлари билан учрашгандан кейин: «Йўл харитаси - шу минтақада доимий тинчликни рўёбга чиқаришга қодир ягона сиёсий механизм», деб таъкидлади.

Бироқ, Европа гёё сўнгги чорани ишга солмоқчи бўлгандек, «тўртлик» (АҚШ, Россия, БМТ ва Европа иттифоқи)нинг охирги учрашуви чогида «Истроил» бош вазирининг фаластинликлар билан орани очиш тўғрисидаги режасини яна қайта олқишилаб, унинг «Яқин шарқда тинчлик ўрнатилишига файриоддий имконият туғдирадиган бундай «қадам»ни олқишилаб қўллаб-қувватлаши»ни айтди. Бу гап поезддан тамоман кеч қолиб, майдонни Американинг ўзига очиқ ҳолда қолдирмаслик учун Европанинг Америка сиёсатига қисман эгилишидан далолат беради. Шунга кўра, Европа ўзининг илгари эълон қилган сиёсатига зид бўлган ишларга ҳам рози бўлди, яъни музокара олиб бормасдан турив фаластинликлардан ажralиш хусусидаги Шароннинг режасига рози бўлди. Ҳолбуки бу «Йўл

харитаси»га бутунлай қарама-қарши нарса. Шунга қарамай, Европа иттифоқи Шарон режасини мақтади.

Европанинг бундай позицияда туриши Америка сиёсати қандай бўймасин, озгина манфаатни қўлга киритиш ёки уни асраб қолиш илинжида у билан бирга юрадиган Британиянинг позициясига зиддир. Айни пайтда Британия Европа иттифоқи билан яхши алоқаларни сақлаб қолишга уринмоқда. Бу - Бушнинг 2004 йил 14 апрелда «Британия ҳуқумати раҳбари фаластиналар билан бўлган алоқани бир томонлама бекор қилиш бўйича Шарон режасини қўллаб-қувватлаши билан ўз мавқеини ифодалади», деган баёнотидан кейин Блэрнинг берган баёнотида кўзга ташланмоқда. Чунки Блэр юқоридаги баёнотдан кейин Вашингтонда Буш билан суҳбаташгач, 17 апрелда бундай деди: «Йўл харитаси тинчлик музокаралари учун асос бўлиб қолади, Шарон режаси эса уни ҳатлаб ўтган деб ҳисобланмайди». Бу - Британия мақри ва ҳийла-найранги сирасига киради. Гарчи бу икки режа - «Йўл харитаси» ва Шарон режаси ёмонликда бир хил бўлса-да, бироқ Шарон режаси «Йўл харитаси»ни «ҳатлаб ўтган деб ҳисобланиши» аниқ.

Чунки Шарон режасида Фарбий қирғоқда жойлашган тўртта чекка-чеккадаги яхудий манзилгоҳи ва Фазо секторидаги 21 манзилгоҳи бўшатиб қўйиш ҳамда «Филаделфия йўлаги» (босиб олинган Фаластин ерлари билан Миср орасидаги хавфсизлик йўлакчаси)ни қўшмасдан, «Исроил»нинг бу минтақадан чиқиб кетиши кўрсатилган. Юқоридаги «Филаделфия йўлаги» Миср билан «Исроил» ўртасидаги чегара бўйлаб чўзилган буфер зонасидир. Бундан ташқари, чиқиб кетиладиган минтақаларда пайдо бўлиши мумкин бўлган таҳдидларга қарши «Исроил» куч ишлатиш орқали ўзини ҳимоя қилиш, жумладан тийиб қўйиш, шунингдек жавоб қайтариш амалиётларини олиб боришда асосий ҳуқуқни ўзида сақлаб қолади. Бошқача қилиб айтганда, ушбу режа Шарон ҳокимиятга келгандан бери фаластиналарга таклиф қилган нарсанинг айнан ўзидир, яъни Фарбий қирғоқнинг 40%ча жойидан ўзгаси берилмайди, шу билан бирга сув, ҳаво ёки ўтиш йўллари устидан уларнинг ҳар қандай назорат ўрнатиш ҳуқуқи ҳам рад этилади, яна шу шарт биланки, Фаластин «давлати» қуролсизланган бўлиши лозим.

Бунинг барчаси бир тарафлама бўлиб, бунинг учун - «Йўл харитаси»да қўрсатилганидек - томонларнинг музокара олиб бориша эҳтиёжи йўқ. Шунингдек, унда ҳеч қандай давлат - на қуролсизлантирилган, на кучсиз бўймасин, ҳатто «Йўл харитаси»да келтирилган шу турдаги бирор хил давлат вужудга келиши кўрсатилмаган.

Шуни эслатиб ўтишимиз жоизки, Шароннинг Фазодан чиқиб кетиш бўйича таклиф қилган режаси янгилик эмас. Чунки «Исроил» сўлчилари, хусусан Шимон Переснинг ҳам мўлжалларидан бири Фазодан чиқиб кетиш бўлиб, у буни анчадан бери қаттиқ талаб қилиб келар эди. Сабаби у ердаги демографик шарт-шароитлар қирғоқдаги ҳолатдан кўра ишни чигалроқ аҳволга солиб қўйган эди. Бундан ташқари, Фазодан чиқиб кетиш яхуд давлатининг хавфсизлигига жиддий таъсир кўрсатмайди. Фарбий қирғоқ эса бунинг аксиdir, унинг Тулкарм, Қалқилия каби айрим минтақалари денгиз соҳилидан бир неча километр узоқлиқда жойлашган. Бу эса «ичкаридаги стратегик таянч нуқтаси»ни кафолатламайди. Мисол учун, яхуд вужуди Фарбий қирғоқни босиб олган тақдирда ҳам, шарқий фронт томондан қуруқлик ҳужуми уюштирилса, ўзини ҳимоя қила оладиган «стратегик ичкари нуқта»га эга бўлолмайди. Бунга сабаб қирғоқнинг узунлиги ва энининг қисқалигидир. Шунга кўра, Фазодан чиқиб кетиш хавфсизлик жиҳатидан муҳим ҳам, таъсирли ҳам эмас. Аксинча, бунинг яхуд вужуди учун бир қанча фойдаси бор. Жумладан, у - расмий статистик маълумотларга кўра Фазода яшайдиган 1,3 миллионга яқин кишидан қутулади. Зоро, ҳозирги пайтда «Исроил» демографик жиҳатдан - Яшил чизиқ ичида, Қирғоқда ва Фазода араблар сони ошиб кетаётганидан хавотирдадир. Мазкур чиқиб кетиш режаси бўйича эса яхудийлар «арилар уяси»дан қутилади. Ҳа-ҳа, яхуд сиёsatчилари Фазо секторига шундай ном берган. Шунингдек, «Исроил» Филаделфия йўлагини ўзида сақлаб қолиш билан бу секторни фаластиналклар учун катта қамоқхонага айлантирадики, улар яхудий қамоқхона назоратчисидан рухсат олмасдан у ердан чиқиб кетолмайдилар.

Бу ерда, бундан ташқари, шу сектор бошдан кечираётган сув муаммоси ҳам бор. Чунки «Исроил» ҳукумати 1980-йилларнинг ўртасидан бошлаб ер ости сувларини сақлайдиган жойлар ва уларнинг йўналишларини аниқлаш учун кенг кўламли бургулаш ишларини ўтказди ва шу секторнинг шарқий ҳудудларида қазиш ишларини олиб бориш билан бирга артезиан қудуқлар ҳам қазиди. Ўша пайтдан бошлаб артезиан сувларидан фойдаланиш гуллаб-яшнаган бўлса-да, сектордаги ер ости сувлари миқдори камая бошлади. Ҳатто ер остидаги чучук сувларнинг ўрнини денгиз суви эгаллагани сабабли, шу сектордаги артезиан қудуқларининг кўпи шўр сувли бўлиб қолди. Бу жараённи орқага буриб бўлмайди, яъни «Исроил» келажакда қазиш ишлари билан бирга сув чиқаришни бас қилса ҳам, шўрланиб бўлган минтақаларда сувлар шўрлигича қолиб кетаверади. Негаки бу жараён туз ионлари ва кимёвий амалиётларга боғлиқ. Шуниси ҳам маълумки, Фазо шаҳар ҳокимияти 1980-йиллар

охирларидан бошлаб Фазо шаҳар ҳудудларидан ташқарида, аниқроғи Жабалия ва Байтул Лаҳия шаҳарларига қарашли шимолий минтақаларда янги қудуқлар қазиши бошлаб юборган эди. Бу ишлар Фазо шаҳридаги шўрлаб кетган қудуқлар ўрнини босиш учун қилинганди. Фазодаги сув муаммоси ҳақида бу маълумотларни келтиришдан мақсад Кемп Дэвид битими учун тузилган маҳфий иловаларнинг Мисрга боғлиқлигини фош қилишдир. Чунки унда «Исроил»ни «Тинчлик канали» орқали Нил сувлари билан таъминлаш кўрсатиб ўтилган. Кузатувларга кўра 2020 йилга келиб Фазода бир томчи ҳам чучук сув қолмаслигини эътиборга оладиган бўлсак, бу Синони Нил сувлари билан таъминлаб, уни Фазо ва «Исроил»гача давом эттириш учун муносиб баҳона бўлади. Шуни айтиш лозимки, бу иш Фазо сектори ва фаластиналарни сув билан таъминлашни рўйач қилиб олиб борилади!

Яна шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, Буш Фаластин раҳбариятини тинчликка эришишга қодир эмас, деб билади. У: «Раҳбариятни ўзгартириш керак, Яқин шарқда тинчлик ўрнатилишига олиб борадиган дадил қарорлар қабул қилишга қодир бошқа бир раҳбариятни пайдо қилиш зарур», деб бир неча марта талаб қилган эди. Шунинг учун Америка маъмурияти бош вазир лавозимини ташкил қилиши учун Фаластин маъмуриятига босим ўтказди. Бунинг натижасида майдонга Маҳмуд Аббос келди. Лекин Арафот унинг хусусан идора ҳужжатлари ва хавфсизлик хизматларига оид ишлар тизгинини қўлга олишга уринаётганини сезиб қолган пайтдаёқ ундан салоҳиятларни олиб қўйиб, Аббос ҳукуматида ички ишлар вазири бўлишга номзоди кўрсатилган Муҳаммад Даҳлонга берди-да, тезда ундан қутилди. Сўнгра Арафот садоқатига шубҳа йўқ Аҳмад Кураийни ҳокимият тепасига олиб келди.

Чунки Арафот Американинг Яқин шарқ бўйича ишлаб чиқсан режаларида у билан чинакамига бирга ҳам юрмади, унинг вафодор одамларидан ҳам бўлмади. У «Фаластин озодлик ташкилоти» вужудга келгандан бери Британия билан бирга ҳаракат қилди, Яқин шарқдаги нуфузи камайиб бораётгани сабабли Британия унга Америка чизиб берган йўналишда юришни маслаҳат берди. Шу сабабдан у Британия минтақага яхудийларни қабул қилдириб, унинг устидан назорат ўрнатишни енгиллатиш учун лозим деб билган фикрга мувофиқ - Фаластинда барча диёнатлар: мусулмонлар, насронийлар ва яхудийлар учун битта илмоний давлат бўлишини талаб қилиб чиққандан кейин Фарбий қирғоқ ва Фазода бўлса ҳам бир давлат бўлишига рози бўлди. Бироқ, унинг Европа, хусусан Британия билан алоқалари узилгани йўқ. Шу сабабдан ҳам Америка унинг ўзи билан бирга юришини натижасиз, деб ҳисоблади. Шунинг учун

фаластиналарнинг раҳбарияти сифатида ундан қутулиб, нафақат Америка билан бирга юрмасдан, Европага боғлиқ бўладиган, аксинча фақат ўзига боғлиқ бўлган бошқа бир Фаластин раҳбариятини олиб келиш зарурлигини билдириди. Яхудийлар бу ишда Америкага эргашди. Шунинг учун бош вазир ғояси Арафотнинг ўрнига салоҳият эгаси бўлиши учун муқаддима бўлган эди. Бироқ - маълум бўлишича - халқаро вазиятлар ҳамда Европанинг вазиятлари уни алмаштириш учун амалий ва тўлиқ қадам қўйиш учун Америкага имкон бермади. Америка аста-секинлик билан Арафотнинг салоҳиятларини камайтиришни лозим топди. Энди қачон у шу ишнинг ижросига жиддий киришиш пайти келди деб билса, уни ўша заҳотиёқ қиласи. Чунки яхудийларнинг қўлида турган одамни олиб ташлаш учун баҳона чиқариш ҳеч қийин эмас.

Ҳар ҳолда Европа Арафотни қўллаб-қувватлаб турибди. Унинг Европага, хусусан Британияга бўлган алоқаси давом этиб турибди. Шунингдек, Европанинг ҳам у билан боғлаган алоқалари давом этиб турибди. Шу ерда: Европа уни доимо қўллаб-қувватлаб туриши мумкинми? Американинг рағбати жиддий қарорга айланиб қолса, унинг рағбатига Европа қаршилик қила оладими? - деган савол туғилади. Америка мазкур рағбатини ижро қилишга қарор қилса, Европа унга қарши охиригача боролмаслиги кутиляпти. Чунки кўп масалаларда Европа Америкага қарши чиқса-да, Америка томонидан қатъий қарор қилингандা, хусусан Европа Америка билан бирга юриб, у билан бирга айрим манфаатларни қўлга киритишнинг имкони бўлиб турганда, у чекинар эди. Шунинг учун Арафот фалокатли айғирга айланиб, унинг устида гаровлашиш зарар келтирадиган бўлса ҳамда Европа у билан бирга туриш ўз манфаатларини рўёбга чиқармаслигини кўра билса, Европанинг уни қўллаб-қувватлаши сусайиши кузатилмоқда.

Эътиборли томони шундаки, раҳбариятни ўзгартириш масаласи баҳс-мунозара қилина бошлади. Ташкилотлар эса қамалдаги рамзий «раис» билан бирдам бўлишга мусобақалашишмоқда! Айни пайтда «Исройл» у ер, бу ерда мусулмонларни хоинларча ўлдириб кетмоқда, тирик жон ҳамда тошу дараҳтларни ҳам йўқ қилмоқда. Ҳақиқатда эса қамалда қолган «раис» яхудларга ёмонлик етказолмайди. Модомики етакчи ва раҳбар яхши бўлса, ватан ҳам - гарчи унинг кўп қисми босиб олинса ҳам яхши бўлаверади, деб айтилган пайт - июн ойидаги мағлубият қайталайверади.

Эй мусулмонлар!

Заиф тахтларию хор тожларини сақлаб қолиш мақсадида ўзларини душманларнинг қучоқларига отаётган, улар фойдаси деб умматнинг муқаддас нарсаларидан воз кечаяётган ҳокимлар Фаластиинни яхуд

ифлослигидан озод қила олишмайды. Шунингдек, қучсиз Фаластин маъмурияти ҳам уни қутқара олмайды. Фаластинни Умар фатҳ қилди, уни салибчилардан Салоҳиддин озод қилди. Шундай экан, яхуднинг ифлослигидан тозаланиб, пок бўлиш учун Фаластин Умар ва Салоҳиддинларнинг набираларига муҳтож.

Албатта, Фаластин масаласи ёлғиз Фаластин аҳлининг ёки арабларнинг масаласи эмас, балки умумисломий масаладир. Лўнда қилиб айтганда у - яхуд вужуди Америка ва Британия каби катта кофир давлатлар тарафидан қўллаб-қувватланиб турган ҳамда мусулмонларнинг малай ҳокимлари ёрдамида тортиб олинган Исломий ер масаласи, Исломнинг муқаддас нарсалари масаласидир. Зеро, Фаластин Шом юртларининг жанубида жойлашган Ислом юртидир. Мусулмонлар уни ўз қонлари билан фатҳ қилишган, унинг бирор қарич ери мужоҳид отининг чангидан ёки шаҳид қонининг томчисидан холи эмас. У барча мусулмонларнинг мулки бўлиб, уни қайтариб олиш йўлида мусулмонлар қонларию жонларини фидо қилишлари вожибdir. Унинг бирор қаричи ҳақида сусткашлик қилиш Оллоҳга, Расулига ва мўминларга хиёнатдир. Оллоҳ Фаластинни яхуд давлатидан қутқариб олиш, ундан яхуд вужудини таг-томири билан суғуриб ташлаш учун ҳамда ундан Америка ва бошқа кофир давлатлар хукмронлигини олиб ташлаш учун жиҳод қилишни мусулмонларга вожиб қилган.

Ҳақиқий муаммо мана шундай. Унинг воқесига тўхталадиган бўлсақ, у ўтган ўн йиллар мобайнida Америка ва Британия ўртасида давлатлараро кураш майдонига ва халқаро масалалардан бирига айланиб қолди. Бу нарса Усмоний Давлат қулатилиб, кофир Farb давлатлари минтақага ўзлари хоҳлагандек янгидан шакл беришга қайтганларидан кейин юз берди.

Фаластин аҳли ўтган ўн йилликлар давомида бу курашнинг «ўтини»га айланди. Фаластинликлар кўпинча мустамлакачи кофир тегирмонига сув қуядиган мақсадларни рӯёбга чиқариш учун қонларию жонларини ҳозиргacha тўлов сифатида тўламоқдалар.

Албатта, Амерканинг таъсири Фаластин устидаги кураш тарихининг охириги ўн йилликларидан минтақада яна ҳам кучлироқ сезилмоқда. Бу таъсир фақат унинг малайларигагина йўналтирилган эмас. Ҳатто Британия малайлари ҳам унинг қаршисида туришга ўзларида куч топа олмадилар. Агар туришса ҳам, тезда ўз ўринларига чекинадилар. Яқин шарқ инқизоти бўйича таклиф қилингандек ечимларда Америка таъсири устун бўлиб турибди. Ҳозирда лойиҳа ва тадбирларни Америка белгилаши, бошқалар эса лойиҳа ва тадбирларни олиб, шулар асосида ўз манфаатлари ва курашдаги ўринларига мувофиқ юришга ҳаракат қилишлари маълум бўлиб қолди. Араб ҳокимларининг эса бу режаларни амалга оширишдан бошқа роллари йўқ. Россия, Британия

ва Франция каби катта давлатлар сифатида намоён бўлаётганлар эса бу лойиҳа ва тадбирларда Америка билан иштирок этиш учун ўзларига ҳам бир рол тегиб қолишига ҳаракат қилишмоқда. Демак, аввал Америка уларга ўз режаларини таклиф қилади. Бошқа давлатлар эса уни олиб, ўша асосда юришади. Бу нарса «Йўл харитаси» мавзусида ҳам кўриниб турибди. Америка уни эълон қилди, уни қабул қилишда бошқа давлатлар унга эргашишди. Бу давлатларнинг роли - уларнинг эътирофича - уни тўлдирувчи, осонлаштирувчидир, холос, унинг ўрнини босувчи эмас.

Бу ерда айтилиши керак бўлган қўйидаги нарсалар бор:

Америка давлатлар орасида буюклиги билан ажralиб турибди, унинг таъсири минтақада кучли, бошқа кучли давлатлар уни биринчи давлатлик мавқеидан туширишга қодир эмас;

Яхуд вужуди Америка наздида эркатоӣ бола бўлиб, унга қуроласлаҳа, асбоб-ускуна ва мол-дунё билан, балки ҳамда шунингдек икки фуқаролиги бўлган кишилар билан ҳам ёрдам беради;

Ҳокимият мулозимлари ва араб ҳокимлари Европа ва Америкадаги мустамлакачи коғирларни дўст тутадилар.

Буларнинг ҳаммаси Америкага таслим бўлишни, мусулмонлар юртларининг бебаҳо бойликларини, хусусан муборак покиза Фаластин ерини унинг қўлига топширишни англатмайди.

Шунингдек, бу нарсалар Американинг енгилмаслиги ва мағлуб бўлмаслигини англатмайди. Йўқ, унинг аскарлари ва қуроласлаҳалари кўп бўлишига ва юқори тайёргарликдан ўтганлигига қарамасдан, юзма-юз келишга ва жасорат кўрсатишга тоқат қилолмайди. Ироқ ва Афғонистонда қийин аҳволдан ўзларини қутқара олмаганликлари бунга далиллар. Дарҳақиқат, қаҳрамон Фаллужа шаҳридаги жанглардан кейин уларнинг ҳайбати кетди. Ва уларни кўкларга кўтариб мақтаган овозлар пасайиб қолди. Агар Америка шундай бўлса, ундан кўра пастроқ бўлган Британия ёки Американинг арзандаси бўлмиш яхудга ўхшаганларнинг ҳоли қандай бўларкин?

Эй мусулмонлар!

Албатта, сизлар душманларингизни бартараф қилиш ва босиб олинган Ислом ерларининг ҳар бир қаричини қайтариб олишга қодирсиз. Нафақат шу, балки уларнинг юртларини фатҳ қилишингиз, яхшиликни оламнинг ҳамма тарафига ёйишингиз ва дунёга қайтадан маёқ бўлишингиз ҳамда инсонлар учун чиқарилган энг яхши уммат бўлишингиз мумкин.

Бу ишларнинг барчасини қилиш сизнинг имконингиздадир. Бунинг қалити эса тўғри йўлдаги Халифалик давлатини барпо қилишdir. Мусулмонларнинг юртлари мол-дунё ва эр кишилар юртлариdir. Булардан ташқари, бу юртлар улуғ мабда ва улуғ Ислом ери бўлиб,

Уммат шу Ислом билангина тирик бўлади ва зулму туғёндан ҳамда XXI-чи асрда Американинг товламачилигидан қутилади.

Албатта, сизлар бу дунёда энг муҳим марказий ўринни эгаллагансизлар. Шунинг учун сизларнинг юртларингиз - стратегик жиҳатдан муҳим ўринни эгаллагани ва Оллоҳ сизларга инъом этган улкан бойликлар сабабли мустамлакачи кофир давлатлар ўртасида рақобат ва тортишиш майдонига айланиб қолди. Бас, кофирлар сизларнинг яхши нарсаларингизни ва мавқеларингиз улуғлигини билиб, ўша нарсалар учун рақобатлашсалар, сизлар Оллоҳ берган неъмат ва қувватдан кўзларингизни юмасизларми?

Жуда кўп фатҳларни амалга ошириб, кўп халқларни ботил динларини ва бузуқ миллатчиликларини тарк қилишга бошлаган сизлар эмасми? Дарҳақиқат, Ислом уларни битта Умматга айлантириб, жамлади ва ҳаракатга келтирди. Бу ишларни бажарган сизлар эмасми?

Мўғул-татарлар қувватларининг энг чўққисига етгандан кейин уларни мағлуб қилиб, уларнинг баъзи уруғларини Исломга киргизмадингизларми? Мана, бугунга келиб уларнинг қолганлари мусулмонлар юртларининг шимолида Исломни кўтариб яшамоқда.

Сизларнинг ерларингизда мамлакатлар қургандан кейин салибчиларни мағлуб қилмадингизми? Кейин уларни еру осмон рад қилиб тупуриб ташлаб, улар шарманда ва хор ҳолда мағлуб бўлмадиларми?

Бугуннинг тоғутлари бўлмиш Америка, Британия ва уларнинг тобелари ҳам аввал ўтганларнинг жинсидандир. Улар битта жангнигина кўтара олганлар, холос. Ундан кейин шармандаларча мағлуб бўлганлар. Дарҳақиқат, Ҳиттийн салибчиларнинг йиқилишига дебоча бўлган бўлса, Айни Жолут татарлар ҳалокатининг бошланиши бўлди ва бу жанглар уларнинг биносини ва вужудини вайрон қилган ҳал қилувчи жанг бўлди. Шундай экан, бу жангни Халифаликдан бошқа ким бошлайди? Дарҳақиқат, Халифалик аскаридан ўзгалар кўп қурол-аслаҳа ва катта қўшинга эга бўла туриб, динлари ва дунёлари бузуқлигидан жанг қилишмади ва охиратларини дунёдаги озгина матога алмаштиришди.

Фақат Халифаликкина Америка ва Британияни халқаро майдондан четлатишга, халқаро майдонда Америка ҳокимлигини таг-томири билан йўқотишга, оламни унинг ёмонликларидан ҳимоя қилиб, бутун оламга яхшиликни ёйишга, Исро ва Меърож ери бўлган Фаластинни босқинчи яхуд вужудидан холос қилишга ва Фаластинни тўлалигича Ислом диёрига қайтаришга кафил бўла олади.

Буларнинг ҳаммасини амалга ошириш сизларнинг қўлингиздадир, эй мусулмонлар!

وَأَنْتُمُ الْأَعْلَمُ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَرْكِمْ أَعْمَالَكُمْ

٥٦

– „Сизлар устундирсиз ҳамда Оллох сизлар билан биргадир ва Ү
харгиз қилган амалларингизни(нг савоб-мукофотини) камайтирmas“.
[47:35]

КАШМИР

Ҳиндистон Кашмирга қутурган итдек ҳамла қилмоқда. У терроризм ва террорчилар мусиқасини қайта-қайта чалмоқда. Бу билан масалани чигаллаштиromoқчи, хиралаштиromoқчи, одамларга ҳақиқатни бўяб кўрсатмоқчи бўлмоқда. Токи айрим одамлар Кашмир ҳинд ерларининг бир қисми, шундай бўлгач, у ҳиндлар ҳокимияти остида бўлиши керак, ундаги мусулмонларнинг ҳинд тажовузини қайтаришга уринишлари ҳинд давлатига қарши чиқиш ҳисобланади, улар устидан ҳукмрон бўлишга ҳиндларнинг ҳаққи бор, деб ўйласинлар. Аслида эса Кашмир Исломий диёрdir. Кашмиргина эмас, балки бутун Ҳиндистонни мусулмонлар фатҳ этиб, зулматини ёритиб, XIX асрнинг ўрталариға қадар ҳукмронлик қилиб келганлар. Ундан кейин Британия Ҳиндистон ярим оролига тажовуз қилиб, инсонларни ҳам, тошу дараҳтларни ҳам оёқ ости қилиб, дарё-дарё қонлар оқизди.

Кашмирга Ислом 94 ҳижрий (712 милодий) йилда бошланган мусулмон лашкарбошиси Мұхаммад инб Қосимнинг Синд ва Ҳиндни фатҳ этиш даврларида, яъни ҳижрий I-чи асрда кириб келган. У ерда ва Ҳиндистон ярим оролининг бошқа жойларида Аббосий халифа Мўътасим (218-225ҳ., 833-339м. йиллар) даврида Ислом кенг ёйилиб, бугунги кунда Ҳиндистон, Покистон, Кашмир ва Бангладеш, деб ном олган бутун ярим оролда Ислом ҳукмронлиги давом этиб келган.

Британия 1819 йилда Ҳиндистон ярим оролига ҳужум бошлади ва мусулмонларнинг қаттиқ қаршилигига дуч келди. Британия ҳамда унга ёрдам берган ҳиндлар, сикхлар, буддистлар ва бошқа кучлар билан Исломий ҳокимият ўртасида қизғин жанг бошланди. Британия 27 йил давом этган урушлардан кейингина, яъни 1846 йилдагина ҳукмронликни қўлга киритди.

Шундан кейин у минтақага ҳукмронлик қилиб, уни уч қисмга ажратиб юборди. Бир қисмига бевосита ўзи ҳукмронлик қилди. Бу қисм ярим орол ҳудудининг 55%ини ташкил қиласди. Унда мусулмонлар нисбатан кўпроқ эди. Иккинчи қисмига ҳинд ва мусулмон вилоят ҳокимлари орқали ҳукмронлик қилди. 565 вилоятга алоҳида ҳокимият ўрнатди. Учинчи қисм бўлмиш Кашмирни ҳинд маҳаражасига юз йилга ижарага берди. Ижара битими Амритсарда имзоланиб, «Амритсар шартномаси» номини олди. Шартнома муддати 1846 йилдан 1946 йилга қадар эди.

Шундай қилиб, Исломий диёр бўлган Кашмир мазкур ижара шартномасига кўра ҳиндлар тарафидан бошқариладиган бўлиб қолди.

Кашмирнинг ер майдони 217.935km^2 бўлиб, уни Покистон, Ҳиндистон, Хитой ва Афғонистон ўраб туради. Аҳолисининг сони 12

миллион киши бўлиб, 85% и мусулмонлар, қолган 15% и эса ҳиндлар, сикхлар ва буддийлар каби бошқа тоифалардир. Кашмир ҳавоси тоза, ўрмонлари кўп, табиий бойликлари мўл, оламдаги энг баланд чўққига - Химолайга эга бўлгани учун мусулмон фотиҳлар уни «дунёнинг шифти» ёки «Оллоҳнинг ердаги жаннати», деб аташган. Кашмир сувга, дарёларга бой жой. Унинг Синд, Жалҳам ва Женоб диёrlари бор. Кашмирнинг ери денгиз сатҳидан 1200 метр юқориликда жойлашган. Буюк ипак йўли ундан ўтади. У Хитой билан Покистоннинг ягона боғловчисидир. 1983 йилда у ерда ёқут конлари кашф этилгач, Ҳиндистоннинг Кашмирни босиб олиш ва ҳукмронлигини давом эттириш истаги кучайиб кетди.

Кашмир мана шудир. Уни босқинчи-жиноятчи Британия давлати мусулмонлардан тортиб олиб, уларга душман бўлган золим ҳиндларга ижарага бериб юборди. Энди бўлса «Кашмир Ҳиндистон давлатининг мулкидир, ундаги мусулмонларнинг бунга қарши туришлари терроризм ва тажовузкорликдир», деб айюҳаннос солмоқдалар!

Инглизлардан ҳокимиятни ижара битимиға асосан олган ҳинд маҳаражаси мусулмонларга нисбатан зўрлик ўтказиш ва азоблашнинг ҳамма турини қўллади. Ҳатто унинг вазирларидан бири ҳукумат содир этаётган жиноятларнинг ёвузлигига тоқат қиломай, ишдан бўшатишларини сўради ва очиқ-оидин: «Кашмирда халқ ҳайвондек бошқарилади, азобланади, эзилади. Биронта масъул шахс мазлумнинг оҳига қулоқ солмайди», деди ва ҳокимият одамлардан батамом ажратиб қўйилганлигини қўшимча қилди. Душманнинг ўзи шундай деб турганидан кейин, у ёғи ўзингизга маълум.

Кашмирдаги ҳинд ҳокимияти мусулмонлар учун муқаддас бўлган Куръони Карим ва масжидларни оёқ ости қилди. 1931 йилда ҳинд хавфсизлик зобитларидан бири Қуръони Каримни таҳқирлагач, мусулмонлар қўзғолон кўтардилар. Кашмир мусулмонлари ҳақиқат учун курашдаги матонатлари билан машҳурдирлар. 1931 йил 13 июлдаги ҳодисани Кашмир мусулмонлари Мўъта жангига ўхшатадилар. Ўша куни жума намозида ҳинд подшоҳининг мусулмонларнинг зиддига чиқарган қарорларига қарши хутба ўқиган Абдулқодирхон исмли шахс билан бирга эканликларини эълон қилиш учун кўп сонли кашмирлик мусулмонлар тўпланган эди. Ҳинд полицияси зобити уни хутба ўқишидан қайтариб, қамоқقا тиқди. Бирлашиш (кафилликка олиш) асносида қамоқхона ҳовлисида пешин намозининг вақти бўлиб қолди. Улардан бири туриб баланд овозда аzon айтди. Ҳинд хавфсизлик кучлари ўт очиб, уни ўлдиридилар. Иккинчи одам туриб, аzonни давом эттириди. Уни ҳам отиб ўлдиришди. Шу тахлит то аzon охиригача айтилгунига қадар 22 киши ҳаётдан кўз юмди.

Мусулмонларнинг ҳинд ҳокимиятига қарши туришлари давом этәётганди. Лекин инглизлар куч билан аралашиб, ҳинд маҳаражасининг тарафини олишди. Шартнома муддати 1946 йилда тугайди, ўшандан кейин бу масала кўриб чиқилади, деган найрангларни ишлатиши. Ижара шартномасининг муддати тугагандан кейинги босқичга ҳозирлик кўриш учун Кашмирда биринчи ички сиёсий уюшма бўлмиш Исломий анжуман ҳизби ташкил топди.

Шартнома муддати тугаганидан кейин ҳам ҳинд ҳукмронлиги инглизларга таяниб туриб, гоҳида очиқчасига, гоҳида эса парда ортидан давом этаверди. 1947 йилда инглизлар Кашмирнинг рўпарасидаги Ҳиндистон ярим оролини икки давлатга - Ҳиндистон ва Покистонга бўлиб юбориши. Кашмирнинг ҳинд ҳокими мусулмон аҳолисининг истаклари билан ҳисоблашиб ўтирмаёт, Ҳиндистонга қўшилиб олди. Шуни айтиб ўтиш мақсадга мувофиқки, Британия Ҳиндистон ярим оролини Ҳиндистон ва Покистонга бўлиб юборар экан, Британия вазирлиги миссияси ўзининг 1946 йил 12 майдаги 565 ҳинд вилоятлари ҳокимларига қарата чиқарган баёнотида вилоятларнинг Ҳиндистон ва Покистондан қайси бирига қўшилишида халқларининг истакларига риоя этишларини таъкидлаган эди.

Лекин уч вилоятнинг - Ҳайдаробод, Жўнағра ва Кашмирнинг Покистонга қўшилиши бекор қилинди. Бунга сабаб Ҳайдаробод ва Жўнағранинг ҳокимлари мусулмон, аҳолисининг кўпчилиги эса ҳиндлар эдилар, Кашмир эса аҳолисининг кўпчилиги мусулмонлар бўлгани билан ҳокими ҳинд эди. Шу уч вилоятнинг, хусусан Кашмирнинг Ҳиндистонга қўшилишида инглизлар билан ҳиндларнинг тиллари бирлиги кўриниб турибди. Шундан кейин Ҳиндистон ва ҳинд ҳокимияти билан Покистон ва Кашмирдаги мусулмонлар ўртасида бир неча урушлар бўлиб ўтди. Ҳиндистон Кашмирнинг учдан икки қисмини - 65%ини босиб олди, Покистон тарафида 30%и қолди, 5%ини эса Хитой эгаллаб олди. Кашмирнинг ҳозирги аҳволи мана шу.

1948 йил 13 августдаги урушнинг бошланишида Хавфсизлик кенгashi Кашмир хусусида биринчи қарорини чиқарди. Унда урушни тўхтатиш ҳамда ўқ отишлар бўлмаслигининг давомийлигига ишонч ҳосил қилиш учун рақобатчи кучлардан иборат халқаро қўмита ташкил қилиш айтилган эди. Бу қарорнинг орқасидан Кашмир халқининг ўз тақдирини ўзи белгилаши ҳақида референдум ўtkазишига замин тайёрлаш учун у ердан Ҳиндистон ва Покистон кучларининг олиб чиқиб кетилиши хусусида яна бир қарор чиқди. 1949 йил 5 январда Ҳиндистон ҳам, Покистон ҳам бу қарорга рози бўлишди. Лекин Ҳиндистон чиқиб кетишдан бош тортди. 1956 йилга

келиб, Жавоҳарлал Неру вилоятнинг ҳинд қўшинлари ҳукмронлик қиласидиган қисмининг Ҳиндистонга қўшилганини эълон қилди ҳамда ҳукумат биноларининг устига Ҳиндистон байроғини тикирди ва уни Ҳиндистоннинг ажралмас бир қисмига айлантириди.

1957 йилнинг 14 февралида Хавфсизлик кенгашининг яна бир қарори чиқиб, унда Ҳиндистон кучларининг вилоятдан чиқиб кетиши шартлиги кўрсатилган эди. Лекин Ҳиндистон ўз одатига кўра Британия билан тил бириктириб, ўзини гўё қарордан бехабардек қилиб кўрсатди. Кейин тажовузкорларнинг Исломга зарба бериш, мусулмонларни динларидан қайтариш услубларини ўргана бошлади. Мақсад уларни Кашмирда қўллаш эди. Гранада қулаганидан кейин Андалусдаги мусулмонларга қандай барҳам берилганини ўрганиб келишлари учун 1965 йилда Испанияга мутахассис вакилларни юборди. Шунингдек, Ҳиндистон ўзининг Москвадаги элчисига собиқ Совет иттилоғининг Исломий вужудга қарши қўллаган Исломий шахсиятни маҳв этиш усулларини ўрганиш вазифасини топшириди. Яхудий давлатини ва унинг Фаластинни босиб олганини эътироф этиб, у билан ҳамкорлик қилиб яхудийларнинг мусулмонларга қарши хунрезлик режаларини ҳам ўзлаштиргач, ҳиндча услублар ҳам бойигандан бойиди. Бу ҳамкорлик ўз ифодасини баёнотларда топди. Собиқ бош вазир Шамир ҳукумати вазирларидан бири Бинямин Шаннинг баёнотида шундай дейилади: «Ҳиндистон билан Истроил давлати муштарак хатарга, яъни Фаластин ва Кашмирдаги Ислом фундаментализмига юзланиб турибди. Биз араб ва мусулмонлар билан қандай муомала қилиш кераклигини билиб олдик ва ўз навбатида бу борадаги тажрибаларимизни Ҳиндистон билан ўртоқлашамиз».

Ҳиндистон Кашмирда динидан тонган, ҳеч бўлмаганда унга етарли эътибор бермайдиган бир авлодни юзага келтириш учун турли хил услубларни қўллашга одатланди. Мақсад бироз вақт ўтганидан кейин Кашмирдан Исломни таг-томири билан қўпориб ташлаш эди. Лекин натижалар унинг иштаҳасини бўғди. Ҳиндистон ҳукумати хоҳ зулму зўравонлик бўлсин, хоҳ алдашлару чалғитишлар бўлсин, ҳар қанча ёвуз ҳужумларни амалга оширмасин, одамлар динларига қаттиқроқ ёпишиб, Исломларига меҳлари ортгандан ортиб бораверди.

Ҳиндистон 1989 йилда Кашмирда 25 минг мусулмонни шаҳид қилган хунрезликлар уюштириди. Кейинги йилларда ҳам хунрезлиги тўхтаб қолмади. Кашмирдаги мусулмонларга ёрдам бериш ҳайъати БМТ манбаларидан, Ҳиндистон газеталаридан, умумжаҳон ахборот хизматларидан ва бевосита кашмирликларнинг ўзларидан олган маълумотларига асосан ҳинд ҳукуматининг 1990 йилнинг январидан

1998 йилнинг декабрига қадар Кашмирда қуйидаги жиноятларни содир этганилиги ҳақидаги статистик маълумотларни эълон қилди:

63.275 шаҳидни ўқ отиб ўлдирдилар;

775 сиёсатчи, олим ва масжид имомларини элақдан ўтказдилар, бир ёқли қилдилар;

3.370 нафар шаҳидга ўлгунича азоб бердилар;

81.361 киши судда иши кўрилмасдан қамоқларда ётибди.

Бундан ташқари, инсон шаъни ерга урилди, номуслар топталди, қадр-қийматлар поймол этилди, юз минглаб одамлар изсиз йўқолди, жароҳатлар олди. Халқаро ташкилотларнинг баёнотлари Ҳиндистоннинг Кашмирда содир этган даҳшатли жиноятлари билан тўлиб тошди. «Халқаро амнистия» ташкилотининг 1999 йил 6 февралда чиқкан баёноти шулар жумласидандир.

Ҳиндистон ҳукуматининг Кашмирда содир этган зулму зўравонликлари шу бўлса, адаштиришу чалғитиш услублари ундан ҳам ўтади. Давлат мактабларида Қуръони Карим ва араб тилини ўрганиш тақиқлаб қўйилди. Ҳинд тили мажбурий тарзда киритилди. Оила ва аёл либоси борасидаги Исломий қадриятларга зарба бериш учун оммавий ахборот воситалари тарафидан ҳужумлар уюштирилди. Бундан ташқари, Кашмирда ароқни кенг ёйиш йўлга қўйилди. Мусулмонлар билан ҳиндлар ўртасида аралаш никоҳ қонунлари жорий этилди. Мажбурий жарроҳлик амалиёти билан оилани режалаштириш шу даражада ижро этилди, аксар аҳолиси мусулмон бўлган Кашмир бу соҳада энг юқори кўрсатгичга эришди.

Ҳинд қўшини ва ҳинд полициясининг мусулмонларга қарши қилаётган ваҳшиёна ишларидан озор чеккан ва озор чекаётган Кашмир мана шу. Унинг муаммоси Фаластин муаммосига жуда ҳам ўхшаб кетади. Ҳиндларнинг Кашмирни босиб олган пайтлари яҳудийларнинг Фаластинни босиб олиб, у ерда ўз давлатларини барпо қилган пайтга тўғри келади. Араб ҳокимлари Фаластинни халос қилиш ва сақлаб қолишга қанчалик бепарво бўлсалар, Покистон ҳокимлари ҳам Кашмирга нисбатан шундай бўлдилар.

Покистон узоқ вақт тақсимланиш ва мустақиллик йили бўлмиш 1947 йилдан 2003 йилгача Кашмир халқига ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини беришни ва халқаро қарорларни татбиқ этишни талаб қилиб келди. Ҳиндистон эса ҳар доим худди Истроил каби бу қарорлардан бош тортди. 2004 йилнинг бошига келиб, Покистоннинг мавқеи ўзгарди. Халқаро қарорлар асосида ва тақдирни белгилаш ҳуқуқи борасида музокаралар олиб боришни бас қилиб, унинг ўрнига муаммога халқаролик тусини бермасдан, Ҳиндистон билан икки ёқлама музокаралар олиб боришга ҳамда Покистоннинг Кашмир

аҳлининг тақдирини белгилаш ҳуқуқига алоқадор шартларини бекор қилишга рози бўлди.

Кашмирга эътиборсизлик ҳамда ундаги мусулмонларни мудофаа этишга бепарво бўлишнинг сабаби Покистондаги мусулмонларнинг заифлиги эмас. Улар Кашмирни Ҳиндистондан осонгина қайтариб олишга қодирдирлар. Лекин Покистон ҳокимларининг Америкага малайликлари туфайли Ҳиндистонга шу қадар ён берилди. 1965 йилда Айюбхон Кашмир учун уруш қилиб, Покистонга қарашли уч дарёни Ҳиндистонга топширди. Яхёхон билан Зулфиқор Алий Бҳуттолар эса 1971 йилда Шарқий Покистонни қўлдан бой бериб, Бангладешга айлантирилар. Зиёул-Ҳақ даврида ҳиндалар Сияншин чўққиларини босиб олдилар. Навоз Шариф даврида - 1999 йилда муҳоҳидлар ва Покистон қўшини Каргил тепаликларини сақлаб қолишдан маҳрум бўлдилар. Мусулмонлар ғалабани қўлга қиритай деб қолганларида Навоз Шариф Американинг фармонига итоат этиб, қўшинга чекинишни буюрди. Мақсад ўша пайтдаги Ҳиндистон бош вазири Важпаини қўллаш ва уни мусулмонларнинг қонлари ҳисобига Ҳиндистондаги рақобатчиси бўлмиш Миллий конгресс партияси олдида халқ қаҳрамонига айлантириш эди.

Ва ниҳоят, Перvez Мушарраф даврида биринчи марта Кашмир халқига ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини беришдан, уни ҳиндалар сиқувидан холос этишдан воз кечилди.

Мушаррафнинг Америкага ташриф буюрганидан ва Бушнинг уни 2003 йилнинг 24 июнида Кемп Дэвидда қарши олганидан бошлаб, Кашмир масаласи жиддий тус олди. Бу ташриф Кашмирнинг сиёсий ва ҳарбий ишига ойдинлик киритди. Ундан аввал Покистоннинг бирон ҳокими Кашмирни бўлиб олиш учун Ҳиндистон билан музокара олиб борганда аниқ бир ечимни эълон қилишга журъят қилмаганди. Ҳар бир сиёсий қўринишда Покистон тарафидаги Озод Кашмир ҳам, Ҳиндистон тарафидаги Жамму ва Кашмир ҳам Ҳиндистондан алоҳида мустақил бўлиб қолиши очиқ қўриниб турган бир иш эди. Ҳиндистон бундан бош тортиб, 1956 йилдаги Неру эълонида келганидек, Жамму ва Кашмирни ўзининг бир қисми деб биларди.

Мушарраф ўзининг бу ташрифида Кашмир масаласини Яқин шарқ каби ҳал қилиш учун ярашишга розилигини очиқ эълон қилди. Ҳиндистон билан Кашмир борасида доимий ечимга эришиш учун муҳим ён беришлар қилишга тайёрлигини қўшиб қўйди. Улар ўз таклифини, тўғрироғи, ён беришини мазкур ташриф асносида - 2003 йилнинг 26 июнидаги Вашингтонда Америка вакиллари билан музокаралари чоғида айтиб ўтди. Кейин эса «экстремист»

мусулмонларга, яъни Кашмирда жанг қилаётган жамоаларга ҳам қарши туришини қўшиб қўйди.

Покистон раҳбари Перvez Мушарраф 2003 йилнинг 11 августида Ҳиндистон билан бўлаётган низоларни ҳал қилиш учун уларни музокараларга чақирди. Ҳиндистон бош вазири Атал Бихари Важпайнинг баёнотида икки диёр ўртасидаги қон оқишларни тўхтатиш зарурлиги айтилган бўлса, эртаси куни Мушаррафнинг баёнотида унинг Нью-Деҳли билан бўлган музокараларга қаттиқ риоя қилиши айтилган.

2003 йилнинг 17 декабря «Рейтер» ахборот хизмати Мушарраф билан учрашганидан кейин қўйидагиларни ёзади: «У икки ён қўшиннинг ўртасида тинчлик ўрнатиш учун файрат қилишга ва мослашувчан, мулойим бўлишга тайёр. Мушарраф учрашув чоғида Кашмир масаласида мулойим, мослашувчан бўлди. Модомики, биз бу масалани ҳал қилмоқчи эканмиз, ҳар икки тараф ҳам бир-бири билан музокара олиб бораётганида мулойим, мослашувчан бўлиши, аввал эълон қилинган мавқеларни четлаб ўтиб, аниқ бир қарорга келиши керак бўлади, дейди Покистон раҳбари».

Шундан кейин Мушарраф Ҳиндистоннинг Кашмирни босиб олишига мусулмонлар тарафидан қаршилик қўрсатилишини тақиқловчи қонунларни бирин-кетин чиқара бошлади. 2004 йилнинг 5 январида Важпай билан бирлашиб, Ҳиндистон билан Кашмир борасида музокара олиб боришнинг амалий асосларини бино қила бошлади.

Кейин икки давлат ўртасидаги музокараларга нисбатан бир-бирига яқин ёндашувлар бошланди. 2004 йилнинг 12 марта Ҳиндистон бош вазирининг ўринбосари Лал Кришна Адвани ўз мамлакатининг «Кашмир минтақаси борасида Покистон билан тинчликка эришиш учун олди-берди қилишга тайёр» эканини билдириди.

Покистонга ташрифи борасида, 2004 йилнинг 18 апрел жума куни Важпай Кашмирга тинчлик олиб келишнинг ягона йўли музокаралар олиб боришидир, деди. Покистон бош вазири Зафаруллоҳ Жамолий эса бу даъватни табриклашга шошилиб, у «ижобий силжиш»лар қилади, деди. Жамолий Ҳиндистон бош вазири Атал Бихари Важпайнинг Кашмир борасида музокаралар олиб бориш хусусидаги таклифини мамнуният билан қабул қилди. Жамолий Исломободдаги элчиларга шундай хабар берди: «Покистоннинг мавқеи ҳамон ўша-ӯша. Лекин, модомики музокаралар бошланар экан, ҳар икки тарафдан мулойимлик, мослашувчанлик... бўлиши керак».

2004 йилнинг 16 февралида Ҳиндистон билан Покистон икки ярим йил аввал кескинлик чўққисига чиқай деганда узилиб қолган музокараларни қайта бошлади. Келишмовчиликлар майдонида асосий

нуқта, деган эътибор билан Кашмирни талашиш масаласига чек қўйишига олиб бориши умид қилинаётган музокаралар учун замин ҳозирлаш ва ишларни режалаштириб олиш учун икки давлат вакиллари Исломободда гаплашиб олдилар.

Совет иттифоқи тарқалиб кетганидан, яъни тўқсонинчи йилларнинг бошларидан буён Қўшма штатлар Ҳиндистон билан алоқасини яхшилашга ҳарис бўлди. Негаки бу пайтда у Хитойни ўзига қаратиб олиш босқичидан уни зулукдек сўриш босқичига ўтаяётганди. Ҳиндистоннинг эса эскитдан Хитой билан душманчилиги бўлган, бунинг устига у инсоний ҳамда ҳарбий имкониятларга бой ўлка бўлиб, бу ролни ўйнаб беришга энг муносиб номзод давлат эди. Америка Ҳиндистоннинг бу ролини биларди. У Ҳиндистон мустақил бўлганидан, яъни 1948 йилдан буён унга нуфузини ўтказишга уриниб келган. Лекин инглизлар ва Миллий конгресс партияси унинг йўлини тўсардилар. 1990 йилда Америка ҳаракатини кучайтириб, Америка ахборот агентлиги раҳбари Роберт Шитзни у ерга юборди. Лекин ҳаракатлари ўзи хоҳлагандек муваффақиятли чиқмади. 1998 йилда ўзининг малайи Важпай ҳокимият тепасига келгандагина уринишлар натижа бера бошлади. Гап дунёнинг турли минтақаларидаги Америкага воситачи бўладиган марказий ёки асосий давлатлар хусусида борарди. Қўшма штатлар уларни ўз минтақалари устидан бошқарувни қўлга олишга ундар эди. Жанубий Осиё минтақасини бошқариш учун Ҳиндистон муносиб номзод эди.

Лекин Кашмир масаласи Ҳиндистоннинг елкасига оғирлик қилиб, биқинида санчиқ пайдо бўлганди. Америка унинг биқинидан шу оғриқни олиб ташламоқчи бўлди. Токи унинг бор эътибори минтақадаги рақобатчиси Хитойга қаратилсан, шунингдек, Кашмир муаммосининг аллангаланиши Американинг Афғонистондаги урушига таъсир қилиб қолмасин.

Шунинг учун Америка ўз нуфузи остидаги икки давлат - Ҳиндистон ва Покистон ўртасида Кашмир борасида тушунмовчилик бўлиб қолмаслигига ҳаракат қила бошлади. Муаммони ҳал қилиш учун асосий нуқтаи назарини ўзгартирди, яъни бошланишда масалага ҳалқаролик туси берилган бўлса, эндиликда у икки ёқлама масалага айланди. Америка Кашмирни тақсимлаш билан масалани ҳал қилмоқчи бўлди. Бунда озод Кашмир Покистонники, Ҳиндистон ҳуқмронлиги остидаги Кашмир эса Ҳиндистонники бўлиб қолади. Кашмирнинг Ҳиндистон эгаллаб олган, кўпчилиги мусулмонлар бўлган минтақалари Ҳиндистон ҳукуматининг назоратида қолса ҳам, уларга қисман мустақил ҳокимият берилади. Мушарраф билан Важпай (охирги сайловлардан аввал) Американинг қўлида бўлсалар ҳам, бу тақсимлаш ишида Покистон қўшини ва мутаассиб ҳинд

диндорларига алоқадор түсиқлар мавжуд эди. 2001 йилдаги 11 сентябр воқеаларидан кейин Америкага бу түсиқларни олиб ташлаш имкони туғилди. У Важпаининг мутаассиб ҳиндуслар назидаги мавқенин кучайтириш учун Покистонни бир қанча ён беришларга мажбур қилди.

Покистоннинг ён беришлари қўйидагилардан иборат эди: жиҳодий мажмуаларга ёрдам беришни бас қилиш; ҳарбий машқ лагерларини ёпиш; чегарага яқин жойда Покистон қўшинининг сонини камайтириш; Кашмир мусулмонларини ҳар қандай қўллаб-қувватлашни тўхтатиш. Пировардида Американинг катта гумаштаси, мусулмонларнинг ашаддий душмани Перvez Мушарраф шундай аҳволга тушиб қолдики, юқорида айтиб ўтганимиздек, Америкага ташрифи чоғида худди Яқин шарқ масаласидаги келишувга ўхшаб, Кашмир масаласини ҳал қилиш учун келишувга, яъни ярашига розилигини билдириди. Бунинг учун американча ечим мавзусида Ҳиндистан билан бевосита музокаралар олиб борилиши керак бўлади. У «экстремист» мусулмонларга, яъни Кашмирда жанг қилаётган жамоаларга ҳамда Покистондаги Исломий ҳаракатлар ва ҳизбларга қарши туришини ҳам айтиб ўтди.

Америка бу ён беришлар натижасида Важпаининг ва уни қўллаб-қувватловчи партиянинг сайловчилар наздида шухрати ортишини кўзлаган эди. Хусусан, у Важпаини ҳарбий жиҳатдан қўллаб, ривожланган қуролларни Покистондан қайтарди. (Масалан, Покистон пулини тўлаб бўлганига қарамасдан, ҳарбий самолётлар савдо шартномасини якунига етказиши орқага сурди). Бундан ташқари, ҳалқа Ҳиндистаннинг рақиб Покистондан кўра ҳарбий қувват жиҳатидан юксак бўлишига Важпаини сабаб қилиб қўрсатиш учун Ҳиндистан билан стратегик шерик бўлиш шартномасини тузди. Важпай иқтисодий тикланиши вужудга келтириш учун иқтисодий жиҳатдан ҳам қўллаб-қувватланди. Буларнинг барчасига Американинг Миллий конгресс партияси куч-қувватга эга, Бхаратия жаната партияси (БЖП) эса коалицион партия бўлиб, агар у қўллаб-қувватланмаса, Миллий конгресс қаршисида тура олмайди, деб билиши сабаб бўлган эди.

Бу қўллаб-қувватлашлар, хусусан иқтисодий қўллаб-қувватлаш оқибатида Жаната партияси ҳалокатга учради. Қўшма штатлар Жаната ҳуқуматига ҳам хусусийлаштириш программасини қабул қилиши учун жуда катта иқтисодий мадад берди. Натижада каттакатта ширкатлар вужудга келиб, иқтисодий тикланиш рўй берди. Лекин бу ишлар капиталистик қолипда, яъни бойликнинг марказлашуви усулида бўлди. Бу нарса камбағаллик кенг ёйилган мамлакатга тўғри келмайди. Натижада шаҳарларда корхоналар,

молиявий ширкатлар вужудга келгани билан, камбағаллар, хусусан қишлоқдагилар баттар қашшоқлашиб кетди.

Бу иқтисодий вазиятта (бир тарафдан улкан бойлигу, яна бир тарафдан ўта қашшоқликка) иккинчи бир омил қўшилди. У ҳиндлардаги миллий, диний таассуб бўлиб, улар мусулмонларга қарши хунрезликлар қилишди, масжидларни вайрон қилиб, бошқа диний гурухларга ҳам тазиик ўтказиши.

Бунга учинч омил, яъни Миллий конгресс партиясининг кўҳна партия эканлиги ва Британияча услубдаги сиёсий маккорлиги ҳам келиб қўшилди. Жанатанинг диний таассуби қаршисида Миллий конгресс ўзининг дин ажратмайдиган дунёвий партиялигини изҳор қилди. Хусусийлаштириш капитализмига қарши ўзининг сўл партия эканлигини эълон қилди. Яъни, давлат эгаллик қиласидаган ҳамда ишчилар ва камбағалларни иш билан таъминладиган корхоналарни қуришга чақириди. Жанатанинг Кашмирга нисбатан эгаллаган мавқеи борасида эса унинг Покистон қаршисида заифлигини кўрсатиб берди. Бунга Миллий конгресс партиясининг босиб олинган Кашмир борасидаги музокараларни қабул қилмаслигини, чунки Неру 1956 йилги қарори билан уни қўшиб олгани ва Ҳиндистоннинг ажралмас бир қисми, деб эълон қилганини далил қилиб кўрсатди.

Шундай қилиб, 2004 йилнинг 10 майидаги умумий сайлов ҳоким Жаната партиясининг мағлубияти ва Британияни қўллаб-куватловчи Миллий конгресс партиясининг муваффақияти билан якунланди. Бу нарса икки давлат ўртасида яқинлик хосил қилиш йўли билан Кашмир устидаги жанжални ҳал қилиш учун Америка тузган режанинг ярмини ҳам амалга оширмасди. БЖПнинг мағлубияти Американинг кенг кўламдаги режасига, яъни Ҳиндистонни бепоён Хитой қувватига қарши қўйиш борасидаги режасига зарба берди.

Миллий конгресснинг муваффақияти Кашмирни ўз қўлида БЖПдан кўра қаттиқроқ тутиб турмоқ, демактир. Миллий конгресс муваффақият қозониши билан биринчи бўлиб юзага чиққан гап ҳам шу бўлди. 2004 йилнинг май ойидаёт Ҳиндистоннинг ўша пайтдаги миллий хавфсизлик маслаҳатчиси Эн-Жей Диксит шундай деган эди: «Кашмирни янада қаттиқроқ ушлashingиз аниқ... Жамму ва Кашмир борасида Ҳиндистон тарафидан мутлақо ҳеч қандай ён бериш бўлмайди. Чегара чизигига қўшимча тузатишлар киритилиши мумкин, холос». 2004 йилнинг 23 майида Ҳиндистон ташқи ишлар вазири Натвор Сингх: «Покистон билан Ҳиндистон ўртасидаги алоқаларнинг асоси 1972 йилги Симла шартномаси ва ундан кейинги икки давлат ўртасида бўлиб ўтган битимлар ва баёнотлардир», деди. 2004 йилнинг 24 майида Мушарраф Натворнинг мулоҳазаларини рад этиб, шундай деди: «Агар (Натвор) жимлик ёки ҳаракат ҳолати борасида аниқ бир

қарор йўклигини назарда тутаётган бўлса, мен у билан келишолмайман. Бу ечим эмас. Чегара чизифи доим шундай бўлиб қолади, вассалом дейиладиган бўлса, бу ҳам ечим эмас. Симла шартномаси билан кифояланишимизни назарда тутаётган бўлса, мен бунга рози эмасман».

Тўғри, Миллий конгресс партияси Америка билан дўстона алоқалар қилишни хоҳлашини билдириди. Масалан, Натвор Сингх: «Ҳиндистон билан Қўшма штатлар ўртасидаги алоқалар юзаки эмас. Уларнинг мустаҳкам бўлиши биз учун ҳам, улар учун ҳам, дунё учун ҳам фойдали бўларди», деди. Аммо шунга қарамай, Миллий конгресс партиясининг 2004 йилда чиққан хавфсизлик, мудофаа ва сиёсатга алоқадор ҳужжатида жумладан шундай дейилади: «Афсуски, Ҳиндистондек буюк давлат Қўшма штатларга қарам бўлиб ўтириби. Бу БЖП ҳукумати олиб борган сиёсатнинг натижасидир. У Америка сиёсатини, Американинг хоҳиш-истагини ташқи сиёсатда ҳам, миллий хавфсизликда ҳам Ҳиндистон манфаатларидан устун қўйди... Миллий конгресс партияси миңтақамизда ва бошқа жойларда бўлаётган сиёсий ва иқтисодий ислоҳотларни назардан қочирмаган ҳолда бу бузук сиёсатга янгича йўналиш беради». Шу билан бирга Миллий конгресс партиясининг баёноти Ҳиндистоннинг ташқи сиёсатини Неру назарияси асосида қуришга даъват этади. Унда шундай дейилган: «Миллий конгресс партиясининг асосий вазифаси Ҳиндистонни ўзининг ташқи алоқаларини танлашида тўла эркинлик билан таъминлашдир. Жавоҳарлал Неру ўзаро миллий келишувни унинг асосига барпо қилган ташқи сиёсатнинг руҳи, жони мана шу. Бу келишув БЖП ҳокимиюти даврида парчаланиб кетганди».

Бу ишлар Американинг ўзининг Ҳиндистонга нисбатан тутган мавқеини қайта кўриб чиқишини кўрсатиб турибди. Покистон, модомики ундаги мусулмонларнинг Исломни қайта тиклаш ва жиҳод борасидаги туйғулари ўз чўққисини забт этиши билан Мушаррафнинг титраб турган ҳолати Американи ўзини хавф остига қўйишга журъат қилмаслигига олиб бормас экан, Миллий конгресс партиясининг кучи ва иттифоқдошларининг кўплиги ҳамда ўзига нисбатан бўлаётган сиқувдан эси оғиб, Кашмирдаги қаттиқ қарши туриш сиёсатидан бош тортишга шошилади. Америка учун бундан ҳам ёмони - Миллий конгресс партияси Ҳиндистоннинг Америка билан қизғин алоқада бўлган қуролли кучларини қайта тузишга киришди. Қўшинни Америкага мойиллиги бўлган зобитлардан амалда тозалай бошлади. Шак-шубҳасиз, бу нарса Американинг Ҳиндистон қуролли кучларига кўрсатадиган таъсирини заифлаштириб юборади. Натижада Американинг кутишдан бошқа иложи қолмайди. Кўпроқ кутилаётган нарса шуки, 2004 йилнинг охирида бўладиган Америка сайловлари

ўтмай туриб, Америка Ҳиндистонга нисбатан ҳеч қандай сиёсатни қўлламайди. Лекин, нима бўлганда ҳам, Америка Важпай хукмронлиги давомида ўз нуфузини тўлалигича ўtkазиб келган Ҳиндистонни осонликча қўйиб юбормайди. Шундай бўлгач, Кашмир муаммоси мустамлакачи кофирларнинг ўз манфаатлари ва нуфузларига қараб бир-бирларига отиб ўйнайдиган ўйинчоғига айланиб қолаверади.

Хўш, Покистон ҳокимлари тарафидан Кашмирдаги мужоҳидлар ва мусулмонларнинг ҳаққига қилинаётган бу хиёнатларни тўхтатишнинг қандай йўли бор?

Жавоб шуки, бунинг учун покистонлик мусулмонлар жиддий ишга киришиб, Мушарраф ҳукуматини ағдариб, Ислом давлатини тиклаб, кейин унинг байроғи остида жиҳод билан, қуролли куч билан Кашмирни қайтариб олишлари, ундан сўнг эса то бутун Ҳиндистон яrim ороли ўтмишдагидек Ислом қучоғига қайтгунига қадар курашда давом этишлари лозим. Мусулмон диёrlарини сигирларга сифинувчи ҳиндусларнинг нажасларидан халос этиш йўлидан оғишмай бориш учун иймон, ирова ва шижаот кучлари етарли бўлса, бу ишнинг ҳеч қандай маҳоллик жойи йўқ. Айниқса Покистон - яrim асрдан кўпроқ вақт мобайнida дипломатик йўллар билан қутқариб бўлмаган Кашмирни озод этиш учун - ҳарбий ва ядрорий қувватга эга.

Эй мусулмонлар!

Кашмир мусулмон диёридир. Кашмиргина эмас, бутун Ҳиндистон ҳам Ислом диёридир. У ҳижрий I-чи асрда фатҳ этилган. Халифалик Кашмирга ҳам, бутун Ҳиндистон яrim оролига ҳам Ислом салтанатини қайtаришга, ҳиндуслар ва уларга ўхшаганларнинг мусулмонларга қарши қилаётган ваҳшиёна ишларини, зулму зўравонликларини тийиб қўйишига қодир. Яrim оролдаги мусулмонлар бунга қодирдирлар. Покистоннинг ўзи бунга қодир. Фақат бир холис ҳоким, тўғри йўлдан борадиган, Оллоҳ нозил қилган ҳужжатлар билан ҳукм юритадиган, Оллоҳнинг душманларига қарши жиҳод қиладиган бир халифа етакчиликни қўлга олса бас. Фақат кофирларнинггина эмас, қуролли кучларни машриқу мағрибдаги мусулмон биродарларга қарши уруш қилиш учун исроф қилаётган, Америка манфаатларини, Ҳиндистон манфаатларини ҳимоя этаётган малай ҳокимларнинг қўлларида ҳам кечаю кундуз азоб чекаётган мусулмонларни халос этиб, уларнинг иззатини қайта тиклайдиган тўғри йўлдан борувчи халифаликни барпо қилиш учун Покистонда асослар етарли.

Эй Покистон аҳли, сизлар эзгулик оловини қайтадан ёқишига, халифалик байроғини, «**Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, Муҳаммад Унинг пайғамбаридир**», байроғини баланд кўтаришга қодирсизлар.

وَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوْيٌ عَزِيزٌ

– „Албатта Оллоҳ Ўзига (яъни динига) ёрдам берадиган зотларни
ғолиб қилур. Шубҳасиз, Оллоҳ кучли, қудратлидир“.

[22:40]

ЧЕЧЕНИСТОН

Чеченистон Кавказ минтақасининг бир қисмидир. Кавказ Қора дengиз билан Каспий дengизининг ўртасида жойлашган тоғли минтақадир. У Ингушетия, Дагестон, Шимолий Осетия ва Чеченистонни ўз ичига олади. Бу давлатлар Кавказнинг шимолий қисмida жойлашган. Жанубида эса Грузия, Арманистон, Озарбайжон ҳамда Туркия билан Эроннинг маълум қисмлари жойлашган.

Кавказнинг шимоли ҳам, жануби ҳам Исломий диёrlар бўлган. У ерларга Ислом жуда эрта, ҳатто Форс ва Румлардан ҳам аввал кириб келган. Умар ибн Хаттобнинг замонида, 22 ҳижрий йилда мусулмонлар у ерларга етиб боргандар. Уларни фатҳ этишда улуф саҳоба Абу Дужонанинг улуши бўлган. Грузиянинг пойтахти Тбилиси эса Усмон ибн Аффоннинг замонида амир Ҳурбайб ибн Масламанинг қўли билан фатҳ этилган.

Кавказ Умавийлар ва Аббосийларнинг халифалик даврларида Ислом давлатининг бир қисми бўлиб қолган. Мўғул-татарлар 656 ҳижрий йили Бағдодни ишғол қилишгач, Аббосийлар давлати заифлашиб, Кавказдаги Исломий ҳокимият мўғуллар қўлига ўтиб кетди. Қизиги шундаки, ғолиб мўғуллар маглуб кавказликлардан Исломни қабул қилиб олдилар-да, Кавказда Исломий ҳокимиятни ўрнатдилар. Бу милоднинг XIII асрода бўлаётган ишлар эди. Улар Москванинг шарқида жойлашган Қозонни ўз ҳокимиятларига пойтахт қилиб олдилар. Давлатлари кучайиб, мустаҳкамлашиб борди. Жанубга ҳам кенгайиб, Кавказнинг минтақаларини ўзларига қўшиб олдилар. Салтанатлари Сибиргача, Москванинг ўзигача етиб борди. Пойтахтда олтинлар кўп йигилгани ҳамда ўша даврдаги қўшни давлатлардан анча бой ва обрўли бўлгани учун улар олтин мамлакати (Олтин ўрда) деган номни олдилар. Рус давлати пайдо бўлиб, Москва бошчилиги остида православ насронийлари бирлашгач, Исломий татар давлати билан тинимсиз тўқнашиб турдилар. Бу тўқнашувлар икки асрдан кейин татар давлатининг қулашига олиб келди. Пойтахт Қозон вайрон бўлди, аҳолиси қул бўлди, эркаклари қириб ташланиб, аёллари русларга берилди, уларнинг ҳаммаси мажбурий руслаштирилди. Мусулмонларнинг ғофилликлари, жанубда жойлашган марказдаги биродарлари билан боғланмаганлари туфайли Россиянинг юрагида ярақлаб турган Исломий давлат барбод бўлди. Шу аснода Усмоний давлат шаклланиб, Кавказ мусулмонларига ўкумронлик қилишни талаша бошлади. Ўшанда Кавказ икки буюк

давлат - Россия билан Усмонийлар ўртасидаги ҳудудий мінтақаларга айланиб қолғанды.

Усмонийлар давлати Кавказга ўз ҳукмронлигини ўтказиши мұваффақ бўлди. Фақат Озарбайжон Эрондаги Сафавийлар қўли остига ўтди. Бу иш милодий 1578 йилда бўлганди. У ерда милодий 1722 йилга қадар Ислом ҳукмронлиги давом этиб келди. Ўша йили Россия императори Пётр Кавказга ҳужум қилиб, унинг бир қисмини босиб олди. Мусулмонлар 1735 йилда русларни қувиб чиқардилар, лекин бу узоққа чўзилмади. Мусулмонлар билан руслар ўртасида тез-тез урушлар бўлиб турди.

Кавказликлар уч асрдан кўпроқ вақт Усмонийларнинг қўллаб-қувватлаши билан русларнинг кўп сонли армиясига қарши туриб бердилар. Усмоний давлат заифлашгач, руслар Исломий қаршиликдан устун келишга мұваффақ бўлиб, XVII асрнинг иккинчи ярмида Кавказга ўз ҳукмронликларини ўтказа бошладилар.

Руслар азоблаш, сургун қилиш, чўқинтириш (насронийлаштириш), ўлдириш, ўрмонларни ёқиш, араб, турк, форс тиллари ўрнига рус тилини тиқишишириш каби турли хил ваҳшиёна услубларни қўллаганларига қарамасдан, кавказликлар қарши туришда давом этдилар.

Кавказча бўй бермасликлар орасида чеченларнинг бўй бермаслиги эътиборни жалб этадиган даражада ўзига хосдир. У ердан чечен халқини жиҳодга бошлайдиган олимлар ва мужоҳидлар етишиб чиқкан. Улар бошчилигидаги мужоҳидлар қурбонлар бериб, рус чорларининг қаттиқ қаршилик кўрсатишларига энг ёрқин мисоллардан бири шуки, чечен Шайх Мансур 1785 йилдан 1794 йилга қадар рус босқинчиларига қарши мардонавор урушлар қилди ва урушларни муқаддас жиҳод уруши деб номлади. Кейин Имом Мухаммад жаноблари 1824 йилдан 1832 йилга қадар рус босқинчиларига қарши қақшатқич зарбалар берди. Ундан кейин Имом Шомил русларга қарши 1832 йилдан 1859 йилга қадар салкам ўттиз йил мобайнида тинимсиз курашди.

Чечен Амадоев бошчилигига, Тоби Азоев ҳаракатида, Залмоев ҳаракатида, чечен раҳбари Алибек Ҳожи ҳаракатида русларга қарши қўзғолонлар бўлиб турди. Алибек Ҳожини руслар 1878 йилда Грознийда ўлдиришди. Руслар чеченларни жиҳоддан қайтариш учун қўлларидан келганча ҳийла ишлатдилар. Уларнинг ички түғёнларини тарки дунёчиликка, зикр ҳалқаларига буриб юбориш учун уларни сўфийлик тариқатларига йўналтирилар. Лекин бу иш русларга фойда бермади. Чунки ҳар бир чечен, сўфийси ҳам, бошқаси ҳам русларга қарши уруш бўлса елиб борарди.

Кавказдаги мусулмонларнинг рус қўшинига қаршилик кўрсатишдаги салобати русларни қўрқоқ қилиб қўйиш даражасида кучли бўлган. Ленин Биринчи жаҳон урушидаги русларнинг мағлубиятини шарҳлар экан, унинг сабаби Кавказдаги бир неча асрлардан бўён давом этиб келаётган шиддатли урушлардан рус қўшинининг юрак олдириб қўйганидадир, деган эди.

Коммунистлар даврида Сталин Иккинчи жаҳон уруши ниҳоясида бутун чечен халқини ўз ютидан Сибир ва Қозогистонга бадарга қилди. Бир миллион икки юз минг сонли чечен халқининг ярми домдараксиз йўқолиб кетди. 1957 йилдагина улар қайтиш ҳуқуқига эга бўлди.

Рус коммунистларининг чечен мусулмонларига ўтказган тазиёки подшоҳлик замонидагидан ҳам ошиб тушди. Улар масжидларни буздилар, диний таълимни тақиқладилар, одамларни коммунистларча, материалистларча фикрлашга мажбур қилдилар. Тазиқларининг охири кўринмас эди.

Шундай бўлса-да, чеченлар Парвардигорларига, дину эътиқодларига бўлган садоқатлари туфайли кучли ва азиз бўлиб қолдилар. Коммунистларнинг тазиқлари уларнинг матонат ва жасоратларини оширди, холос. Бунга рус адилларининг ўzlари ҳам гувоҳлик бердилар.

Пушкин, Лермонтов, ҳатто Толстой чеченларга қойил қолиб, кўпроқ улардан қўрқиб, дилларидагини очиқ айтольмасдилар. Толстойнинг «Ҳожи Мурод» асари чеченларни ва уларнинг кофир исканжасидан озод бўлишга интилишларини улуғлашдан бошқа нарса эмас. Герцен чеченларни башарият жинсининг алоҳида бир синфиға мансуб бўлса керак, деб ўйлаб қолган. Солженицин Гулагга ҳукм қилинганида қамалганлардан 150 хил миллатни учратган. Унинг айтишича, ўшалар орасидан синмаганлари ёлғиз чеченлар бўлишган.

1991 йилда Совет иттифоқи ўн беш республикага бўлиниб кетганида ҳам, Чеченистон шу мустақил жумҳуриятлардан бири бўлмай, Россияга тобелигича қолди. 1992 йилнинг 1 нояброда Жоҳар Дудаев Чеченистонни мустақил давлат, деб эълон қилди. Руслар дарҳол норозилик билдириб, унга қарши муросасиз кураш бошладилар ва 1995 йилда ҳужумга ўтдилар. Лекин улар бу жангда мағлуб бўлиб, жуда катта зиён кўрдилар. Чеченистон давлати Москвадан батамом ажralиб чиқиш учун ҳаракатини давом эттираверди. 1999 йилда руслар Чеченистонни босиб олишга, эълон қилинган давлатни бекор қилишга муваффақ бўлишиб, у ерда даҳшатли қирғинлар, хунрезликлар қилишди. Дунёning бирон бир давлати ҳар қандай ваҳшийликни ортда қолдирадиган рус

ваҳшийлигига қарши Чеченистонга ёрдам бериш учун қимирлаб ҳам қўймади.

Анна Политковская рус қўшинининг Чеченистонда содир этган жиноятлари хусусида «Рус шармандалиги» китобини ёзди. Бу аёл коммунистлардан кейинги даврнинг энг машхур журналистларидан бўлиб, «Новая газета»нинг мухбиридир. У 1999 йилдан бери Чеченистонга бир неча марта бориб, ўз китобида у ердаги рус қўшинининг жиноятларини жонли тарзда ифодалаган. Китобда Чеченистоннинг аянчли аҳволи шундай тасвирланган: «Пойтахт Грозний вайронага айланган. Юзлаб чечен қишлоқлари шарпалар мозорига ўхшайди. Шаҳарлар қабристонларга тўлиб кетган. Айни пайтда аҳолининг ярми қўшни Ингушетиядан бошпана излаб, чодирларда аянчли шароитларда ҳаёт кечирмоқдалар». Шунингдек, Политковская Чеченистонда содир этилган жиноятлар рўйхатини ҳам тақдим этди. Унда, жумладан, Чеченистоннинг ярим аҳолисини диёридан айириш мақсадида қилинган оммавий кўчиришлар ва оммавий қирғинлар кўрсатилган. Бундан ташқари, Политковская 150 нафар шаҳарлик чеченнинг рус кучлари томонидан суд қилинмасдан ўлдирилганини очиб берган.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш нодавлат «Мемориал» жамияти Россия ҳукуматини Сталин репрессияси қора йилларида қўлланган услубларни Чеченистонда қўллаганликда айблади. Инсон ҳуқуқлари жамиятларининг Россия марказий қароргоҳида бўлиб ўтган журналистлар анжуманида «Мемориал» жамиятининг Чеченистон пойтахти Грознийдаги иш бошқарувчиси Лидия Юсупова билан жамиятнинг Москвадаги инсон ҳуқуқлари маркази раҳбари Олег Орлов Россияни 1930-1940 йилларда сталинизм сиёсатининг милиция аппарати қўллаган услубларга ўхшаш воситаларни қўллаганликда айблади. Юсупованинг айтишича, рус қўшини ва улар тарафида турган чечен кучларининг қидирудаги шахсларга тазиик ўтказиш учун уларнинг барча оила аъзоларини ушлаб олиб, сталинизмнинг махфий милицияси услублари билан таслим бўлишига мажбурлашлари жуда кўп содир этилган.

1999 йилда Чеченистон мустақилликка эришай деб қолганда Россия Чеченистон масаласини ўзининг фойдасига ҳал қилиш учун унга янгидан юриш бошлади. Бу иш Иванов билан Олбрайтнинг махфий келишувларидан келиб чиққан Россия билан Америка ўртасидаги битимга асосан бўлганди. Лекин чеченлар чеченлигини намойиш қилиб, шунча талафотлар кўрган бўлишларига қарамасдан, иродалари букилмади, Россиянинг ҳарбий техникасига қарши қўрқмасдан жангни давом эттирдилар.

2001 йилдаги 11 сентябр воқеаларидан кейин Буш «терроризмга қарши уруш» эълон қылғач, Путин бундан фойдаланиб, Чеченистондаги ҳолатни Россиянинг фойдасига ишлатмоқчи бўлди. Терроризмга қарши умумий уруш эълон қилиб, Чеченистондаги урушни терроризмга қарши уруш деб халқаро ҳамжамият тарафидан тан олинишига эришиш учун ҳаракат қилди. Бу гапни тез-тез такрорлайдиган бўлиб қолди. Охиргиси Москва метросида содир этилган қўпорувчилик ҳаракатидан кейин 2004 йилнинг 6 февралида терроризмни «XXI асрнинг вабоси» деб тасвирлаб, бутун дунёни унга қарши курашиш учун бирлашишга даъват этган пайтида бўлди. Ҳолбуки, Итар-ТАСС Россия ахборот агентлигининг собиқ раҳбари Борис Миронов ўзининг «Ал-Ҳаёт»га берган интервьюсида метродаги қўпорувчилик ҳаракатининг 1999 йилги президент сайловлари пайтида бўлиб ўтган яшаш жойларини портлатишнинг «такрорий нусхаси» эканига ишора қилиб, катта-катта портлатиш операцияларининг сайловлар яқинлашиб қолгани билан синхрон (бир вақтда бир хил иш бажариш) эканига диққатини қаратганди. Ўшанда ядро чемодани (раҳбарлик ёрлиги) русларнинг хавфсизлигини қайта тиклашга, Чеченистондаги ва бутун Кавказ минтақасидаги ёнган делоларни ёпишга сўз берган президентликка номзодларнинг энг муносибига топширилган эди.

Лекин Путин Чеченистондаги урушни дунёдаги терроризмга қарши урушнинг бир қисми қилиб ўтказиш борасида бироз муваффақият қозонган бўлса ҳам, мақсадига батамом эришолмади. Бироқ, бунинг маъноси Америка ва Европа Чеченистонни қувватловчи мавқени эгалладилар, дегани эмас. Аксинча, улар Чеченистон можароси эвазига Россиянинг ён беришидан ҳосил бўладиган манфаатларни тақсимламоқчилар, холос.

Американинг мавқеи

Американинг Москвадаги элчиси Александр Вершбоу 2004 йилнинг 29 февралида берган баёнотида шундай дейди: «Американинг бу борадаги мавқеи охирги йиллар давомида ўзининг барқарорлигини сақлаб келмоқда. У муайян омилларга асосланади. Ўларнинг энг эътиборлиси рус ерларининг бирлигини эътироф этиш, айни пайтда масаланинг куч ёки террористик йўл билан ҳал қилинишига қаршилик қилишdir. Вашингтон эндиликда бу масаланинг халқаро терроризмга боғлиқлигини, унга «Ал-Қоида»нинг аралашганини тан олади. Шунга кўра, Қўйша штатлар Чеченистонга қурол-аслаҳалар ёки бошқа товарлар кириб келадиган йўлни тўсиш учун маълумотлар алмашиб, Москвага ўз ёрдамини тақдим этди. Лекин, шунга қарамасдан, Чеченистон масаласига баҳо беришда бизнинг фикримиз бошқачароқ. Бизнингча, у ердаги уруш фақат терроризмгагина боғлиқ

эмас. Чунки унинг илдизлари маҳаллий бўлиб, алоҳида сиёсий ҳаракатдан келиб чиққандир. Уни фақат сиёсий воситалар ёрдамидагина ҳал қилиш мумкин. Бизнингча, Москванинг ҳозирга қадар қилган Чеченистон конституциясининг қабул қилиниши, жумҳурият учун президент сайланиши каби ишлари ҳали етарли эмас. Шунингдек, биз федерал кучлар ва Чеченистоннинг сайланган президенти Аҳмад Қодировга тобе бўлган аппарат тарафидан инсон ҳуқуқларининг поймол этилишини қоралашда давом этаверамиз». У яна шундай деди: «Собиқ Совет бўшлиғидаги нуфуз масаласи Россия-Америка муносабатлари олдидағи энг муҳим рақобатчиликни ташкил қиласди».

Америка давлат котиби Колин Пауэлл 2004 йилнинг 26 январида Москвага қилган ташрифи чоғида «Москва Чеченистонда олиб бораётган ички сиёсатнинг айрим жиҳатлари» олдида, шунингдек, Россиянинг қўшни МДҲ давлатлари билан бўлаётган муносабатлари қаршисида ўз давлатининг анча орқада қолганини айтиб ўтди. «Вашингтон Россия ерларининг бирлигини қанчалик ҳурмат қиласа, Россия қўшниларининг ҳуқуқларига шунчалик эътибор бериши»ни ҳам қўшиб қўйди. Диққатга сазовор жойи шундаки, бу баёнотларни Пауэлл Грузиядан Москвага келган заҳоти берди.

Американинг Москвадаги элчиси Александр Вершбоу бу ташрифни олий даражада аҳамиятга эга деб тасвиrlади ҳамда ташрифнинг асосий мақсадларидан бири Россия билан Америка ўртасида собиқ совет бўшлиғида «учрашиш нуқталари»ни қидириб топиш эканига ишора қилиб, Пауэллнинг нияти собиқ совет республикаларига алоқадор масалаларни Россия тарафи билан муҳокама қилишдир, деди.

Шулардан кўриниб турибдики, Чеченистон муаммоси бор-йўғи нархи Американинг Грузия, Ўрта Осиё ва Шарқий Европада кенг ёйилишидан Россиянинг кўз юмишига teng келадиган бир товардир, холос. Пауэллнинг «Вашингтон Россия ерларининг бирлигини қанчалик ҳурмат қиласа, Россия қўшниларининг ҳуқуқларига шунчалик эътибор ҳам беради», деган гапига шу жиҳатдан ёндашмоқ лозим. Грузиянинг мубаққат президенти Нино Буржанадзенинг Тбилиси Чеченистонга қарши кураш учун катта қулайликлар яратиб берди, деган эътирофини ҳам шу маънода тушуниш керак. Кремл тарафдорлари Буржанадзе Москвага ташриф буюриб, президент Владимир Путин билан учрашганидан кейин Россия ва Грузия ўртасидаги ишончни мустаҳкамлаш учун шароитлар етарли, деб ҳисобламоқдалар.

Американинг Москвадаги элчиси Александр Вершбоунинг баёнотлари ҳам Москвани огоҳлантириш ва қизиқтиришдан бошқа нарса эмас. У ҳам бир жиҳатдан Россия ерларининг бирлигини тан олгани билан, иккинчи жиҳатдан Чеченистондаги курашни фақат

терроризмгагина боғлиқ бўлмаган, илдизлари маҳаллийчиликка бориб тақаладиган, алоҳида сиёсий ҳаракатдан келиб чиқсан, деб ҳисобламоқда.

Демак, Чеченистон масаласи Америка ва Россиянинг Кавказ, Ўрта Осиё ва Шарқий Европадаги манфаатларига қараб, олди-берди қилиниб туриладиган товардан бошқа нарса эмас. Агар Россия Американинг талабларига кўнса, Америка унинг Чеченистонни хоҳлаганича мажақлашига қўйиб бериб, уни қувватловчи мавқени ушлаб тураверади. Бордию Россия Америкага ён бермаса, у ҳолда Америка Чеченистоннинг ўз тақдирини ўзи белгилаши ҳуқуқи ва ундаги инсон ҳуқуқлари поймол этилгани делоларини қайтадан очиб, Чеченистон муаммосини халқаро анжуманларда кўриладиган халқаро муаммога айлантиришга ҳаракат қилади. Шу билан бирга Грузиянинг янги ҳукуматини Россия кучларига қарши Чеченистонни қўллаб-қувватлашга, унга ёрдам ва бошпана беришга ундаиди.

«Айирбошлаш битими», деган гап Америка билан Россия ўртасида сир эмасди. Россия 1999 йилнинг августида Чеченистонга қарши ваҳшиёна урушни бошлаган пайтидаёқ бу битим тузулиб бўлганди. «Нью Йорк Таймс» газетасининг 1999 йил 19 ноябр сонида босилган хабарга кўра, Россия ташки ишлар вазири Игор Иванов 1999 йилнинг 18 ноябрида бўлиб ўтган Туркиядаги саммит чоғида ўша пайтдаги Америка давлат котибаси Мадлен Олбрайтга бир норасмий хатни топширган. Бу хат айирбошлаш битимининг тузилиши борасида эди. Унда Хавфсизлик кенгашидаги Россиянинг вакили Ироқقا қарши қўлланаётган жазо чоралари борасида юмшоқлик қилиши ҳамда Озарбайжондан Ўрта Ер денгизи орқали Туркиянинг Жайҳун портига нефт ва газни олиб ўтиш учун қувурлар ётқизилишига Россиянинг индамаслиги эвазига Чеченистонга қарши бўлаётган Россия ҳарбий операцияларидан Американинг кўз юмиб туриши айтилган.

Европанинг мавқеи

Европанинг мавқеи Американинг мавқеидан асос жиҳатидан мутлақо фарқ қилмайди. Ҳар иккиси ҳам ўзларининг хусусий манфаатларига эришиш учун Чеченистон устидан айирбошлаш қиласидилар. Европа Европа иттифоқининг майдонини шарқ томон кенгайтиришдан манфаатдор. У иттифоқнинг йўналишига Россия тўсқинлик қилишини хоҳламайди. Шунингдек, у Американинг тактикаларига қарши юзланишда ўзининг қўли калталик қилгани туфайли Россия билан стратегик ҳамкорлик қилишни истайди. Франциянинг собиқ ташки ишлар вазири Доминик де Вилпен 2004 йилнинг 23 январида Москвада хавфсизлик, ташки сиёсат ва мудофаа борасида Россия билан Европа ўртасида «ҳақиқий стратегик ҳамкорлик»ни барпо қилишга даъват этди.

Франция вазири хусусан хавфсизлик борасида «доимий техник муассасаларни» ташкилластириш таклифи билан чиқди. Бу таклиф унинг Россия халқаро алоқалар университети талабалари олдида рус ҳамкасби Игор Ивановга қарата айтган нутқида бор эди.

Де Вилпен шундай деди: «Хусусан ядрорий қурол ва терроризмнинг кенг ёйилиши борасида Европа қитъаси юзланаётган таҳдидларни ўрганишга ихтисослашган доимий техник муассасаларни ташкилластиришимиз мумкин». У Франциянинг «европалик шериклари билан ташқи сиёsat ва Европа мудофааси борасида Россия билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш хусусида фикрлашиб кўришга» тайёрлигини таъкидлади. Шунингдек, «тинчликни сақлаш борасида муштарак операциялар ўtkазиш хусусида фикрлашиб кўриши» таклиф қилди.

Икки президент - Владимир Путин билан Жак Ширак 2004 йилнинг 3 апрелида Москва билан Париж ўртасида ўзаро ишонч бўлиши зарурлигини таъкидладилар. Ҳолбуки, Европа иттифоқи бу пайтда Ўрта ва Шарқий Европадаги аксар коммунистик давлатларни ўзига қўшиб олиш орқали ўз майдонини кенгайтириш билан овора эди. Ширак ўзининг Россияга қилган ташрифи чоғида Москва атрофидаги Краснознаменск ҳарбий иншоотларини бориб кўрди. Улар ўртасида бўлиб ўтган сухбатлар асосан Россия билан Европа иттифоқи ўртасидаги алоқаларга бағишлианди. Ширак Европа иттифоқи билан Россия ўртасидаги алоқалар Россия учун ҳам, Европа учун ҳам, улардан ҳам аввал эртанги дунёнинг мувозанати ва барқарорлиги учун ҳам асосий омил эканини айтди. Ўз навбатида Путин ҳам Европа иттифоқи янги Россиянинг асосий шеригидир, деди. Москва ўзининг манфаатларига таъсир этади, деб биладиган иттифоқ кенгаяётганига ишора қилиб, мақбул ечимларга эришиш зарурлигини таъкидлаб ҳам қўйди. Йўл-йўлакай Чеченистон муаммосига ҳам тўхталиб, Ширак уни терроризмга қарши уруш жумласига киритди, лекин айни пайтда унинг сиёсий чораси топилишига умид қилишини ҳам билдириди.

Россия президенти Владимир Путин 2004 йилнинг 22 апрелида Европа иттифоқининг Чеченистонга нисбатан тутаётган мавқеини танқид қилиб, Москвани ўзлари «чечен террористлари», деб ном қўйиб олган кимсалар билан музокаралар олиб боришга даъват этишни Усома бин Лодиннинг Европани музокаралар столига ўтиришга даъват этувчи мурожаати билан тенглаштирди. У Италия бош вазири Сильвио Берлускони ҳам иштирок этган Липецкдаги Россия-Италия қўшма корхоналаридан бирининг очилиши маросимида шундай деди: «Айримлар биз террористлар деб атайдиган анавилар билан музокаралар олиб боришга бизни даъват қиласди... Ҳолбуки, биринчи рақамли террорист Усома бин Лодин Европани музокаралар

олиб боришига таклиф этиб, мурожаат қилди. Европанинг бу таклифни рад этганидан хабардорман. Мен Европа бизни музокаралар олиб боришига унда бу турини қандай рад этди - сабабини билолмай ҳайронман». Москванинг «яқин келажакда Еврокомиссия раиси Романо Проди билан учрашиб, барча муаммоларга, жумладан Чеченистондаги терроризм ва Европага йўналтирилган бин Лодиннинг мурожаатига ҳам алоқадор масалалар хусусида музокаралар олиб боришига» ишора қиласар экан, Путин Россиянинг Европа иттифоқи билан бўладиган алоқаларида терроризмга қарши курашни асосий масала, деб ҳисоблашини билдириди.

2004 йилнинг 23 апрелида Романо Проди Москвада сўзлаган нутқида шундай деди: «Европа иттифоқининг Россия ерларининг бирлиги шартисиз ҳамда уни тўла қўллаб-қувватлашини изоҳлаб беришини бизга қўйиб беринглар. Бундан ташқари, олдимизда терроризмга қарши курашиш зарурати бўлмиш муштарак муаммо ҳам туритди». Эртаси куни Проди Москвада Россия президенти Владимир Путин билан Европа иттифоқини май ойидан бошлаб Россия чегараларигача кенгайтириш хусусида сухбатлашар экан: «Терроризмга қарши кураш фақат куч йўли билангина бўлиши мумкин эмас. У устимиздаги демократия тамойилларига бардавом риоя қилиш мажбуриятини янада оширади», деган гапни ҳам қўшиб қўйди. Еврокомиссиянинг сабиқ раиси «Инсон ҳуқуқларини хурмат қилиш терроризмга қарши кураш фаолиятини чеклаб қўймайди», деб ҳам таъкидлаган эди.

Мусулмонлар ҳокимлари эса шармандаларча душман билан тил бириттириб, бор қилган ишлари ўтган йилнинг октябр ойида бўлиб ўтган «Исломий анжуман ташкилоти»нинг қарори бўлди. Унда ҳам Чеченистондаги уруш «Россиянинг ички муаммоси», деб баҳоланди. Оллоҳнинг душмани, салибчи коғир, мусулмонларнинг қонини ичувчи Владимир Путин ташкилотнинг Куала-Лумпурда бўлиб ўтган олий анжуманига келганида, уни қаҳрамонлардек кутиб олишди. Муаммоси эркинлик, демократия, инсон ҳуқуқлари деб оғиз ўиртаётган давлатлар ўртасидаги манфаатлар тақсимотига ем бўлаётган Чеченистоннинг Оллоҳдан бошқа мададкори қолмади. Чеченистон ўзининг қадим стратегиясига содиқ қолади. Бу иш забардаст чечен ўғлонлари табиатининг бир қисмига айланган бўлса ҳам ажаб эмас. Ҳар доимгидек, урушларида улар дўст тополмадилар, ҳатто ёлғиз жанг қилишга одатланиб ҳам қолдилар. Чеченлар қувилганида биронта ҳужжатлашувчи овоз чиқмади. Қачонгача улар ёлғиз ўзлари жанг қилиб қоладилар?

Қачон мусулмонлар учун бир Халифа тайинланиб, умумий сафарбарлик эълон қиласади? Қачон руснинг кўзини мошдек очиб

құядиган, мусулмонларни ҳақиқий Ислом буюклигига әриштирадиган зарбалар ила қүшинни ғалаба сари, кексалар, аёллар, гүдаклар учун интиқом сари етаклайди? Қачон?!

АФГОНИСТОН

Афғонистон Марказий Осиёда жойлашган бир неча регионал ва катта кучлар ўртасидаги тұғаноқ давлатлиги билан ажралиб туради. Масалан, у Россия билан Ҳиндистон ярим ороли ўртасидаги тұғаноқ давлат бўлиб, русларни Ҳинд океанидаги ва Араб денгизидаги илиқ сувларга етишдан тўсиб туради.

Британиянинг Ҳиндистонни мустамлака қилиш кунларида Афғонистон Россия буржуазияси билан Британия империализми ўртасида ҳақиқий тұғаноқ бўлди. Афғон ҳокимларидан бири уни рус айифи билан инглиз арслони ўртасида қолган қўйга ўхшатган. Афғонистоннинг Россия билан Британия ўртасидаги сиёсий ҳудудларини белгилашда Помир тоғи ва Вожон (Хайбар) йўллаги британияликлар, хитойликлар ва россияликлар жангига учун минтақага чиқиш жойи деб эътибор қилинган. Шу билан Афғонистон харитаси Шимоли-шарқий жиҳатдан Авза бўйнидан то Хитойга қадар чўзилиб, Покистонни Россиядан ва унинг Ўрта Осиё республикларида гавдаланган собиқ тобеларидан ажратиб туради. Уни Британиянинг Ҳиндистондаги ноиби Лорд Карсон ерларида кетма-кет урушлар бўлаверганига қараб: «Осиёнинг жанг майдони», деб атарди.

Афғонистоннинг мана шундай қалтис жуғрофий ўрни ва эркин дарча (йўлак)лари йўқ давлат бўлиши уни Осиё қитъасига юриш қилган ҳар бир босқинчи ва фотих учун қадам қўйиш жойига, йўлакка ва дарвозага айлантириди. Милоддан аввал 329 йилда Греция Шарққа юриш қилганида Александр Македонский ундан қадам қўйиш жойи сифатида фойдаланди. Мусулмонлар эса милоднинг 654 илии кириши билан уни фатҳ этиб, Ислом диёрига қўшдилар. Ундан Чингизхон қўшинлари ҳам, турклар, ҳиндлар, форслар ҳам ўтганлар. Янги асрга келиб, унинг эшигини инглизлар, рус подшоҳлари, советлар қоқди. Пировардида эса унинг нечоғли аҳамиятга эга эканини, Ўрта Осиё йўли орқали Россия ва Хитойни қамал қилиш дарвозаси эканини, бундан ташқари нефт ва газ қувурларини Ўрта Осиёдан Покистон ҳамда Ҳинд океани ва Форс кўрфази соҳилларидаги портларга ўтказишда Афғонистоннинг ўтиш жойи эканини англағач, бу эшикни Америка ҳам қоқди. Қаердаки нефт мавзуси бўлса, ўша ер Американинг диққат марказига айланиб, уни эгаллаб олишга ҳаракат қиласди.

Афғон халқи пушту, тоҷик, ўзбек, хазар ва бошқалар каби кўп миллатли халқ бўлса-да, умуман олганда динга қаттиқ берилган, кундалик турмуши ва ҳаёт тарзига Исломдан бошқасини низом сифатида қабул қилмайдиган мусулмон халқдир.

XIX асрда Афғонистон Британия-Россия урушининг ўлжасига айланиб қолди. Британия Афғонистонни босиб олиш учун афғон халқига қарши уч марта уруш қилди. Мақсад Россияни зулукдек сўриш эди. Биринчи уруш 1839-1842 йилларда бўлиб, унда Британия қўшини шармандаларча мағлуб бўлди. Урушдан кейин ҳокимиятни Абдурраҳмонхон эгаллаб, Россия ва Британия империялари ўртасида бетараф ташқи сиёsatни қўллади. Иккинчи уруш 1878-1880 йилларда бўлиб, унда ҳам Британия мағлуб бўлди, унинг Афғонистонни босиб олиш мақсадлари амалга ошмади. Учинчи уруш эса 1919 йилда бўлиб, Британиянинг шу йилнинг 19 августида афғон шоҳи Омонуллоҳ билан Афғонистонда Британиянинг сиёсий нуфузини ўрнатувчи Равалпинди шартномасига имзо чекиши билан якунланди.

Бу шоҳ афғон диёридан унинг Исломий маданиятини чиқариб юбормоқчи бўлиб, ҳижобни бекор қилиш ва Афғонистонга фарбча модани киритиш хусусида қарор чиқарганида, унга қарши ибн Сақо лақабли Ҳабибуллоҳ бошчилигида Исломий халқ қўзғолони кўтарилиб, уни ҳокимиятдан четлатиш ҳамда Афғонистонда Исломий кийиниши батамом қайта тиклаш билан якунланди. Лекин Омонуллоҳнинг ҳукмронлиги даврида Афғонистонни ҳарбий жиҳатдан эгаллаб олган Британия Омонуллоҳнинг тарафдори бўлган собиқ лашкарбошилардан бири Нодиршоҳ орқали ибн Сақони ўлдиришга муваффақ бўлди. Шу билан Афғонистонда янгидан инглизларга қарам бўлган подшоҳлик низоми қайта тикланди.

1933 йилда Нодиршоҳнинг ўғли Зоҳиршоҳ ҳокимият тепасига келганида, унинг ёши ўн тўққизда эди. У қирқ йилга яқин инглизларга қарам бўлиб, ҳукмронлик қилди. Унинг сиёsatида «истиқлол» даврларида, хусусан 50-60чи йилларда Россия билан Британиянинг Афғонистон борасидаги манфаатлари тўқнаш келиб қолганида улардан узоқроқ юриш сиёsatини қўллаш учун четга чиқишилар ҳам бўлди. Кейин яна янгидан инглиз сиёsatига қайтаверди. То сўллар тарафида бўлган, Совет иттифоқини қўллаб-қувватлайдиган амакиси Муҳаммад Довуд 1973 йилда уни четлатгунига қадар шундай давом этди.

Зоҳиршоҳнинг узоқ муддатли подшоҳлик даврида Совет иттифоқи 1953 йилда Афғонистон ҳукуматига замонавий қурол-аслаҳаларни сотиш, 1965 йилда Муҳаммад Нур Тарақий бошчилигида Афғонистон коммунистик партиясининг тузилишини қўллаб-қувватлаш каби ўз манфаати учун айрим ишларни қилиб олишга имкон топди. Охирги йилларда коммунизмнинг одатий ўйлига кўра табақалар ўртасида қарама-қаршилик ва адоваратни пайдо қилиш орқали Афғонистонда айрим сиёсий беқарорликларни юзага келтиришга ҳам муваффақ бўлди.

1973 йилда Мұхаммад Довуд ҳокимият тепасига келиши билан Афғонистон инглизлар чангалидан чиқиб, коммунистлар осонгина, атиги беш йил ўтиб ҳокимиятга эришдилар. Чунки улар мамлакатта коммунизмнинг кириб келишига күмаклашган Мұхаммад Довудни ўлдириб, унинг ўрнига 1978 йилда Мұхаммад Нур Тарақийни ҳокимият тепасига олиб келдилар. У эса ўша йилнинг ўзида Брежнев билан бўлган Совет иттифоқи кучларининг Афғонистонга кириб келишига руҳсат берувчи шартномага қўл қўйди. Бу иш, яъни ўта аҳамиятли ва қалтис минтақада руслар фойдасига узоқ муддатли шартномалар тузилиши Америка билан Британиянинг ғазабини қўзғаб, биринчى марта халқаро кучлар мезонларидағи нозик мувозанатни қалқитиб юборди.

Мана шу босқичда Афғонистон борасида Совет иттифоқига қарши курашишда Американинг навбати келди. Ҳафизуллоҳ Амин исмли Фарб тарафдори бўлган коммунистнинг қўли билан Мұхаммад Нур Тарақийга қарши қўзғолон кўтарди. Ҳафизуллоҳ Амин Америка разведкаси билан очиқ алоқада бўлиб турган бир пайтда русларни алдаб, ўзини коммунист қилиб кўрсата олди. У 1979 йилда ҳокимиятни эгаллаб, Тарақийни ўлдирди ва советларнинг тарафдорлари бўлган коммунистларни қийнади. Руслар бунга жавобан шу йилнинг 27 декабря Афғонистонга зўравонлик билан бостириб кириб, Ҳафизуллоҳ Аминни ўлдирдилар ва Кобулда ўзлари билан бирга Россиядан олиб келган Бабрак Кармал бошчилигидаги янги коммунистик ҳукуматни ўрнатишиди. Шунинг орқасиданоқ даҳшатли қўзғолон кўтарилди ва мамлакатнинг ҳамма тарафига тарқалди. Мужоҳидлар отилиб чиқишиди, жангчилар бир неча лашкарларда саф тортидилар. Афғон тарихининг янги саҳифаси очилиб, унга коммунистларга қарши уруш - жиҳод омили битилди. Шу билан Ислом оламининг барча ўлкаларида босқинчи коммунист коғирларга қарши жиҳодий руҳ шиддат билан кенг ёйилди.

Америка Афғонистондаги бу янги вазиятни қўлга олиб, советлар афғонлар юртини босиб олди ва Британия билан тузилган тарихий шартномаларни бузди, деган ҳужжат асосида бор кучи билан унга аралашди. Мазкур шартномаларда Россия кучларининг Амударё (Жайхун) ҳудудларидан ўтмаслиги кераклиги битилган эди. 1980 йилдан бошлаб афғон мужоҳидларига ҳарбий ва молиявий ёрдамлар оқиб кела бошлади. Американинг мужоҳидларга қилган ёрдами йилига етти юз миллион долларга етди. Буниси ҳали қуроллардан, хусусан «Стингер» ракеталаридан ташқариси. 1986 йилнинг охирларида бу ракеталар мужоҳидларнинг қўлига етиб келиб, юзлаб самолётларни уриб тушириб, совет авиациясининг мағлубиятига сабаб бўлди.

Американинг бундан мақсади мана шу қимматбаҳо тарихий фурсатдан фойдаланиб, аввал ҳеч қадам босмаган минтақага кириб олиш ва шу орқали Россия ва Хитой билан юзма-юз бўлиб олиш ҳамда Совет иттифоқининг иқтисодий инқирозини тезлатиб, кейин уни қулатиб, оламдаги энг буюк давлат сифатида унинг ўта аҳамиятли жойларида асосий ролни ўйнаб берадиган актёрга айланиш эди. Чунки бу минтақада Америка учун ҳисобсиз манфаатлар тўлиб-тошиб ётарди. Айниқса унинг нефт, газ ва турли бойликларга тўла бўлган Каспий денгизи ва Ўрта Осиё минтақаларига яқинлиги диққатга сазовор эди.

Россия Афғонистонни босиб олганига етти йил ўтгач, ўзининг ҳақиқатда оғир аҳволга тушиб қолганини ҳис этди. Чунки кўрсатилаётган қаршилик совет кучларига жуда катта зарар келтириб, Афғонистондаги ишлар Россиянинг зиёнига юриб, унинг иқтисоди инқирозга учраб бораётганди. Шунга кўра у бу боши берк кўчадан чиқиб кетиш учун сиёсий чора излай бошлади. 1987 йилги уриниш муваффақиятсиз чиққанидан кейин тинчлик йўли билан, яъни Кармалнинг истеъро бериши билан унинг ўрнига Нажибуллоҳ ўрнатилди. Нажибуллоҳ ҳокимиятга келишидан аввал разведка бошлиғи эди. У советларнинг мамлакатдан чиқиб кетишларига замин тайёрлаш учун қарши турувчи кучлар билан «миллий сулҳ тузиш» сиёсатини қўллай бошлади. Лекин бу сиёсат ҳам муваффақиятли чиқмади. Чунки урушга бўлган иштиёқ кучайгандан кучайиб борарди. Мужоҳидлар русларга қарши қўшимча ёрдамлар олиб, советларнинг икки юзга яқин самолётларини уриб туширгандилар.

Шундан кейин советлар мағлуб бўлишларига аниқ ишондилар. Уларнинг қўшинидан ўн беш мингдан кўпроқ киши ҳалок бўлди. Американинг мужоҳидларни қўллаб-қувватлашдан тўхтамаслигига ҳам ишончлари комил бўлди. Натижада 1989 йилнинг 14 февралида Афғонистондан чиқиб кетишга мажбур бўлишди.

Мужоҳидлар билан советлардан доимий мадад олиб турган Нажибуллоҳ ҳукумати ўртасидаги уруш кейин ҳам давом этди. 1992 йилга келиб, пойтахт Кобул мужоҳидлар қўлига ўтиб, Афғонистондаги коммунистик ҳокимият батамом яқун топди.

Кейинги даврда ҳокимиятга Аҳмад Шоҳ Масъуд етакчилигидаги жамиятнинг ҳарбий лашкари кучлари тарафидан қўлланиб-қувватланиб турувчи «Исломий жамият» раҳбари Бурҳониддин Раббоний ўтирди. Лекин Раббоний ва унинг тоҷиклардан иборат бўлган мажмуасининг Афғонистонда кўпчиликни ташкил этмаслигидан муаммо келиб чиқди. Бундан ҳам мұҳимроғи, уларни советларга қарши узоқ муддатли уруш давомида мужоҳидларни қўллаб турган, Афғонистон учун асосий қўшни куч ҳисобланган

Покистон қўлламас эди. Шунга кўра ўша пайтда Покистон тарафдори бўлган Гулбиддин Ҳикматиёр бошчилигидаги пуштулар жамоаси тоҷикларнинг давлатни бошқаришига рози бўлмади. Бунинг устига пушту қабилалари асрлар давомида етакчилик қилиб келишар эди. Бунинг натижасида тоҷиклардан иборат Раббоний ва Масъуд кучлари билан пуштулардан тузилган Ҳикматиёр кучлари ўртасида давомли ички уруш келиб чиқди. Бу икки жамоа ўртасидаги тоифачилик уруши йигирма беш минг афғонни қурбон қилди. Бу уруш асносида Эрон билан Тожикистон Раббоний жамоасини моддий жиҳатдан, қурол-аслаҳалар билан, халқаро анжуманларда сиёсий кўмак билан қўллаб-қувватлаб турган бўлса, Покистон Ҳикматиёр жамоасини парваришларди.

Ҳикматиёр Раббоний билан бўлган урушни Покистон фойдасига ҳал қилолмагач, Покистон ҳукумати ундан юз ўғирди. 1994 йилда Ҳикматиёр жамоаси ўrniga Америка разведка бошқармасини боҳабар қилиб туриб, Покистон разведка хизмати бошчилигига «Толибон» номли янги бир пушту жамоаси ташкил этилди.

Толибон Покистондан куч ва тезлик мададини олиб, афғон қишлоқ ва шаҳарлари бирин-кетин унинг қўлига ўта бошлади. Икки йил ичида пойтахт Кобулни босиб олиб, 1996 йилда ўз кучларини у ерга киритиб, Мулла Мухаммад Умар бошчилигига Афғонистонда Исломий амирликни барпо қилди. Раббоний ҳукумати тор-мор этилиб, унинг кучлари қўshни Тожикистоннинг шимоли-шарқий минтақаларига қочиб кетди.

Покистон, Саудия ва Бирлашган араб амирликлари Толибон ҳукуматини тан олишди. Шу билан Афғонистондаги ишлар Американинг бевосита иштироки ва Толибон кучи билан қўллаб-қувватланадиган минтақадаги асосий малай давлати бўлмиш Покистон орқали унинг фойдасига ҳал бўлди.

Лекин Афғонистоннинг шимолида Толибон кучлари билан Раббоний, Масъуд ва уларга қўшилган Абдурашид Дўстим бошчилигидаги ўзбек лашкари ўртасидаги уруш тўхтагани ўқ. Россия, Британия, Эрон ва Ҳиндистонлар Масъуд ва Дўстим кучларини қўллаб-қувватласалар, Покистон ва Саудия Америкага таяниб туриб, Толибон кучларини қўллаб-қувватлар эди.

1996-1998 йиллар орасида Толибон ҳаракатининг масъуллари билан Америка масъуллари ўртасида Американинг Толибон ҳаракатини расмий ҳукумат сифатида эътироф этишига ҳамда БМТдаги Афғонистонга тегишли бўлган бўш жойни унга топширишига алоқадор музокаралар олиб борилди. Шунингдек, Толибон ҳаракати билан Американинг «Юнокал» ҳамда Саудиянинг «Делта» ширкатлари ўртасида газни Ўтра Осиёдан Покистон ва Ҳинд

океанига Афғонистон орқали олиб ўтиш битимини имзолаш учун ҳам музокаралар олиб борилди. Лекин 1998 йилдаги Қўшма штатларнинг Кения ва Танзаниядаги элчихоналари портлатилиши натижасида 1997 йилда Туркманистоннинг пойтахти Ашхободда имзоланган битимга амал қилиш тўхтатиб қўйилди.

Толибоннинг Қўшма штатлар билан ҳам, Саудия билан ҳам муносабати илиқ ва дўстона эди. Лекин элчихоналарнинг портлатилиши бу муносабатга заҳар солиб қўйди. Натижада Америка ҳам, унинг тобеи Саудия ҳам бу муносабатга нисбатан қарашларини ўзгартирилар. Толибон бу муаммони бартараф этиш учун элчихоналарнинг портлатилишида айбланаётган Усома бин Лодинни топшириш борасида Саудия билан музокаралар олиб борди. Лекин 1998 йилдаги Америка ҳарбий самолётларининг Афғонистонни бомбардимон қилиши бу ишнинг белига тепди. Саудия разведка агентлигининг ўша пайтдаги раиси Туркий Файсал МВС телеканалига берган интервьюсида ошкора: «Толибон ҳукумати бин Лодинни Саудияга топширишга тайёр эди, бу борада музокаралар ҳам олиб борилаётганди. Лекин 1998 йилги ҳодисалар ишни тўхтатиб қўйди», деган эди.

Ўшандан кейин «Ал-Қоида»нинг қўпорувчилик амалиётлари кўпайиб кетди. Америка эса Афғонистонда Толибон ўрнини босадиган бир номзод излай бошлади. Чунки у Толибонни «Ал-Қоида» ташкилотининг ҳомийси деб, «Ал-Қоида»нинг ўзини эса террористик ташкилот, деб ҳисобларди.

Ён биринчи сентябр воқеаларидан кейин ишлар чаппасига кетди. Ўтмишда Исломчилар билан ҳамкорлик қилиб келган Америка эндиликда бу борадаги нуқтаи назарини батамом ўзгартириди. «Терроризм»га қарши кураш мафкураси кичик Буш ҳукмронлиги даврида Америкача янги ташқи сиёsatнинг асосига айланди.

Америка Раббоний ва Масъуд жамоалари билан муносабатини шоша-пиша қайта тиклаб, Туркиядан сиёсий бошпана излаб, қувғинди бўлиб юрган Дўстимни Афғонистонга қайтарди. Масъуд ва Дўстимнинг кучларини қурол-аслаҳа билан ва моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаб, Толибоннинг баҳридан ўтди. Америка тарафидан қўллаб-қувватланаётган бу кучлар ўртасидаги битим «Шимолий иттифоқ», деб номланди. Покистон Толибонни қўллаб-қувватлашни бас қилиб, Американинг Афғонистонга ҳужум қилиши учун ҳаводан ҳам, қуруқликдан ҳам, денгиздан ҳам зарбалар беришига имконият яратиб берди. Америка бундан фойдаланиб, Афғонистонга қарши ваҳшиёна босқинчилик ҳужумини бошлади. Толибон ўзининг охирги кунларида Америка ва Покистоннинг нуфузидан қутулиш учун жуда қаттиқ туриб берди. Америка талабларининг қондирилишига

қаратилган Покистон сикувларига бўйин эгишдан бош тортди. Қаттиқ босим ўтказмоқчи бўлган Покистоннинг расмий ҳукумат вакиллари қўйған талабларга бўйсунмасдан, уларни ҳайдаб юборди. Лекин бу ишни анча кеч, бир бурчакка тиқилиб қолганидан кейин қилди.

Америка «Шимолий иттифоқ» кучларини ўз қўшинининг пиёда кучлари сифатида, тўғрироғи, озроқ зиён кўриш учун одамлардан ясалган қалқонлар сифатида ишга солди. Шундай қилиб, 2001 йилнинг 7 октябрида кофирларнинг бошлиғи Америка ўз иттифоқдоши Британия билан мусулмонларга қарши ваҳшиёна уруш бошлади. «Томагавк» ракеталари, бомбардимончи самолётлар ва бошқа қуроллар билан Кобул, Қандаҳор, Жалолобод каби Афғонистон шаҳарларини бомбардимон қилди. Мусулмонларга қарши ҳаводан, қуруқликдан ва денгиздан ҳужум қилишига хусусан Покистон ва Ўзбекистоннинг хоин ҳокимлари имконият яратиб беришди. Бу иш ҳафталаб давом этди. Оддийгина қуроллар билан бўлса ҳам мусулмонлар босқинчиларга қарши курашда ҳар қанча матонат ва жасорат кўрсатмасинлар, ваҳшиёна ҳужумнинг ҳаддан зиёдлиги ва Афғонистон атрофидаги ҳокимларнинг хиёнати 2001 йилнинг ўзидаёқ унинг Американинг қўлига ўтишига олиб борди.

Кейинги чорак аср мобайнида, яъни 1979 йилда Афғонистонга руслар бостириб кирганидан то 2001 йилдаги Америка босқинига қадар Афғонистон берган қурбонлар сони икки миллион атрофидадир. Минг афсуски, Ҳамид Карзоийнинг Американинг Афғонистондаги қонхўр ҳокими сифатида тайинланиши билан бу даҳшатли қурбон беришлар авжига чиқди.

2001 йилнинг 6 декабрида Афғонистоннинг янги дустурини ўрнатадиган Бонн шартномасига имзо чекилди. Америка уни кучайтириш учун Хавфсизлик кенгашида 1883-сонли қарор чиқартириди. Шартномада келган дустур БМТ тўнига ўралган Америкага афон ҳалқининг ички ва ташқи ишларини йўлга қўйишда, ундаги катта-кичик ҳамма ишларни назорат қилиб туришда асосий ролни берди. Шартномага кўра конституцион ҳайъатни, маданий ишлар ҳайъатини таъсис этишда, ҳукуматнинг ишлари ва ваколатларида, барча давлат муассасаларининг ижроий қоидаларига алоқадор ҳар бир ўзгаришда, шартномалар ижросини атрофлича кузатиб боришда америкаликтининг қатнашиши шарт қилинган. Лўнда қилиб айтганда, давлатнинг амалдаги ҳокимини Америка ўзидан тайинлаган. Бу нарса Американинг яширин фаразларини очиб юборади. Унинг мақсади ўзи иддао қилганидек, озод ҳокимиятни вужудга келтириш эмас, балки Ислом минтақасига ҳукмрон бўлиб олишдир. Унинг терроризмга қарши деган баҳона билан эълон қилган уруши Ислом ва мусулмонларга қарши

салибчилик урушининг кириш қисмидан бошқа нарса эмас. Салибчиликнинг мақсади эса мусулмон диёрларига ҳукмрон бўлиш, мусулмонлар ҳаётидан Исломни сууриб олишdir. Афғонистон ва Ироқда бўлаётган ишлар, уларнинг «Катта Яқин шарқ» лойиҳасида кўрсатилган чизиқлар бунинг яққол далилидир. Унинг салиб юриши эканини Американинг ўзи кириб борган ҳар бир Ислом диёрида олиб бораётган ҳарбий, сиёсий, маърифий ишлари ҳам кўрсатиб турибди. Кичик Буш 11 сентябр воқеаларидан саноқли кунлар ўтмасдан ўзини-ўзи очиб қўйди. Ўша воқеалардан тўрт кунгина ўтиб, яъни 2001 йилнинг 16 сентябрида ўзининг терроризмга қарши уруши салибчилик юриши эканини эълон қилди. Ҳолбуки, бу вақт ҳодиса сабабларини тўла текшириб чиқишнинг ўндан бирига ҳам етмайди. Шунинг ўзи Америка раҳбарларининг сандиқларида Ислом ва мусулмонларга қарши нималар ётганини кўрсатиб турибди.

У Ислом душманларини атрофига тўплаш учун салиб юриши, деб айтган бўлса ҳам, лекин амалда ўзига қарши турадиган мусулмонларни бирлаштириб қўйди. Мана, Афғонистондаги қаршилик кучайгандан кучайиб боряпти. Кечагина бир-бири билан талашиб юрган «Толибон» ва «Ислом ҳизби» раиси Ҳикматиёрлар, хабарларга кўра, бирлашиб Америкага қарши курашмоқдалар.

Америка кучлари БМТ ва Атлантика иттифоқи (НАТО) кучларига қўшилиб ҳам босқинчилик нуфузини (устига-устак чала тарзда) пойтахтдан нарига ўтказа олгани йўқ. Ваҳоланки, Афғонистоннинг Кобулдан ташқари барча минтақалари Америка босқинчилиги бошлангандан бўён бир кун ҳам тинмасдан қуролли операцияларнинг майдони бўлиб қолганди. Мазкур Бонн шартномасининг кейинги босқичига кўра, 2004 йилнинг июнида Афғонистонда президентлик ва парламент сайловлари бўлиши керак эди. Лекин Америка босқинчилигига қаршиликнинг кенглиги босқинчиларни ва ўз навбатида Карзоий ҳукуматини президентлик сайловларини шу йилнинг сентябрига, парламент сайловларини эса келгуси йилнинг баҳорига кечикиришга мажбур қилди. Америка шартноманинг биринчи босқичида ўзининг малайи Карзоий президентлигидаги муваққат ҳукуматни тузишга, шу билан бирга ҳукуматга Зоҳиршоҳ ва унинг одамлари бошчилик қилиши керак, деб билган Европанинг ролини четлатишга муваффақ бўлган эди.

«Нью Йорк таймс» газетасининг хабар беришича, Кўшма штатлар вакиллари Лоя Жирфа (умуммиллий қурултой)га уммат қўмондонини ўзи танлаши имкониятини яратиб бериш мақсадида рақобатчilar сафидан четга чиқиши учун подшоҳга босим ўтказган. Зоҳиршоҳ бу борада фикрини билдирамай туриб, Залмай Халилзод (у ҳозирда Кўшма штатларнинг Афғонистондаги элчisi) матбуотга шундай

эълон берил юборди: «Собиқ подшоҳ муваққат ҳукуматдаги мансабга номзод эмас. У мансаб мажлис раиси Карзойга топширилади».

2004 йилнинг 3 январида Америка БМТ паноҳида афғон делегатлари мажлиси (Лоя Жирға)га Афғонистон учун янги фуқаролик дустурини босим билан қабул қилдиришга муваффақ бўлди. Бу дустур парламент кенгашига берилган ваколатни қисқартириб, президентга жуда катта салоҳиятларни беради. Парламентнинг вазирлар йиғилишидаги вето ҳуқуқидан бошқа нарсаси қолмайди. Американинг Афғонистондаги элчиси Залмай Халилзод бу дустурни «Ислом оламида энг кўп ярақлаб турган дустурлардан бири», деб сифатлаган эди. Президент Буш ҳам Вашингтондаги бир баёнотида бу дустурни мақтаб: «Афғонистондаги демократик муассасаларнинг асосини ташкил қиласди», деган эди. Шу йўл билан Америка Карзоийнинг муваққат ҳукуматини ўрнатиш билан бирга афғон ҳалқи сари ўзининг янги дунёвий йўлини очди. Шартнома босқичларига кўра пировардидаги қилиниши керак бўлган иш Карзоийнинг жумхуриятга президент бўлиши ва охирги босқич сайловлари мобайнида янги ҳукуматни шакллантиришидир. Лекин кескинлашиб қолган хавфсизлик вазияти сайловларни кечикириб юборди. Америка тўплаган ҳалқаро кучлар, НАТО, Америка кучлари, Покистон кучларининг ёрдамга келиши - шуларнинг барчасига қарамасдан, алангаланиб бораётган қаршилик вазияти ҳамон давом этмоқда. Шунча уринишлар ҳам сайловларни ўтказиб олиш учун хавфсизликни таъминлаб беролмаяпти. Натижада Америка сиёсатини тузатганлар сиёсий йўл билан сайловларни ўтказиб олиш мақсадида хавфсизлик муҳитини яратиш учун ҳаракат қилишга мажбур бўлмоқдалар.

Шунга кўра, Афғонистон Карзоий ҳукумати билан америкаликлар ўртасида юз бераётган бир қанча дипломатик ҳаракатларнинг гувоҳи бўлди. «Толибон»ни ўтказилиши келаётган сентябрга белгиланган сайловларда қатнашишга даъват этиш ана шулар жумласидандир. Аслида бу сайловлар июн ойида бўлиши лозим эди, бироқ нотинчилклар туфайли сентябрга кечикирилди.

Бу сайловлардан мақсад малай Карзоий ҳукуматини қонунийлаштириш ҳамда Американинг минтақага оид режаларини амалга ошириш учун Афғонистонда сиёсий барқарорликни вужудга келтириш эди. Лекин «Толибон»нинг катта қўмондони Додуллоҳ 2004 йилнинг 25 апрелида Карзоийнинг таклифини дарҳол рад этиб, Афғонистондаги президент сайловлари ҳам, парламент сайловлари ҳам ўтказилмайди, деб такрор-такрор таҳдид қилди. У «Толибон»нинг ҳукумат билан музокаралар олиб боришини ҳам

инкор қилди. Карзой қон тўкилишига барҳам бериш учун, менинг ҳукуматим мутаассиб ҳаракатлар билан музокаралар олиб боради, деган эди.

Бу ишлар кетаётган бир пайтда Америка босқинчилигига ҳамда унинг малайи Карзой ҳукуматидан ташкил топган қўриқчиларига қарши ишлар давом этиб борди. Зеро у ерда кофир босқинчини ва унинг ўша ердаги думларини тинч ухлашига қўймайдиган портлатишлар бирон кун ҳам тингани йўқ. Бу нарса босқинчиларни Америкага ёрдам бериш учун Афғонистонга қўшин киритишига кўниши мумкин бўлган давлатлардан қўшимча куч излашга мажбур қилди.

Американинг НАТОдаги элчиси Николас Бернс 2004 йилнинг 26 апрелида айтишича, Испания ва Туркия Германия билан биргаликда ҳамда «Ироқда кучлари бўлмаган» бошқа етти давлат иттифоқа Афғонистон пойтахти Кобулдан ташқарида ҳам ўз вазифасини адо этишига имконият яратиб бериш учун Афғонистонда ўз кучлари билан қатнашишга тайёр эканликларини билдиришган. Бу давлатларнинг кучлари сентябрда бўлиб ўтадиган Афғонистон сайловлари пайтида, хусусан бебош лашкарлар тартибга solaётган саросимали участкалардаги сайловлардан хавотир олаётган Афғонистон президенти Ҳамид Карзой талабига биноан хавфсизликни барқарорлаштириш учун қатнашишлари мумкин, деди элчи. Бернс НАТОнинг ҳарбий қўмондони генерал Жеймс Жонсни ҳамда 26 иттифоқдош давлатнинг элчиларини Кобулга олиб кетаётган самолёт бортида журналистларга шундай деди: «Ироқда қатнашмаётган ёки Испания каби Ироқни тарк этаётган бир неча ҳукуматлар ортиқча кучларга эгадирлар».

«Би-би-си» 2004 йил 6 февралда шундай хабар берди: «Шимолий Атлантика иттифоқи (НАТО)нинг мудофаа вазирлари Мюнхенда бўлиб ўтган йиғилишларида иттифоқнинг Афғонистондаги тинчликни сақлаш кучлари (ИСАФ)ни кўпайтиришга келишдилар. Афғонистондаги НАТО кучлари қўмондонининг истеъфодаги ноиби Андре Ласло: «ИСАФ кучлари хавфсизликни ҳимоя қилиш имкониятига эга бўлиши учун 12 минг аскарга етгунига қадар кучайтирилиши лозим», деди.

НАТО кучлари ўзининг Афғонистондаги вазифасини тахминан ўн йилча давом эттириши мумкин, деб қўшиб қўйди ноиб.

Америка мудофаа вазири Доналд Рамсфелд эса қўшимча аскар юборишдан аввал уларнинг малакасини мумкин қадар олий даражада ошириш лозимлигини таъкидлади.

У Вашингтондан қайтаётган пайтида: «Ишонаманки, НАТОнинг энг биринчи вазифаси Афғонистондаги ишини пухта адо этиш бўлмоғи лозим», деди.

НАТОнинг умумий нозири Американинг Афғонистондаги 12 минг қўшинга эга бўлган кучлари билан ИСАФ кучлари ўртасидаги алоқаларни кучайтириш таклифи билан чиқди.

Лекин бу ҳаракатларнинг барчаси ҳарбий ёки сиёсий қаршиликнинг кучайиши олдида муваффақиятсизликка учради. Натижада «Толибон», «Ал-Қоида» ва бошқалардан иборат мусулмонлар қаршилиги кучайгандан кучайди. Босқинчилар коғирлар бўлганлари туфайли ҳам улар билан урушиш лозимлиги афғонларнинг мияларида мустаҳкам ўрнашди.

Афғонистон аҳволи мана шу. Бир тарафда Америка, Британия ва уларнинг иттифоқдошлари турса, иккинчи тарафда аввалига давлат сифатидаги Толибон, кейинроқ эса қаршилик сифатидаги Толибон, Ҳикматиёр ва Афғонистондаги бошқа мусулмонлар турган ҳолат мана шу. Толибон ҳокимияти, Шимолий иттифоқ ҳокимияти, Карзой ҳокимияти ҳамда Америка ва Покистоннинг роли - буларнинг барчаси эътиборга лойиқ ишлардир. Бу ҳодисалар улар қаршисида узоқ туришга, уларни ўрганишга, улардан ибратланишга арзийдиган ҳодисалардир. Токи мусулмон ишини билиб қилсин, душманнинг тузогига илиниб қолиб, надомат фойда бермайдиган жойда пушаймон бўлиб қолмасин.

Энг биринчи ибрат шуки, бирон ҳолатда ҳам ажнабий коғир билан ҳамкорлик қилмаслик, уларга ишонмаслик лозим. Чунки коғирлар мусулмонларга яхшиликни раво кўрмайдилар. Улар шайтоннинг йўлида жанг қиласидар. Ислом умматига қарши найранглар ишлатиб, тузоққа илинтириш учун пайт пойлайдилар. Ҳатто Америка билан иттифоқдош бўлганлар ҳам фойда кўрмадилар. Ролларини ижро этиб бўлишгач, Америка уларни тупуриб ташлади.

Америкага ишониш шайтонга ишониш демакдир. Унга суюниш Ислом умматини бор вужуди билан, ич-ичидан ёмон кўриб, тиштирноги билан унга қарши курашадиган душманга таяниш билан баробар. Ҳатто Толибонга хиёнат қилиб, Американинг Афғонистонга киришига, Толибонни яксон қилишига имконият яратиб берган Покистоннинг ўзи ҳам шу шармандали хиёнати эвазига Америкадан ҳеч қандай наф кўргани йўқ. Зоро, Америка Покистоннинг энг катта душмани Ҳиндистон билан иттифоқ тузиб, Кашмирдан воз кечиши ва мужоҳидларни бостириши учун Перvez Мушаррафга босим ўтказди.

Иккинчи ибратланадиган дарс Американинг малайларига ҳам ишонмаслик. Покистон ҳукумати аввалига Толибонни тиклаш учун

елиб-югурган бўлса, Америка манфаати талаблари ўзгаргач, Толибонни улоқтириб ташлаб, унга тазийқ ўтказиш тарафига ўтди.

Учинчи ибратланадиган дарс сиёсий онг дарсидир. Мўмин киши зийрак, заковатли бўлиши, фафлат босиб, душман тузоғига илиниб қолмаслиги лозим. Толибон яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтариш борасида Америка қучогидаги Покистон ҳокими билан алоқа боғлаб, ўзини яхши иш қиляпман, деб ҳисоблади.

Охирги ибратланадиган дарс шуки, Ислом келишиш деган нарсани қабул қилмайди. Толибон ҳокимиятга эришгач, Халифалик эълон қилиб, Американинг Покистондаги малайлари билан алоқани узиши, улардан ёрдам олишни бас қилиши, шариат ҳукмларини талаб қилинган даражада татбиқ этиш учун бирорвинг кўмагидан фойдаланмаслиги лозим эди. Лекин улар бунинг ўрнига бир тарафдан Исломга, иккинчи тарафдан эса Халифаликка қарши тиштироғи билан курашаётган Америка қўлидаги Покистонга боғланган амирликни эълон қилдилар.

Нима бўлганда ҳам илож бор. Бўлганда ҳам узоқ эмас, яқин. Бунинг учун фақат Покистон Америка нуфузининг қуллигидан озод бўлиб, бир холис ҳокимиятни, Ислом ҳокимиятини - Оллоҳнинг шариатини татбиқ этадиган, Оллоҳнинг йўлида жиҳод қиладиган, ер юзидаги барча мужоҳидлар билан Афғонистондан Америка нуфузини суфуриб олиш сари олға борадиган Халифалик ҳокимиятини тикласа бас. Ана шунда Ислом байроби, **«Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, Муҳаммад Унинг пайғамбаридир»** байроби юксакка кўтарилади. Бу иш аввалига оғир туюлса-да, Оллоҳ мұяссар қилган одам учун осондир.

وَمَا ذلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَرِيزٍ

- „Бу (иш) Оллоҳ учун қийин эмасдир“.

[14:20]

КИПР

Кипр Ислом диёrlарининг энг эътиборлилари ва энг гўзалларидан бири. У муҳим стратегик мавқега эга. Замини Ўрта Ер денгизининг шарқида жойлашган. Шунинг учун катта давлатлар уни эгаллаб олиш учун давомли қаттиқ уриниб келадилар.

Бу ерни Ислом Халифа Усмон ибн Аффон даврида фатҳ этган. Халифа ўша пайтдаги Шомнинг ҳокими Муовиядан уни фатҳ этишни талаб қилганди. Ўша ондан, яъни милоднинг 649 йилидан бошлаб XIX асрнинг охирига қадар у ерда мусулмонлар ҳукмронлик қилганлар. Охирги даврларда Кипр Византия ва салибчилар тарафидан айрим ҳужумларга дуч келди. Лекин мусулмонлар душманларни ҳайдаб, қайтадан Ислом ҳокимиятини кенг ёйдилар.

Шунга кўра Кипр Ислом диёридир, Ислом оролидир. У ерда қолган юонолар ва бошқа кофирларнинг ҳукми зиммийликдир. Ҳукмрон бўлишга уларнинг ҳақлари йўқ. Улар бошқа Ислом диёrlаридаги зиммийлардан фарқ қилмайдилар.

XIX асрда Россиянинг қуввати ошиб, Усмоний давлатга таҳдид сола бошлади. Унга энг илфор давлат Британия ҳам таҳдид қиласди. Британия ўзининг Сувайш орқали Ҳиндистонга олиб борувчи довондан ўтадиган энг керакли йўлидан хавотир оларди. У агар Россия Шарқдаги Ўрта Ер денгизининг биқинида жойлашган Кипрга етиб борса, Сувайш дарёси таҳдид остида қолишини яхши биларди. Ўша пайтда у Ҳиндистон борасида Франция билан кечган етти йиллик (1756-1763м) урушдан эндиғина чиққан эди. Бу уруш Франция нуфузининг Ҳиндистондан батамом чиқариб юборилиши ва шу билан Ҳиндистон холис Британиянинг мулкига айланиши билан якун топганди. Британия оролларидан довон ва дарё орқали Ҳиндистонга олиб борадиган денгиз йўлининг доимий хавфсизлиги Британия учун ўта муҳим эди. Шунинг учун Британия Кипр оролига сўзи ўтадиган Усмоний давлатга қарата ўзининг сиёсий маҳоратини ишга солди. Мақсад оролга кириб бориш эди. Бу бир тарафдан бўлса, иккинчи тарафдан ўша пайтдаги Усмоний давлат Россия кучларининг улканлашиб бораётганини англаб, уларнинг Кипрга кириб боришидан хавотирланарди. Британия қадам босиш учун Кипрдан бир жой - қувват марказини ўйлаган бўлса, Усмоний давлат Кипрдаги ҳокимиятини муҳофаза қилишдан ожизлигини ўйлаганди. Британия юзаки қарапланда инглизларнинг вақтинча Кипрда бўлиб туриши билан уни Россия босқинидан ҳимоя қилишдек кўринган шартномани тузиш учун халифа Абдулҳамидни қўндиришга, тўғрироғи, алдашга муваффақ бўлди. Халифанинг ҳисоби бўйича бу иш кейинроқ

инглизларнинг чиқиб кетишига олиб борса, Британия ҳисобида оролни батамом босиб олиш учун замин ҳозирлаш эди. Шундай қилиб, 1876 йилда Усмоний давлат билан Британия ўртасида қўйидагича шартнома тузилди:

1. Усмоний Халифаликнинг ҳарбий ва сиёсий бошчилигини ўз ҳолича қолдириш;
2. Инглизлар йилига 96 минг олтин танга миқдорида ҳақ тўйладилар;
3. Инглизлар оролда бўлган пайтларида Усмоний ҳарбийларининг ҳокимияти остида бўладилар;
4. Россия хатари барҳам топганидан кейин инглизлар чиқиб кетадилар. Ўшанда Англия Россиянинг Дарданеллга ҳужум қилиши, Ўрта Ер дengизига, ундан кейин эса Кипрга кириб бориши хусусида ўзида аниқ маълумотлар борлигига ишонтирган эди.

Сиёсий маҳорати билан машҳур бўлган султон Абдулҳамид давлатининг руслар олдидаги ожизлигини Англияни Россия билан уриштириш орқали ҳал қилмоқчи бўлди. Шу билан Кипрдан руслар хатари барҳам топиб, орол сақланиб қолади, инглизлар эса чиқиб кетадилар, деб ўйлаганди. Оллоҳ раҳмат қилгур, инглизларнинг найрангбозлиги, лўттибозлигини била туриб, масаланинг бу тарафини ҳисобга олмаганди. Унинг фикрича, инглизлар хоҳ шартнома билан бўлсин, хоҳ шартномасиз бўлсин, Кипрда ўрнашиш режасини тузётган эдилар. Шунга кўра, халқаро аҳвол ўзгариши ва пировардида инглизларни чиқариб юборишни кафолатлаб, оғир шартлар билан битим тузиши маъқул кўрди. Лекин ишлар султон Абдулҳамид хоҳлагандек юрмади. Оллоҳ ва Расулининг душманлари 1908 йилда уни ҳокимиятдан четлатдилар. Ундан кейин «Бирлик ва тараққиёт» жамоаси келиб, давлатнинг обрўсими сақлаб қололмади. Уларда Оллоҳ раҳмат қилгур халифа Абдулҳамид режаси бўйича иш қилишга ҳиммат етишмади. Кейин, 1914 йилда, Биринчи жаҳон уруши бошланиб кетди. Ана шунда Британия Усмонийлар давлати Британияга қарши Германия билан иттифоқ тузди, деган баҳонани рўкач қилиб, шартномани бекор қилди ва Кипрни ўзига қўшиб олди. Қўшиб олганининг расмий эълони 1914 йил 5 ноябрда бўлган эди.

Мустафо Камол инглизлар ёрдамида халифага қарши исён кўтариб, Анқарада халифа ҳокимиятининг рўпарасида яна бир ҳокимиятни ташкил қилди. Сулҳ шартлари бўйича инглизлар билан музокаралар олиб бориш учун вакиллар юборди. Вакилларга худди ўзи каби инглизларнинг малайи бўлмиш Ислам Инину бошчилик қиларди. Худди шу пайтда Мустафо Камол вакилларига 1923 йилнинг июлида инглизлар билан бўладиган бир шартномага имзо чекишини буюрди. Ўша шартномага кўра Анқара ҳукумати инглизларнинг

Кипрга батамом ҳукмрон эканликларини, унинг Британияга қўшилганини ва инглиз ерлари, деб эътибор қилинишини эътироф этганди. Кўриниб турибдики, бу иш хоин Мустафо Камолнинг инглизларга қилиб берган хизматларидан бир парча бўлди. Унинг асосий хизмати инглизларга холислиги, Оллоҳга, Расулига ва мўминларга эса хоинлигининг далолати сифатида Халифаликни яксон қилиб бериши бўлди. Мустафо Камол тузган шартнома ҳужжатларида келишича, Кипрдаги мусулмонлар ё Туркияning, ё инглизлар фуқаролигини қабул қилиши керак эди. Туркия фуқаролигини танлаган одам оролдан чиқиб кетиши лозим. Шартноманинг 21-моддасида шундай дейилганди: «Кипр туркларининг Британия фуқаролигини олишга ҳуқуqlари бор, лекин бунинг учун шартномага имзо чекилганидан бошлаб икки йил ичida улар Туркия фуқаролигидан воз кечишлари лозим. Туркия фуқаролигини олмоқчи бўлганлар эса шу ҳуқуқдан фойдаланганларидан бошлаб 12 ой ичida оролни ташлаб чиқиб кетишлари керак».

1925 йилнинг марта Кипрга инглиз ҳоким тайинланиб, у Британия қироллигига тобе мустамлака, деб эълон қилинди. Кипрнинг Британия қироллигига қарамалиги 1959 йилга, яъни расман мустақил жумҳурият, деб эълон қилингунига қадар давом этди.

Иккинчи жаҳон урушидан кейин инглизларнинг Кипрдаги вазиятлари беқарор бўлиб қолди. Бунга сабаб улар уруш келтирган вайроналар туфайли ундан ички заифлик билан чиқдилар. Қолаверса, халқаро майдонда обрўлари тушиб кетди. Шунингдек, Америка халқаро майдонда энг илфор давлатга айланиб, Farb давлатларининг, хусусан Британия ва Францияning мустамлакаларини назорат қилишга интиларди. Кипрни ҳам кўз остига олиб қўйганди. Шундай қилиб, Кипрда амалдаги вазият қалқий бошлади. Америка Кипрнинг Осиё, Европа ва Яқин шарқ учун нечоғлик аҳамиятли эканини мулоҳаза қилиб, ундаги инглиз нуфузига барҳам бермоқчи бўлди. Farb давлатлари, хусусан Франция ва Британия ўзи мустамлакаларидаги нуфузларини йўқотишлари учун Америка ўзи ўйлаб топган «мустамлакаларни тозалаш» номи остида иш олиб борди. Бу йўлга дастлабки қадамини мана шу тарзда қўйди. Бош юон черкови Американинг ёрдамида Кипр халқига анкета тарқатди. Унинг маъноси Британия мустамлакачилигидан чиқиб, Юнонистонга қўшилиш эди. Бу анкета 1950 йилнинг 15 январида 96% овоз олди. Ўша вақтдан бошлаб Юнонистон Кипрни талаб қила бошлади.

Италия Иккинчи жаҳон урушидан мағлуб бўлиб чиқди ва Парижда тузилган тинчлик шартномасининг орқасиданоқ, 1911-1912 йилларда босиб олган Эгей денгизидаги ўн икки оролни Юнонистонга топширди. Бу нарса Юнонистонни Американинг қўллови остида

Кипрни күзлашга ундағы. 1952-1954 йиллар орасыда Американың иғвосига учеб, Англияның Кипрдан чиқып кетишини Бирлашған міллаттар ташкілоти (БМТ)дан расман талаб қылды. 1954 йилнинг 16 августыда эса Кипр халқыга ўз тақдирини ўзи белгілаш ҳуқуқи берилишини талаб қилиб, БМТта Англия устидан шикоят қылды. Лекин халқаро майдонда ўзига яраша вазнга эга бўлган Британия бу ҳаракатларни пучга чиқарди. Ўзининг тарафдори Туркияни Юноистон талабига қарши чиқишига гиж-гижлади. Кипрнинг Юноистонга қўшиб олинишидан хавотирланиб, Туркиядаги омма фикрини ҳаракатга келтирди. Турк халқи Кипрнинг Юноистонга қўшилишини инкор қиласади.

Америка Англияга тазийқ ўтказасан, деб Юноистонни ниқтайверди. 1955 йилда у православ юнонларни (Кипр аҳолисининг мутаассиб насороларини) иғвогарлик йўли билан Англияга қарши қўйди. Аслида юнонлар «Анусис мафкура»сига эътиқод қиласар эдилар. Унинг маъноси Кипр билан Юноистонни бирлаштириш ёки оролни Юноистонга батамом қўшиб юбориш эди. Инглизлар бу мафкурага қарши чиққан эдилар. Америка бу вазиятдан фойдаланиб, оролдаги малайларининг қўли билан беқарорликни юзага келтириш орқали инглизларни қувмоқчи бўлди. У беқарорликларга портлатиш операцияларини ҳам қўшди. Масалан, 1955 йилнинг бошларидағи ҳодисалар оқибатида юзлаб инглизлар ўлдирилди.

Шундан сўнг Англия 1955 йил 29 августда Кипрдаги вазиятни ўрганиш учун Лондонда кенгаш чақирди. Кипр масаласида Юноистон ёнига Туркияни ҳам киритиш имкони туғилди. У икки давлатнинг Кипрга нисбатан қарашлари турлича бўлгани туфайли кенгаш муваффақиятсиз тугашини биларди. Шундай қилиб, кенгашдан ҳеч қандай натижа чиқмади. Лекин ушбу Лондон кенгашининг тарихий аҳамияти шундаки, у Туркияни биринчи марта расмий тарзда муаммодаги сиёсий жиҳатнинг бир тарафи сифатида қабул қылди.

Кипрдаги тартибсизликлар давом этаверди. Уларни Юноистон ва оролдаги тобелари орқали Америка қўзғарди. Мақсад инглиз нуфузини ундан чиқариб ташлаш, унинг ўрнига ё бевосита, ё билвосита, яъни Американинг тарафдори Юноистонга уни қўшиш орқали Америка нуфузини киритиш эди. Бунинг устига Британия оролда тахминан 256km^2 ер майдонига икки улкан ҳарбий база қурди. Улар тўлиқ Британия бошқарувида эди. Бу нарса курашни янада кескинлаштириб юборди.

Америка эътиборини бу икки базани ҳам, инглиз нуфузини ҳам батамом чиқариб юборишга қаратган эди. Чунки у ўзи ҳақида «Иккинчи жаҳон урушида Европани мен қутқардим, шундай бўлгач,

унинг мустамлакаларига мен эгалик қилишим керак», деб ўйларди. Шундай қилиб, Америка билан Британия ўртасида Кипр устида - айтиб ўтганимиздек, кескин кураш бошланди. 1958 йилда у аланга олди. Чунки Америка юононларни қўзғаш, уларни оролни Юноистонга қўшилиши талаби билан чиқишга ундаш орқали Кипрда инглизларга қарши қўзғолон оловини ёқди. Натижада улар инглизларни оролдан чиқариб юбориш учун уруш қилдилар. Оролдаги ишлар тизгинини маҳкам ушлаб олган Британия тек турмай, ўзининг муҳлис малайи митрополит Макариусни қўзғолонга бошлиқ бўлиб олиб, оролни Юноистонга қўшишни эмас, мустақилликни талаб қилиб чиқишга ундаdi. Британияликлар Макариуснинг шуҳратини ошириш учун уни Ҳинд океанидаги Сейшел оролига сургун қилиши. Қайтиб келгач, Кипрга раҳбар бўлиб, унинг Юноистонга қўшилиши фикрини пучга чиқариб, мустақилликни талаб қилиб чиқиши керак эди. Иккинчи тарафдан Британия туркларни оролнинг Юноистонга қўшилишига қарши чиқишга ундаdi. Шу билан Британия Американинг режасини пучга чиқаришга ва ўзининг Кипрдаги вужудини сақлаб қолишга қодир бўлди. Кипр оролига мустақилликни бериш борасидаги ўйинини охиригача ўйнагани боис 1959 йилнинг 5-11 ноябрлари орасида бўлиб ўтган Цюрих музокараларидан кейиноқ Кипр жумҳуриятга айланди. Истиқлол «Цюрих шартномаси»га имзо чекилиши билан амалга ошди. Бу шартнома 27 моддадан иборат бўлиб, Кипрдаги туркларга ҳам, юононларга ҳам орол тақдирига алоқадор муҳим масалаларда вето ҳуқуқини берди.

1960 йил 20 январда Британия ўз ҳукмронлигини ошириб, Кипрни Британия Ҳамдўстлигига аъзо қилди.

Лекин Америка дустурдаги орол тақдирини ҳал қилишга алоқадор ишлардаги тортишувларда ҳар икки тарафга ҳам вето ҳуқуқи берилади, деган моддасидан фойдаланиб, ундаги ҳокимиятнинг фаоллашувига тўсқинлик қилишга уринди. Бунинг учун туркларни ишга солишга ҳаракат қилди. Улар ўртасида Юноистон Кипрни ўзига қўшиб олмоқчи бўляпти, деган ифво тарқатди. Бу ишда Америкага икки омил ёрдам берди. Бири Туркиядаги умумий фикр бўлиб, жумладан кипрлик турклар ҳам Юноистоннинг Кипрга ҳукмронлик қилишига жуда қаттиқ қаршилик кўрсатардилар. Иккинчиси шуки, 1960 йилги инқилоб пайтида келиб қолган ҳокимлар инқилоб етакчиси Исмат Инину инглизларнинг қил ўтмас эски дўстларидан бўлишига қарамасдан, Американинг юзига қатъий гап қайтаришга журъат этолмадилар. Чунки уларнинг айримлари Американинг марҳамати билан инқилобдан ўрин олганлар. Шу икки омил ёрдамида Америка туркларни дустурдаги мазкур моддадан фойдаланиб, Макариуснинг оролда кипрлик туркларнинг розилигисиз

иш юритишига эътиroz билдиришга гиж-гижлади. Бу нарса Британияни безовта қилиб қўйди. Бунга жавобан у ўзининг гумаштаси жумҳурият президенти Макариусга дустурни бекор қилиб, «кўпчилик овоз билан» ҳукмига қайтишни буюрди. Натижада турклар Макариусга қарши қўзғалиб қолдилар. Америка тўполондан фойдаланиб, муаммони БМТга оширди. Мақсади Британия базаларини оролдан йўқ қилиш эди. Лекин Британия БМТга аъзо давлатларга босим ўтказиб, оролга юборилган БМТ кучларини ўзининг тарафдори Кендиянинг ва ўзига содиқ бўлган маҳаллий кучлар билан қамал қилиб олди. Шу билан Американинг БМТни ишга солиб туриб, оролдан Британия ҳарбий базаларини йўқотиш борасидаги бу галги режасини ҳам барбод қилди. Бу сафар орол Хавфсизлик кенгашининг номи билан амалда Британия қўлида қолди.

Америка билан Британия ўртасида орол устидаги кураш давом этаверди. Бири Британия нуфузини қувиб, Британия базаларини йўқ қилмоқчи бўлса, иккинчиси ўз нуфузини ва базаларини сақлаб қолишга интилаверди.

Кейин Америка бошқа бир услугни тажриба қилиб кўрди. У ўзининг Туркия ва Юнонистонга нисбатан бевосита нуфузини ишга солди. Ҳар икки давлат билан алоқа боғлаб, уларга мумкин қадар босим ўтказиб, орол учун учта ечимни таклиф қилди-ки, учаласи ҳам Британиянинг ҳарбий вужудини оролдан қувишга қаратилганди. Улар қўйидагилардан иборат эди:

1. Юнонлар кўпчиликни ташкил қиласи деган хужжат билан оролни Юнонистонга қўшиш ва Юнонистон Туркияга Кипрдан бадал сифатида Ўрта Ер денгизидаги ўзининг оролларидан бирини бериши;

2. Кипр давлати бекор қилиниб, оролни амалда Туркия билан Юнонистонга бўлиб бериш;

3. Оролдаги икки давлатни бир иттифоқ бирлаштириб туриши.

Мулоҳаза қилинганда, учала ечим ҳам Британия базаларини оролдан йўқ қилишга қаратилганилиги аён бўлади.

Лекин Британия учала ечимни ҳам пучга чиқарди. Чунки унинг ўша пайтдаги Туркия ва Юнонистонга нисбатан бўлган нуфузи Американинг нуфузидан қолишмасди. Америка ҳам тек турмай, янги ечимни таклиф қилди. Бу ечим Кипрнинг мустақиллигини Россия, Америка, Британия ва Франция каби буюк давлатлар кафолатлашини тақозо қиласди. Бунинг маъноси шуки, биргина Россия оролда Британия базалари борлиги сабабли унинг мустақиллигини кафолатлашга рози бўлмайди. Бу иш базаларни йўқ қилишга олиб боради.

Британия Туркия ва Юнонистон билан бўлган сиёсатида анчагина тер тўкиб, уларни буюк давлатлар кафолатлаши фикрини рад

этишларига күндерди ва шу билан бу ечимни ҳам барбод қилди. Макариус ҳокимияти остида кипрлик турклар билан юонолар ўртасида тинимсиз тўқнашувлар, кескин вазиятлар юз бераверди. Британия бу беқарорликдан фойдаланиб, ўзига хос йўл билан ҳарбий борлигини кучайтириб олишга ҳаракат қилди. У ўзининг нуфузи ва кучи бор пайтида - муваффақиятли чиқиши ёки чиқмаслигидан қатъий назар, бирор комиссия ташкил қиласарди ёки кенгаш чақиради. Шундай қилиб, изланишлар ва музокаралар билан оролни ўз фойдасига овора қилиб турарди. 1955 йилдаги Лондон кенгаши, 1964 йилнинг 15 январидаги чақирилган кенгаш шулар жумласидандир. Иккаласи ҳам ҳеч қандай натижа бермади, оролдаги кескин вазиятлар давом этаверди.

Шу орада Кипрда бўлаётган ҳодисалар оқимига таъсир кўрсатувчи ишлар содир бўлди. 1973 йил Туркияда парламент сайловлари ўтказилиб, инглизларнинг муҳлис малайи Бюленд Эжевид бошчилигидаги «Республикачи халқ ҳаракати» билан «Миллий низом партияси»нинг давоми бўлмиш Нажмиддин Эрбакон бошчилигидаги инглиз сиёсатига ишлайдиган «Миллий хавфсизлик партияси» ўртасида иттифоққа асос солинди. Эрбаконнинг Европадалик пайтидаёқ Британия ташки ишлар вазири умумий мажлисда Туркияда Исломий партиянинг бўлиши зарурлиги хусусида очиқ гапирганди. Эрбакон Туркияга инглизларнинг маҳсус самолётида қайтганди. Бу иттифоқнинг инглиз бошқаруви остида бўлгани аниқ. Кипрликлар масаласида бурилиш нуқтасини ясаган 1974 йилги ҳаракатнинг муаллифи ҳам у. Бу ҳаракат Туркия учун қайта туғилишдек гап. Бу унинг жумхурият тарихидаги биринчи ҳарбий ҳаракатидир. У қўйидаги тарзда амалга ошган эди:

1973 йилда Рауф Денгтош Кипр президентининг туркий қисмидаги муовини бўлса, бошқа тарафдан Макариус Америкадан келтирилиб, яна бир марта жумхурият президентлигига сайданди. 1974 йилнинг январида Туркияда «Республикачи халқ партияси» билан «Миллий низом» партияси иттифоқи ҳокимиятни расман эгаллади.

1974 йилнинг 5 июлида Америка Кипрда ҳарбий қўзғолон қилиб, Макариусни ўлдириди. Мақсад кескинликларни бартараф қилиш, ҳукуматга оролнинг ҳамма ерлари устидан тўла бошқарувни бериш ва барқарорликка эришиш орқали Британия базаларини йўқ қилишга замин ҳозирлаш эди. Британия бунга жавобан Туркия ҳарбийларини оролга олиб кирди. Америка уни қайтаришга қодир бўлмади. Чунки ўша пайтдаги, яъни Никсон давридаги американча бошқарув шармандали аҳволда эди. Туркия ҳарбийларининг аралашуви қўзғолончиларнинг Британия базаларини йўқ қила оладиган бирлашган барқарор давлатни барпо қилишларига йўл қўймади.

Бу ишга яна бир томондан мадад келди. У ҳам бўлса умумжаҳон омма фикри Америка тарафидан қўллаб-қувватланаётган инқилобга қарши қўзғалиши ва вазиятни барқарорлаштироқчи бўлаётган инқилобчиларнинг муваффақиятсизликка учрашидир. Натижада бу шармандали инқилоб бутун дунё тарафидан инкор этилиб, Россия ҳам инқилобга қарши чиқиб, уни ўзининг хавфсизлиги учун таҳдид деб эътибор қилди. Айни пайтда туркларнинг шимолга ҳужумини ҳам айблади. Натижада инқилобчилар бутун орол у ёқда турсин, пойттахтда ҳам ҳокимият ўрната олмадилар.

Америка Британиянинг оролдаги ҳарбий базаларини НАТОга бўйсундирувчи базаларга айлантириб, НАТОга ҳукмронлиги орқасидан унга ҳам ҳукмронлик қилмоқчи бўлди. Британия эса Кипрдаги ўзининг энг муҳим базаларини ёлғиз ўзи муҳофаза қилиш учун жонини жабборга бериб тиришиди.

Шундай қилиб, Кипр ороли узоқ вақт Америка билан Британия ўртасида кескин ҳалқаро кураш минтақасига айланди. Кураш Британиянинг Кипрдаги ҳарбий базалари устида борар эди. Бинобарин, Кипрдаги муаммо мустамлакани тозалаш ёки турк ва юонон тоифалари муаммоси эмас, кўпроқ ҳарбий базалар муаммоси бўлиб қолди.

Турк ҳарбийларининг оролга кириши уни кипрлик юононлар ва турклар ўртасида тақсимлашни муқаддаслаштириб юборди. Чунки турклар оролнинг шимолий қисмини эгаллаб олиб, оролдаги юононлардан кўра туркларнинг сони ортиши учун Туркия фуқароларининг киришига ҳам имкон бердилар. Шу билан икки тоифа ўртасидаги бўлиниш яна ҳам аниқ бўлиб қолди. Бу нарса, табиийки, оролдаги вазиятнинг барқарорлашмаслигига ҳамда Британия ҳарбий базаларининг оролда хоҳлаганча ўрнашиб олишига олиб боради.

Туркия ҳарбийлари кирганидан кейин, гарчи амалдаги воқе шимолда бир давлат борлигини кўрсатаётган бўлса-да, лекин ҳали у расман эълон қилинмаганди. 1983 йилнинг 15 ноябряга келиб, оролнинг туркий қисми ҳокими Рауф Денгтош Туркиядаги ҳарбий ҳукумат орқали инглизлар ёрдамида Шимолий Кипр давлатини тузишни эълон қилди. Бу иш қуйидагича бўлган эди:

Юноистондаги 1981 йил октябр сайловларида Американинг малайи Андреас Папандреу ҳокимликка сайланди ва дарҳол 1982 йилнинг февралида Кипрга борди. У бир интервьюсида бор ғазабини Англияга тўкишини айтган эди. Юноистоннинг ҳомий давлат сифатида ҳаракат қилиши, Туркия ва кипрлик туркларга қарши «салиб юриши»ни бошлишини ҳамда бу масалани БМТга ошириш лозимлигини, чунки у ҳалқаро масала эканини ҳам баён қилди. Лўнда

қилиб айтганда, у ўзини Америка сиёсатининг овози сифатида кўрсатди. Шундан кейин БМТ босқинчи номини олган Туркия қўшинининг Кипрдан дарҳол чиқиб кетиши борасида қарор қабул қилди. Кипр давлатининг федерал кенгаши (юнон қисми) 1982 йил 17 июнда Кипр халқининг тақдирини белгилаш ҳуқуқи борасида қарор қабул қилди. Бунинг мұқобилига кипрлик турклар 1983 йилнинг 15 нояброда шимолда Турк Кипр жумхуриятини тузишни эълон қилдилар. Шу билан инглизлар Кипрдаги нуфузларини ҳимоя қилишга муваффақ бўлдилар. 18 ноябрда Хавфсизлик кенгаши бу эълонни БМТ маҳкамасига берди, тўғрироғи, бу эълонни Америка қувватламади. Хавфсизлик кенгашининг 1984 йил 13 майдаги 550-қарорида, шимолда Турк-Кипр жумхуриятини эълон қилиш оролни парчалаб ташлаш ва халқаро қабул қилинмайдиган иш, деб тавсифланган.

Бошқа тарафдан Туркиядаги тартибсизликлар шиддат билан давом этарди. Тортишувлар Американинг малайи Ўзол 1983 йилда бош вазир, 1989 йилда жумхурият президенти бўлгунига қадар давом этди. Шу билан Туркияда «Ўзол даври» бошланди.

Шимолий Турк Кипр жумхурияти ташкил топгандан кейин ва Америка малайи Ўзолнинг 1983 йилдан 1993 йилгача давом этган ҳокимлик даври мобайнида Кипр муаммосига бағишлиланган халқаро йигинлар ва мунозаралар янгидан бошланди. Лекин улар 1980 йилдан аввалгиларига нисбатан енгилроқ шаклда бўлди. Нью Йоркда 1985 йил 17 январ ҳамда 1986 йил 29 марта БМТнинг бош котиби тарафидан тайёрланган Кипр иттифоқи режаси ҳеч қандай натижа бермади.

Совет иттифоқи парчаланиб, Американинг қўкрагига шамол тегиб, назарини Ислом ерлари сари йўналтиргач, Кипр масаласи қайта кўтарилиди. Американинг Кипр борасидаги сиёсати совуқ урушдан кейин аввалгига нисбатан бироз ўзгарди, тўғрироғи, сиёсатнинг ўзи эмас, услуби ўзгарди. Чунки Америка сиёсатининг асосини ҳар доим инглизларни Кипрдан батамом қувиб чиқариш ташкил қилган.

1990 йилда Нью Йорк авжга миниб, Хавфсизлик кенгаши 649-сонли қарорни қабул қилди. БМТ шу қарор орқали Кипрдаги ҳар икки тарафни қабул қилиш мумкин бўлган ечимни топишга чақириди. Бу ечим «Икки жамият», «Икки қисм» маъноларида бўлиши ва ҳар икки тарафнинг президентлари бевосита, юзма-юз учрашишларини шарт қилди. Бу қарордаги муҳим нуқта унинг 1974 йилдаги эмас, 60-йиллардаги воқеаларга асосланишидир.

Турғут Ўзол 1991 йилда бўлиб ўтган Кипр масаласининг Туркия билан Юнонистон ўртасида, Турк-Кипр жумхурияти билан кипрлик юнонлар ўртасида бўлиши лозимлигини таъкидловчи Тўртлик олий

кенгашининг фикрига диққат қилиб, бу мавзуга эътиборини қаратди. 1991 йилнинг 28 июнида БМТнинг бош котиби Перес де Куэльяр Хавфсизлик кенгашига берган ҳисоботида Тўртлик Олий Кенгашининг фикрини қабул қилганини билдириди. Тўртлиқдан мақсад Англияни четлатиш эди. Лекин Ўзол бунга муваффақ бўлмади, чунки у озгина вақтдан кейин ўлди ёки ўлдирилди.

1991 йилнинг 11 октябрида БМТдаги Хавфсизлик кенгаши 716-сонли қарорни қабул қилди. У бош котиб Перес де Куэльяр тайёрлаган Кипр масаласига алоқадор бўлган ҳисоботни қувватлади. 28 июнда Хавфсизлик кенгашига берилган ҳисобот Ўзол тақдим қилган Тўртлик олий кенгаши фикрини ҳам ўз ичига олди. 1992 йилда Хавфсизлик кенгаши томонидан тарафларга улар учун ҳамма тарафдан ҳар хил ечимларни ичига олган 100та моддадан иборат бўлган «БМТ фикрлари силсиласи» тақдим қилинди. Турк тарафи силсиладаги биронта моддани ҳам қабул қилимади. Юнон тарафи президенти Америка малайи Василиус эса унинг ҳаммасини қабул қилди. Шу орада Василиус ишдан олиниб, унинг ўрнига ўтирган инглиз малайи Клиридис ҳамма моддаларни рад қилди.

Кейин Европа иттифоқи кириб келди. У 1992 йилнинг 7 февралида Голландияда жойлашган Маастрихт сиёсий шартномасига имзо чеккан эди. Юнон томонидаги Кипрнинг Кипрдан ноиб сифатида иттифоққа қўшилиш талаби хусусидаги қарашга рози бўлиб, кураш майдонига кириб келди. У шу йилнинг ўзида барча лозим шартларни кўтаришини очиқ айтди. Клиридис жумхуриятга президент бўлиб сайлангач, Британия Юнон ва Кипрни икки давлат деб эътибор қилиб, шунга кўра собиқ Иккилик иттифоқини пайдо қилиш ва шу билан уларни бир давлат деб билиш, яъни Кипрни Юнонистонга қўшиш борасидаги америкача фикрни ерга уришни ўйлаб қолди. Шунинг учун «БМТ фикрлари силсиласи»ни рад этиш ва дарҳол Европа иттифоқига аъзо бўлиш шарти билан Юнонистон ва Кипрнинг юнон қисми ўртасида муштарак мудофаа фикри юзага келди. Қуролланиш фаолияти ошди. Буларнинг барчаси Кипрдаги мавжуд вазиятни сақлаб қолиш ва Америка режаларини барбод қилиш эди. Чунки «Фикрлар силсиласи» Америка тақдим қилган таклифнинг ўзидир. Англия Кипрни Европа иттифоқига аъзо бўлишга ундарди. Негаки у Европа иттифоқига аъзо бўлса, Кипр масаласи мутлақо ҳалқаро масала бўлмай, Европа иттифоқининг хусусий масаласига айланади. Ана ўшанда Америка аралашолмай қолади.

Қуролланиш борасида 1997 йилдаги «С-300» ракеталари муаммоси муҳим янгилик бўлди. Англия Россияда ишлаб чиқилган «С-300» ракеталарини Юнонистон билан Кипрнинг юнон қисми (православ юнонлари) ўртасида муштарак мудофаа сиёсатининг бир бўлаги

сифатида, юонон қўшини воситасида Юнонистоннинг Кипрга яқин жойдаги Крит оролига жойлаштириди. Бундан мақсад оролдаги кипрлик юононлар билан турклар ўртасида ракеталар кипрлик юононларни қувватлайди, деган эътибор билан вазиятни кескинлаштириш эди. Шунинг учун Кипрдаги чегара минтақасидаги вазиятга намойишлар, тортишувлар ҳукмронлик қиласади. Шунга кўра «С-300» ракеталарини олиб келишдан мақсад икки фирқа ўртасидаги мавқени ҳеч қачон музокара қилмайдиган даражада кескинлаштириб, Американинг БМТ орқали тақдим қилган тинчлик ечимларини барбод қилиш эди. Шунга биноан Америка бу мавзуга эътиборини қаратиб, уни хатарли деб ҳисоблаб, ракеталарни ишлаб чиқарган Россия билан жиддий ҳаракатлар қилди. Ракеталарнинг олиб чиқиб кетилишини талаб қиласан, деб Юнонистонга кучли босим ўтказди ва бу борада муваффақият қозониб, ракеталар муаммоси якун топди.

Айни шу пайтда Европа иттифоқининг сиёсатида нисбий ўзгариш юз берди. 1997 йилнинг январида Европа иттифоқи Кипрнинг тўёла аъзо бўлиши сиёсий ечимга боғлиқdir, турк тарафи ҳам Европа иттифоқининг таклифларида қатнашиши лозим, яъни аввал айтиб ўтилгандек, Юонон Кипр тарафининг ўзига оролнинг ноиби сифатида қаралмайди, деб баёнот берди. Юнонистон бунга жавобан ўзининг Европа иттифоқига аъзо эканига шама қилиб, вето ҳуқуқидан фойдаланишини билдиради. Европа иттифоқи сиёсатидаги ўзгаришнинг сабаби Американинг унга қилаётган босими эди. Чунки Америка юонон Кипрнинг Европа иттифоқига аъзо бўлиши инглизларни у ердан ҳайдаб чиқаришга кифоя қилмайди, деб биларди. У бу тарихда асосий эътиборини инглизларнинг Кипрдан ҳайдалиб, базаларини у ердан чиқариб юборишга қаратганди. Шунингдек, Америка Англияни икки тарафлама ўйин ўйнаяпти деб билиб, БМТ тарафидан Америка талабларига мувофиқ бир ечим бўлиши шарт, деб ўйларди. 1999 йилнинг декабрида Туркия Хельсинки олий йиғилишида бўлиб ўтган Европа иттифоқига аъзоликка сайланувчи давлатлар рўйхатига қабул қилинди. Америка ҳам, Британия ҳам бунга эътироz билдирамади. Ҳар иккиси ҳам ўзларининг манфаатидан келиб чиқиб уни қабул қилдилар ва қўллаб-қувватладилар. Шунинг учун Туркия ваъда қилинган аъзолик рўйхатига қабул қилингач, Клинтон унга табрик хати юборди. Хатда жумладан шундай дейилган: «... Кипр борасида музокаралар олиб боришга ёрдам беришда ҳукуматингизнинг аниқ бир роли бор эди». Олий йиғилишида Иттифоқ Кипр борасида сиёсий ечим топиш лозимлигини таъкидлади. Бошқачароқ қилиб айтганда, Европа иттифоқи бўлиниш ва муаммолардан қийналаётган ҳолдаги Кипрни ўзига қўшмоқчи эмасди. Чунки бу иш унга қийинчиликлар

туғдирарди. Америка билан Англия ўртасидаги Кипр устида бўлаётган низолар ва улардан туғилаётган қийинчилик ва муаммолар Европа иттифоқининг манфаатларига тўғри келмасди. Хельсинки олий йиғилиши мувозанатли сиёsat самараси бўлди. У бир тарафдан Туркияга: «Кипр муаммосини ҳал қил ва Европа иттифоқига кир» деса, иккинчи тарафдан «Агар лозим топилса, Кипр шу ҳолича ҳам қолаверади», дер эди. Чунки Кипр муҳим стратегик мавқега эга, Европа иттифоқи эса халқаро босимдан қийналётган эди. Бунинг устига Кипрдан беҳожат бўлишининг эҳтимоли узоқ эди.

2003 йилнинг нояброда Европа иттифоқи Туркияning Европа иттифоқига аъзо бўлишига хос бўлган иштирок этиш ҳужжатини эълон қилди. Бу ҳужжатнинг «Долзарб мақсадлар» қисмида Кипр масаласига тўхталиб, Туркияning Европа иттифоқига аъзо бўлиши бевосита Кипр масаласига боғлиқdir, дейилган. Шундан кейин Денгтош БМТ бош котиби тарафидан бўладиган бевосита музокаралардан бошқа барча музокаралардан чиқиб кетди. 2001 йилда Европа иттифоқи комиссияси раиси Романо Проди Кипрнинг шу ҳолида ҳам, яъни масаласининг ечимисиз ҳам Европа иттифоқига кириши мумкинлигини эълон қилди. Натижада Туркия Кипр учун ҳар қандай баҳо ёки эваз тўлашга тайёрлигидан бош торти. 2001 йилнинг декабрида Денгтош билан Клиридис ўртасида музокаралар қайтадан бошланди. Уларга БМТ бош котиби Кофи Аннан ва Кипр масаласи бўйича хос вакил Алваро де Сото ҳам қўшилди. 2001 йилда БМТ бош котибининг шахсан ўзи Кипрга бориб музокараларда қатнашди. 2002 йилнинг кузидаги Европа Денгтошнинг норасмий фикрларини олиш учун уни чақирди. Шу орада БМТнинг бош котиби Денгтош ва Клиридисни Нью Йоркка чақириб қолди. Америка Денгтошнинг муаммолар пайдо қилавериши уни уларнинг йўлидаги тўғаноққа айлантириб қўйишини билгани туфайли касаллигини баҳона қилиб туриб уни Нью Йоркда олиб қолди. Ўша вақтларда БМТнинг бош котиби Кофи Аннан «Аннан лойиҳаси»ни тайёрлади.

Туркияда эса Учлик иттифоқи ҳукм сурар эди. У ерда нуфуз кўпроқ инглиз тарафига эди, лекин Американинг ҳам қисқа бўлса-да, қўли бор эди. Кипр музокаралари чоғида ва Американинг БМТ орқали қўяётган ҳар қандай ечимини барбод қилиш учун Денгтош муаммолар туғдираётган пайтларда шундай бўлганди. Бу Иттифоқ аъзолари - инглиз малайи, Халқ демократик партияси раиси Бюленд Эжевид, Америка малайи, Миллий ҳаракат партияси раиси Давлат Баҳашлий ва инглиз малайи, Она ватан партияси раиси Месут Йилмазлар эди. Туркия ҳукуматида инглизлар вазни оғир бўлгани боис Америка Кипр учун ечим тақдим қилишда қийинчиликларга дуч келар эди. Шу туфайли у ҳукм суроётган иттифоқни ағдариш учун

ҳамда «Қадимги Исломийлар» жамоасини, яъни ўзининг тарафдори бўлган «Адолат ва тараққиёт» партиясини Туркиядаги ҳокимият тепасига олиб чиқиш мақсадида замин ҳозирлай бошлади. «Қадимги Исломийлар» Абдуллоҳ Гул ва Ражаб Тоййиб Эрдоган бошчилигига Америка билан ҳамкорлик қилгандилар. Шундай қилиб, у бир неча қадамлар ташлади. Уларнинг энг аҳамиятлиси Марказий банкдан 5 миллиард долларни қайтариб олиши бўлди. Бу нарса иқтисодий тангликни пайдо қилди. Иқтисодий танглик эса мавжуд ҳукуматнинг обрўсини йўқقا тушириб юборди. Американинг тарафдори Давлат Баҳашлий «Ё сайловлар З ноябрда бўлади, ёки биз иттифоқдан чиқамиз», деб баёнот берди. Шундай қилиб, ҳукумат сайловларни эрта ўтказиш қарорини қабул қилишга мажбур бўлди. 2002 йилнинг 3 ноябрида сайловлар бўлиб ўтди. Уларда Ражаб Тоййиб Эрдоган бошчилигидаги «Адолат ва тараққиёт» партияси улкан муваффақият қозонди.

Ўша ондан бошлаб Туркияда тўлиғича Америка тарафдори бўлган ҳукумат тузилди. Ана шунда БМТ бош котиби Туркиядаги ҳокимият тепасига Американи қўллаб-қувватловчилар келганидан фойдаланиб, Кипрдаги тарафларга ўзининг «Аннан лойиҳаси»ни тақдим этди. Лойиҳа Денгтош ва Клиридисга 2002 йилнинг 11 ноябрида, яъни Эрдоган муваффақият қозонганидан бир ҳафта ўтиб тақдим қилинди.

Кипр, Европа иттифоқига аъзолик ва Американинг Ироқقا қарши уруши масалалари соясида Эрдоган ҳукумати ўзининг чет элларга ташриф буюриши ҳамда уларнинг раҳбарларини кутиб олиши борасида рекорд ўрнатиб, ўзининг Кипр муаммосини ҳам, Европа иттифоқига аъзолик муаммосини ҳам бир вақтнинг ўзида ҳал қилишини билдириди. Денгтошга босим ўтказишни кучайтирди, бироқ уни четлаб ўтишга кучи етмади. Чунки Денгтош Кипр масаласида чуқур томир отган бўлиб, Туркия қўшини уни қувватларди. Денгтош Туркияning ташки сиёсатида туб ўзгаришлар бўлаётганини, Кипр муаммосини ҳал қилишдаги ҳаракатлардан мақсад «Аннан лойиҳаси» эканини англаб, 2003 йилнинг январида кескин гапириб шундай деди: «Модомики Туркия ўзининг миллий асосларидан воз кечиб, «Аннан лойиҳаси»ни қандай бўлса шундайлигича қабул қилишга тайёр экан, буни очиқ айтсин. Ана шунда бу лойиҳани қандай бўлса шундайлигича қабул қиласидан мендан бошқа бир шахс тасодифан топилиб қолади-да, имзо чекади ва шу билан бу муаммо якун топади».

«Аннан лойиҳаси» бир асосий ҳужжатни ўз ичига олиб, унга яна 5та ҳужжат илова қилинган. Бу ҳужжатларга боғлиқ бўлган бошқа ҳужжатлар ҳам бор. Уларда таъсис шартномаси, Кипр муаммосини батамом ҳал қилиш босқичининг ҳамкорлик уюшмалари, шу

хусусдаги халқаро (Кипр, Туркия, Юнонистон, Англия орасидаги шартномалар, Хавфсизлик кенгаши ва БМТ қарорига ҳавола қилинадиган ишлар, Европа иттифоқининг Кипрни аъзо қилиш учун 1960 йилги дустур бўйича қўядиган шартларига алоқадор ишлар, ер, миллийлик, мулкчиликка алоқадор ишлар, ички хавфсизлик хизматлари, қисқа қилиб айтганда, Кипрнинг ички ва ташқи алоқалари тартиботига алоқадор ҳамма иш ўз аксини топган. Дикилия ва Экрутерийда жойлашган икки инглиз ҳарбий базалари хусусида мутлақо ҳеч нарса қайд қилинмаган. Бу нарса Америка билан Англия ўртасида уларга тегмасликка келишув бўлганлигини кўрсатади. Шунга кўра мазкур базаларнинг қонунан мустаҳкам ўрнашиши - истиқлол иттифоқида айтилганидек, уларнинг оролда худди турклар ва юоннлар сингари учинчи бир вужуд ҳисобланишидан ҳосил бўлган, дейиш мумкин. Бундан ташқари, Англия ўзининг малайи Денгтош воситасида тўсиқлар пайдо қилишда давом этарди. Бу нарса «Аннан лойиҳаси»га бир неча марта ўзгартиришлар киритилишига сабаб бўлди. Бинобарин, уларнинг ижро этилиши вақтларини кечиктириди. Тарафлар 2003 йилнинг 28 февралига қадар учрашувларини тугатишлари керак эди. Лекин лойиҳа 2004 йилнинг мартаға қадар кечиктирилди.

Кипрда бўлиб ўтган 2003 йил 14 декабр сайловларида Денгтош шармандали мағлубиятга учради. Унга берилган овозлар аввал олган юқори овозларидан анча паслаб кетди. Жумҳурят президенти сифатида у ҳукуматни ташкил қилиш вазифасини Американинг мухлис одами, республикачилар партиясининг раиси Муҳаммад Алий Талъатга топширишга мажбур бўлди. У ҳам, ўз навбатида, Денгтошнинг ўғли, Демократик партияниң раиси Сердор Денгтош билан иттифоқ тузди.

Эрдоган ҳукуматининг босимлари ва Кипрда Америка фойдасига замин ҳозирланганидан кейин у ерда «Аннан лойиҳаси»ни қабул қилишга мойиллик ортди. Американинг «Аннан лойиҳаси»дан кўзлаган мақсади Кипрни бирлаштириб, уни иттифоқ сифатида Европа иттифоқига киритиш ҳамда Кипрни Англия чангалидан чиқариб олиш эди (унинг ҳарбий базалари бундан мустасно). Англия эса вазиятни шундайлигича, яъни икки давлатга бўлинган ҳолида қолдиришни ўйларди. Шунинг учун «Аннан лойиҳаси»ни қабул қилдирмасдан, уни барбод қилиш мақсадида унга қарши яширин тарзда ташвиқотлар қиласарди. Унинг ҳисоби бўйича, агар «Аннан лойиҳаси» ижро этиладиган бўлса, Кипр иттифоқида нуфуз эгаси Америка бўлиб қоларди.

Ва ниҳоят, 2004 йил 24 апрелда «Аннан лойиҳаси» Кипр халқининг овозига қўйилди, лекин кутилмаган натижа берди. Лойиҳа

шимолда қабул қилинганига қарамасдан, жанубда рад этилди. Бунинг маъноси «Аннан лойиҳаси»нинг барбод бўлиши дегани эди. Ҳар ҳолда натижа Американи ҳам, Англияни ҳам, Европа иттифоқини ҳам қониқтириди. Америка лойиҳани ҳар икки тарафда муваффақият қозонтиrolмаган бўлса ҳам, ҳар ҳолда шимолда кўпчилик овозга эга бўлди. Демак, Англиянинг нуфузи бироз озайди, пасайди. Америка учун келгусида лозим бўлиб қолса, Кипр масаласини қайта кўтариш имкони туғилиб қолди. Энди у шимолдан қамални олиб ташлайди (ҳозир у ерда шуни талаб қилувчи овозлар бор), унинг иқтисодий ривожланишини таъминлайди, эътиборли тижорат ва саёҳат марказига айлантиради, шуҳратини оширади. Оролнинг этагидаги Диб Кирбоз минтақасида Осиё сари қурол туйнугини очиш учун ҳарбий штаб қуриш эҳтимоли ҳам бор. Шу билан Осиё ва Яқин шарқни назорат қилиб турувчи стратегик «этак»ка ҳукмронлик қиласи. Шунга кўра, Америка батамом бўлмаса ҳам, қисман муваффақият қозонди.

Англия ҳам муваффақиятдан бироз насибадор бўлди. Чунки у ўзининг Кипрдаги нуфузи зарар кўришига ҳам, ҳарбий базаларига тил тегизилишига ҳам йўл қўймади. Лекин энди у хотиржам бўлди, деб бўлмайди. Чунки у Американинг асосий мақсади Англияни Кипрдан ҳайдаш бўлиб, у бу мақсадидан осонликча воз кечмаслигини яхши билади.

Европа иттифоқи Кипрни иттифоқ сифатида ўзига қўшиб олишни хоҳлаган эди. Бундай бўлмади. Демак, у шу жиҳатдан зарар кўрди. Бошқа жиҳатдан эса фақат жанубий Кипрнингина киритиш фикрини қабул қилиш билан муҳим бир таянч нуқтасини қўлга киритди. Энди Кипрнинг ўзига келадиган бўлсак, у ҳам бирон бир фойда кўрди, деб айтиш қийин. Ахир Англия ва Америкадек катта-катта давлатлар регионал жиҳатидан ҳам, халқаро миёсдан ҳам унинг устида талашиб-тортишиб туришган бўлса! Лекин, ҳар қалай, у ҳам ўзининг стратегик ва сиёсий мавқеидан фойдаланиб, қисман фойда кўрди, дейиш мумкин бўлса керак.

Сайлов натижаларини мана бу талашиб-тортишаётган давлатлар (Америка, Британия, Европа иттифоқи) ўзларининг нисбий муваффақиятларини ривожлантириш ўйлида ишга соладилар. Мақсад бу нисбий муваффақиятларни уларнинг ниятларини рўёбга чиқариб берадиган мукаммал муваффақиятга айлантиришдир.

Шундай қилиб, муодомики Кипр масаласи тўғри йўл билан ҳал қилинмас экан, муаллақ ва чигал муаммо бўлиб қолаверади. Масалани ҳал қилишнинг тўғри йўли эса уни асл жисмига, яъни Усмоний давлатга, замонавийроқ қилиб айтилганда, Туркияга қайтаришдан бошқа нарса эмас. Катта давлатлар қўллаётган

тоифалаштириш йўли эса, шак-шубҳасиз, мустамлакачиликка хос бўлган ҳал қилишлардир. Демак, унинг ҳақиқий ечими оролни ўз аслига - Исломга қайтаришдан бошқа нарса эмас. Бундан бошқа ечим йўқ.

Бу ечим мусулмонлардан оролдаги ва Туркиядаги биродарлари билан бирикишни, у ердаги мусулмон биродарларидан юз ўгириб кетмасликларини тақозо қиласди. Лекин во ажаб! Ислом оламидаги мавжуд малай давлатлар ҳар доим мусулмон Туркия тарафини эмас, кофир Юнонистон тарафини олиб келдилар. Бу малайлар Юнонистоннинг бутун оролга бошчилик қилишини эътироф этдилару, турклар Шимолий Кипр жумхуриятини тузганларида уни тан олмадилар.

Мусулмонларнинг муҳим муаммолари қаршисидаги мусулмонлар ҳокимларининг мана бундай шармандали аҳволи уларнинг Ислом асосида ишламаётганларини кўрсатиб турибди. Ҳолбуки, улар ҳужжатларида ўз номларининг ёнига Ислом сўзини ёзиб қўядилар. Улар ҳатто халқларининг манфаатларига ҳам эътибор бермаяптилар. Бор қилган ишлари мустамлакачи кофир давлатлардаги хўжайинларининг манфаатларига хизмат қилишдан бошқа нарса бўлмай қоляпти.

Биз мусулмонлар диёrlаридағи малай ҳокимларнинг фақат Кипр муаммосинигина эмас, бошқа муаммолардан биронтасини ҳам ҳал қилишга ҳеч қачон журъат эта олмасликларини яхши биламиз. Уларнинг аҳволлари маълум. Бор ташвишлари хўжайинларининг кўнглини олишdir, холос. Мусулмонлар диёrlари ўладими, қоладими, уларни мутлақо қизиқтирумайди.

Лекин биз айни пайтда умматнинг Оллоҳнинг изни билан бир эзгулик сари юзланаётганини ҳам, анави ҳокимларнинг эса завол топиб бораётганларини ҳам кўриб турибмиз. Оллоҳнинг изни билан тўғри йўлдан борувчи Халифаликнинг тикланиши аниқ. У оролни Ислом диёрига қўшиб, Ўрта Ер денгизи шарқида порлаб турувчи нурга айлантириб, фотиҳларга фотиҳа бериб қолувчи марказга айлантиражак, асл ҳолига қайтаражак.

– „Бу (иш) Оллоҳ учун қийин эмасдир“.

[14:20]

СУДАН (жануби)

Судан Африкада мұхым стратегик ўринни әгаллаган давлат. Бундан ташқари, у табиий жойлашишида Мисрнинг ичкари қисмими ташкил қилиши билан бирга шарқдаги эңг аҳамиятли давлат ҳисобланади. Судан Африка ичкарисига кириб бориб Конго, Уганда, Кения ва Марказий Африкага чегарадошdir. Шунингдек, Судан Қизил денгизгача чўзилиб, Арабистон ярим оролининг Ҳижоз ва Түхома рўпарасига чиқади. У шарқ тарафдан Эфиопия ва Эритреяга қўшни бўлса, гарбда Чад ва Ливия билан туташиб кетган. Судан бундай қулай жуғрофий жойлашиши билан бирга бой ресурслар, қулай иқлим ва улкан имкониятларга ҳам эгадир. Бу нарса уни ҳар хил қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ва кўплаб чорвачилик маҳсулотларини етказиб берувчи давлатга айлантиради. Хусусан Нил ўзининг ирмоқлари билан унинг тупроғининг унумдорлигини шу даражага етказди-ки, бутун Ислом давлатларининг асосий озиқ-овқатга бўлган эҳтиёжини тўла қондиришга қодир бўлади. Шу билан у ҳарбий хавфсизлик ёки сиёсий хавфсизлиқдан аҳамияти кам бўлмаган, мусулмонлар муҳтож бўладиган озиқ-овқат хавфсизлигини ҳам тўла қондиради.

Судан қишлоқ хўжалик бойликларигагина эга бўлмасдан, унинг бафри олтин, хром ва бошқа қимматбаҳо конлар ва саноат фиддирагини айлантириш учун зарур бўлган конларга тўладир. Бундан ташқари, Судан марказида фавворадек отилиб чиқаётган нефт қудуқлари ҳам мавжуд. Демак, у тўла маънодаги буюк давлат бўлиш омилларига эгадир. Шунинг учун катта давлатлар илгари ҳам, ҳозир ҳам Суданнинг битмас-туганмас ҳаётий бойликларига эга бўлиш учун курашаётганларига ажабланмаса ҳам бўлади.

Судан кўхна Исломий давлатdir. Чунки Ислом у ерга жуда эрта - ҳижратнинг 31 йилида Усмон ғанинг Мисрдаги омили Абдуллоҳ ибн Абу Сархнинг фатҳ қилиши билан кириб борган.

Британия мустамлакачилиги даврида Британия идораси 1922 йилда Суданнинг жанубини ёпиқ ва алоҳида зона деб эълон қилган қонунни чиқарди. Бундан мақсад жануб аҳолисининг шимолга кириб келишига ва шимол аҳолисига аралашиб кетишига йўқ қўймаслик эди. Шунинг учун улар аввалданоқ шимол билан жанубнинг ажратиш воқесини саҳналаштириш учун жануб ёшлиаридан инглиз зобит қўмондонлигига миллий армия тувишди.

Жанубни бу тарзда ёпиб қўйишилик миссионерларнинг жануб аҳлини насронийлаштириш амалларини бемалол олиб боришига ёрдам берди. Айни пайтда Британия мустамлакачилари шимолдаги

мусулмонларни жанубга Исломий даъват вакилларини жўнаташидан маҳрум қилишди. Масалан, 1938 йил (олий ўқув юртлари) битириувчилари анжумани вакиллари билан худди шундай воқеа содир бўлган эди. Бу анжуман Исломни ёйиш учун Хартумдан жанубга Исломий даъват вакилларини жўнаташига ҳаракат қилган эди.

Британия ҳукумати 1947 йил шимол аҳлидан бир қанча одамларни, жануб аҳлидан ҳам бир қанча одамларни Гоба анжуманига таклиф қилди. Бу анжуман суданликлар Суданда икки хил тузум борлигини эътироф этишлари учун Британия қўйган биринчи расмий тузоқ эди.

Шунинг учун Британиянинг Суданга қараши унда иккита тузум мавжуд, деган асосга қурилган бўлиб, бири шимолда мусулмон араб тузуми бўлса, бошқаси жанубда насронийлик-бутпарастлик тузуми эди. Кейинчалик Америка ҳам мана шу асосни қабул қилди.

Британия мустамлакачилиги 1956 йилда Судандан чиқиб кетишидан аввал, яъни 1955 йилда Суданнинг жанубида қўзғолон алангалатди. Шу кундан бошлаб то бугунгacha Судандаги ҳокимият тепасига келаётган ҳукуматлар мана шу қўзғолон муаммоси билан банд бўлмоқда.

Мустақилликдан кейин Британия Суданда малай ҳокимларни ўрнатди, улар эса жануб муаммоси эски муаммо, ўзига хос ечимга муҳтоҷ деган эътиборни қабул қилишди. 1965 йили ўтказилган давра суҳбати анжуманида шимол ва жануб партиялари жамланиб, Британия белгилаб берган асосда муаммони ечиш ҳақида баҳс юритишиди. Лекин улар иттифоққа келиша олишмади ва муаммо янада чигаллашиб кетди.

Суданнинг энг таниқли сиёsatчиларидан бири Содиқ Маҳдий ўша вақтнинг ўзидаёқ таъсис жамияти олдида бу муаммони эътироф этди. У Суданни яхлит жумҳуриятдан федерал жумҳуриятга айлантиришни ва жанубга - унинг ўзига хос вазияти бор деган ҳужжат билан автономия беришни талаб қилиб чиқди. Шунингдек, у 1965 йилнинг декабрида: «Шимол ва жануб партиялари муайян келишув лойиҳаси ҳақида бир тўхтамга келишди. Бу келишув жанубга унинг ўзига хос вазиятини ичига оладиган регионаллик ҳолатини бериш билан бирга, унга марказий бўлмаган (регионал) бошқарувни ҳам беради», деди.

Сиёsatчилар Суданнинг ўзига хос вазияти қандай бўлиши ҳақида ихтилоф қилиб қолишиди. 1967 йилда ҳукумат раиси Исмоил Азҳарий регионал бошқарувга чақираётган Маҳдийга қаттиқ ҳужум қилди ва автономия бериш билан кифояланишга чақирди. Мана шу вақтдан бошлаб жанубга қарши урушда марказий нуқта бўлиши учун Угандага Манфий ҳукуматини ўз қучоfigа олиш таклиф қилинди.

Британия жануб муаммосини Суданни бўлиб ташловчи «пона» қилиб қўйдики, Суданни бу нарса билан истиқлолнинг кейинги ўн йилликларида ҳам банд қилди. Британия Судандан чиқиб кетишидан аввал жанубни шимолдан ажратиш уругини сепиб қўйган бўлиб, Фарб давлатлари бу ургуни парваришлаб шу даражага етказишидик, Суданда ҳукумат тепасига келаётган ҳокимлар Британия малайлари бўладими ёки Америка малайлари бўладими, бу ҳақда (яъни жанубни шимолдан ажратиш масаласида) уларнинг қарашлари ҳеч фарқ қилмас эди. Уларнинг ҳаммаси жанубнинг ўзига хос вазияти бор деган қарашда бир хил фикрда эдилар. Кўпчилик партиялар - ал-Мирғаний етакчилигидаги «Демократик иттифоқ» партияси тимсолидаги ал-Хатамий тоифаси каби Америкага тобе бўлган партия бўладими, ал-Маҳдий етакчилигидаги «ал-Умма» партияси тимсолидаги ал-Маҳдийя-ал-Ансорийя тоифаси каби Британияга тобе бўлган партия бўладими, ҳеч фарқсиз - жануб муаммосига шундай назар билан қарашади. Чунки уларнинг барчаси бирон бир шаклда ажралиб чиқиш зарур деган қарорга келишган. Улар ўртасидаги ихтилоф фақат услублардадир, холос.

Маҳдий ҳукумати автономия ёки регионал бошқарув асосида суҳбат олиб бориши жорий қилган бўлса, Нумайрий ҳукумати регионал бошқарувни амалга ошириб, жанубда бошқарувни идора қилиш учун олий мажлис тайин қилди. Умар Башир бошқарган қутқарув ҳукумати федерал бошқарувни амалга ошириб, жануб аҳли учун ўз тақдирини ўзи белгилаш фикратини тарк қилди. Мухолифат партиялари Баширнинг бу фикрига қарши чиқишмади. Бунга сабаб демократ ва ватанпарварлар коалицияси - у Башар раислик қилаётган қутқарув ҳукуматига мухолиф бўлган партиялар мажмуасидир - 1995 йил Эритрея пойтахти Асмарода бўлиб ўтган асосий масалалар бўйича ўтказилган анжуманда жануб аҳли ва Нуба тоғларига ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини бериш таклифини олдинга сурди.

Федерация ва жануб аҳлига ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини бериш каби хоинона фикрлар сиёсий талаблар ва сиёсий воқеаларга айланди. Шундай қилиб, Маҳдий бошчилигидаги Судан ва Исломни ҳимоя қилиш учун инглиз босқинчиларига қарши 1881 йилда аланга олган Исломий қўзғолон фарзандлари ўша инглизларнинг лойиҳасини ижро қилувчи вакилларга айланиб қолди. Ўша вақтда инглиз армиясини шармандаларча мағлубиятга учратиб, пойтахт Хартумни 1885 йилда инглизлар қўлидан қайтариб олган ва Британия комиссарини ўлдирган ана шу буюк қўзғолон вакиллари мана шундай кимсаларга айланиб қолишли.

Бошқа мустамлака қилинган давлатлар каби, Судан ҳам ажнабий давлатлар ўртасидаги хунук кураш майдонига айланди. Бу кураш

унга эгалик қилиш учун эски мустамлакачи Британия билан янги мустамлакачи Америка ўртасида бўлди. Судан 1956 йил мустақиллик кунларида Британия қўлида бўлиб, бу нарса Маҳдий партияси ва инглизларнинг бошқа кишилари бошчилигига давом этди. Бу иш - Америка билан Англия ўртасидаги кураш ва тортишувлар 1969 йилгача - то Жаъфар Нумайрий ўша пайтда минтақадаги Американинг асосий малайи бўлмиш Абдун Носир ёрдамида инглизларнинг одамлари ва партияларига қарши муваффақиятли ҳарбий инқилобга бошчилик қилгунгача давом этди.

Нумайрий ҳарбийлар ёрдамида ҳокимиятни эгаллаб олди ва унинг нисбатан узоқ давом этган ҳукмронлиги даврида Америка ҳарбийлар ичida ўз нуфузини жуда яхши ўрнатиб олди.

Нумайрийнинг ҳукмронлиги даврида жануб муаммоси яна ҳам мураккаблашиб, чигаллашиб кетди. Бу муаммонинг чигаллашишига ҳокимият устида алмashiб турган барча ҳокимларнинг жанубга эътиборсизликлари ва уни ривожлантирмасликлари қўшилди. Шунингдек, унинг чигаллашишига ҳокимларнинг жануб аҳлига ажралишга олиб келадиган хос ҳолатни бериш зарурлигини эътироф этишлари ҳам қўшилди. Жаъфар Нумайрий ҳукмронлигининг охирларида жанубда хавфсизликни сақлашда ёрдам бериш учун у ерга жўнатилган Судан аскарлари ичидаги зобитлардан бири Нажм Жон Гаранг пайдо бўлиб қолди. Натижада у ҳукуматдан ажралиб чиқди ва Уганда ёрдамида жанубда Исломнинг тарқалишини тўсадиган бутпарат-насроний қувватни пайдо қилиш учун Америка билан келишиб, ўзига хос бўлган қуролли лашкарни ташкил қилди. Шунингдек, Гаранг ҳаракати Судан ҳукуматига қарши Америка қўлидаги босим ўтказиш қуроли бўлиб қолди-ки, кези келганда Америка ўзи хоҳлаган кайфиятда ҳукм юргизишга мажбур қиладиган бўлиб қолди. Суданда муаммолар ҳамма тарафдан - хавфсизлик, сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий тарафлардан қалашиб, кўпайиб кетгач, Америка Жаъфар Нумайрийдан қутулиш заруратини фикр қилиб қолди. Шундан сўнг қўшин генералларидан бири Суворуз-Заҳаб Жаъфар Нумайрий Суданнинг ташқарисидалигига унга қарши инқилоб уюштириди. Нумайрий Суданга қайтиб, инқилоб муваффақиятини тўсишга ҳаракат қилган пайтда уни бу ишдан Американинг буйруғи билан Миср президенти Ҳусни Муборак қайтарди ва уни Қоҳирада қолишига мажбур қилди. Ваҳоланки Суворуз-Заҳаб илгари Нумайрийга садоқати билан танилган ҳарбийлардан эди. Унинг бу инқилоби Судан армиясидаги юқори лавозимдаги ҳарбийларнинг кўпчилиги тамоман Америка нуфузи остида бўлиб қолганлигига далиллар.

Суворуз-Заҳаб ҳокимиятда фақат бир йил турди - лекин ҳақиқий ҳокимият Америкага содиқ бўлган армиянинг қўлида қолди. Сўнг Америка ҳокимиятни сиёсатчиларга қайтариб, сайловлар ўтказишга рухсат берди. Натижада ҳокимиятга инглизларнинг малайлари қайтишиди. 1985 йил Содиқ Маҳдий ҳукуматни ташкил қилди ва Судан уч йил Маҳдий ҳукумати қўл остида йўлини йўқотган ҳолатда ташлаб қўйилди. Шу вақтда жанубни ажратишга алоқадор масалалар борасида 1987 йил февралда Вашингтонда симпозиум ўтказилди. 1987 йил октябрда Лондонда шу мавзуда баҳс олиб бориш учун мажлис ўтказилди. Африкада ҳам ҳар хил ташабbusлар бўлиб ўтди. Бу ташабbusларнинг ҳаммасида Суданнинг шаклан бир бўлиши таъкидланса-да, сақоғий жиҳатдан ҳар хиллигини, ривожлантириш зарурлигини ва бойлик ҳамда ҳокимият бўлиншилигини эътироф қилиш ҳақидаги гаплар айланарди. Армия эса бу вазиятни кузатиб турарди, ҳатто Суданда аҳвол шу даражада ёмон ҳолатга етди, ҳалқ ҳарбийлар яна ҳукумат тепасига қайтишини орзу қилиб қолди. 1989 йил июнда Умар Башир муваффақиятли ҳарбий тўнтаришни амалга ошириб, Нумайрига ўхшаган содиқ ҳарбийларнинг хатоларидан фойдаланган ҳолда Маҳдийнинг ҳукуматини олиб (улоқтириб) ташлади. Кейин эса ҳарбий ҳукуматини Исломий кўриниш билан чиройли қилиб ўради. Бунинг учун у «Халқ конгресси партияси» раиси, Судандаги асосий Исломий ҳаракатнинг бошлиги Ҳасан Туробийни ҳокимиятга яқинлаштириди. Башир бу ишни ўзининг ҳарбий ҳукуматига шаръий тус бериш ва илгари Нумайрий мухтоҷ бўлган халқнинг қабул қилишини топиш учунгина қилди.

Бу билан Америкага содиқ бўлган ҳарбийлар Суданни ўз қўлларида ушлаб туришни мустаҳкамлаб олишиди. Натижада Америка ҳарбийлар орқали Суданга эгалик қилишни маҳкамлаб олди. Шунинг учун илгари Британия малайлари бўлган сиёсатчилар ва партиялар сиёсий йўллар билан жанубни шимолдан бутунлай ажратишга олиб борадиган йўлни амалга оширолмаган ишларни Америка малайлари бўлган ҳарбийлар амалга оширишга имкон топдилар.

Башир Суданда ҳокимиятни қўлга олгандан бошлаб тез-тез музокара ва йиғилишлар ўтказиладиган ва тез-тез ташабbusлар кўрсатиладиган бўлиб қолди. Бу ишлар билан бир вақтда жанубда қарама-қаршиликлар ва жанглар ҳам тобора кескин тус олиб борар эди. Кескинликни авж олдиришдан мақсад, бу нозик ва муҳим масалада узил-кесил олдинга силжишга эришиш учун ана шу музокараларни оқловчи ҳужжатни вужудга келтириш эди.

Американинг содиқ президенти Жимми Картер назорати остида 1989 йил Найробида бўлиб ўтган анжуман ундан кейинги музокара, симпозиум ва ташабbusларга эшик вазифасини ўтади. Бу анжуман

Картер назорати остида полковник Мұхаммад Амин Халифа бошчилигидаги Судан ҳукумати делегацияси билан Лом Акол бошчилигидаги исёнчилар ҳаракати делегацияси ўртасида бўлиб ўтди. 1992 йили Нигериянинг сабиқ президенти Иброҳим Бобингада ташаббуси билан мамлакат пойтахти Абужада Мұхаммад Амин Халифа бошчилигидаги ҳукумат делегацияси билан исёнчилар ҳаракати делегацияси ўртасида музокаралар бўлиб ўтди. Исёнчи ҳаракатнинг Гаранг гуруҳига Валим Нун раислик қилган бўлса, Ал-Носир гуруҳига Лом Акол раислик қилар эди. Бу музокаралар муаммони ҳал қилиш учун бойликни бўлиб бериш зарурлиги ва Суданда ҳар хил ирқ, тил ва сақофат асосида амал қиласидиган сиёсий муассаса тузиш керак деган тўхтамга келишди. 1993 йили Угандадаги Эннетсий шахрида Уганда президенти Йовери Мусевени бошчилигидаги Ҳожи Мұхаммад раислигидаги ҳукумат делегацияси билан Гаранг бошчилигидаги ҳалқ қўшинлари исёнчилар делегацияси ўртасида музокаралар ўтказилди. Шу йили, илгари бўлиб ўтган музокаралардан бир ой кейин, Кения пойтахти Найробида Алий Усмон Мұхаммад Тоҳа раислигидаги ҳукумат делегацияси билан исёнчилар делегацияси ўртасида ўғилиш бўлиб ўтди. Музокаралар Кения ва Нигерияда ҳатто 1994 йил 17 марта «ИГАД» (Ҳукуматлараро ривожланиш ташкилоти) аъзолари қўмитаси ташаббуси билан Кения президенти Даниел Арап Мои раислигидаги Уганда, Эфиопия, Эритрея президентлари аъзолигида президент Умар Башир ва исёнчилар ҳаракатидан Қоид Файсалий ҳозирлигидаги Найробида ўғилиш бўлгунча давом этди. Бу музокаралар давом этиб, «Машокус протоколи»га 2003 йил 20 июлда хунук қўйиш билан якунланди. Бу келишув Судандан жанубни ажратиш учун бўлиб ўтган ва якунланган келишувларнинг энг хатарлисиadir. У ўнлаб ўйларни ўз ичига олган қаттиқ жиддий ҳаракатларнинг самараси ва «тинчлик келишуви»нинг охирги холосасидир. Бу протокол таъбирда нозик ва муҳим матнларни ҳамда ўз тақдирини ўзи белгилаш каби ажралишга тайёрлашни талаб қиласидиган нарсаларни ҳам ўз ичига олган. Бу протоколни тузишда озгина таклифлар билан мақсадга эришишга қаттиқ эътибор берилган. Бу протоколда энг хатарли нарса шуки, унда ажралиб чиқишини амалга ошириш учун келишув бандларини ижро қилишни кафолатлашнинг чекланган механизми ва бошқа давлатлар роли кўрсатилган. Мана шу нарса кейинги музокаралар учун асос бўлиб қолди. Кейин музокаралар Америка, Британия, Норвегия ва Италия давлатлари ҳамда «ИГАД»га аъзо бўлган давлатлар назорати остида янгидан давом эттирилди. Бу музокаралар ҳокимиятни, бойликни ва бошқа нарсаларни бўлиш каби, шу вақтда муаллақ деб эътибор қилинаётган

масалалар тафсилотларини баён қилиш учун бўларди. Шунингдек, бу келишувларда давлатлар тарафидан бу мунозараларда ўзаро қарама-қаршилик - хусусан, Америка ва Британия ўртасида - бўлмаганилиги ҳам мулоҳаза қилиб ўтилган эди.

2003 йил 25 сентябрда ҳукумат билан исёнчилар ҳаракати ўртасида ҳарбий хавфсизлик битими имзоланди. Унда айтилишича, учта қўшин бўлиши мумкин: ҳукумат қўшини, исёнчилар қўшини ва ҳукумат билан исёнчилар ўртасидаги муштарак қўшин. Шу билан ажралишга интилаётган исёнчи гурухнинг жиноятчи тўдаларини қонунан мунтазам қўшинларга тенг бўлган қўшин сифатида қолдириш тамомига етди. Шунингдек, бу келишувда ҳукумат қўшинларини кечи билан икки ярим йил ичida жанубдан олиб чиқиб кетиши зарурлиги ёзиб қўйилди.

Маълумки, бу келишувнинг мамлакатда қўшинни бир нечта қилишдан кўзлаган мақсади куч-қувват марказларини бир нечта қилиш бўлиб, бу эса хавфсизлик ва барқарорликка таҳдид солади. Чунки бу ҳолатда мамлакатни урушлар, курашлар ва парчаланиш домига тортиш осон бўлади. Хусусан коғир Farb билан мақсад, тайёргарлик ва қуролланишда бирга бўлган исёнчи гуруҳ қўшини ҳақида сўзлайдиган бўлсак, иш ана шундай тус олиши муқаррар. Шундай экан, исёнчилар қўшини Хартумда, Мовий Нил жанубида ва Нува тоғларида юрган ва Суданнинг бутун жанубини ўз назорати остига олган бўлса, Судан аҳли ўзини қандай қилиб хавфсиз сезсин?! Икки ёки уч қўшинни пайдо қилиш фикри Американинг фикри бўлиб, музокаралар боши берк кўчага кириб қолгандан кейин Америка ҳукуматга бу фикрни зўрлаб ўтказди. Бу нарсани Суданнинг «Ахборул-явм» рўзномаси 2003 йил 25 сентябр сонида очиқ зикр қилди. Америка ҳукуматга бу келишувни мажбурлаб ўтказиб, агар ҳукумат бу келишувни рад қилгудек бўлса, унга турли таҳдидлар билан дўй-пўписа қилди.

2004 йил 7 январда Судан ҳукумати билан исёнчилар ҳаракати ўртасида бойликни бўлиш келишуви имзоланди. Бунда Судан жанубидаги ва бошқа ўртада талаш бўлган уч минтақадаги нефт даромадлари ҳамда бошқа киримларни бўлиб олишди ва алоҳида банк низомини барпо қилишга келишиб олишди. Бири ҳукумат учун, иккинчиси қўзғолончилар учун. Бу нарса Суданни бўлиб ташлашга - ҳарбий тарафдан уринилгани каби, иқтисодий тарафдан ҳам бўлиб ташлашга асос солишидир.

Ҳокимиятни бўлиб олиш ва уч минтаقا - Абией, Мовий Нил жануби ва Нува тоғларининг келажаги ҳақида баҳслар борасидаги музокаралар ҳануз давом этмоқда. Найвашида музокара олиб борувчиларга президент Бушнинг Судандаги вакили, черков

рухонийиси Жон Дэнфорт топширган ҳужжатга кўра, Башир ҳукумати Абиёйни исёнчиларга топширишга деярли тайёр бўлиб қолди. Бу ҳужжатда жануб аҳолисига берилгани каби Абиёй аҳолисига ҳам ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи берилиши кўрсатилган.

Шунингдек, бу ҳужжат Нуба тоғларида 6,000 аскардан иборат ва Мовий Нил жанубида ҳам 6,000 аскардан иборат муштарак кучни ташкил этиш бўйича хавфсизликка оид чора-тадбирлар борасидаги келишувни ўз ичига олган бўлиб, бу чора-тадбирлар шу келишувнинг «Ж» моддасининг 4-бандида кўрсатилган. Бу эса худди жанубдагига ўхша什 тарзда учала минтақада ўзига хос бўлган вазиятни вужудга келтириш учун замин ҳозирлашни англатади.

2004 йил 20 марта чиққан «Хартум» газетаси Абиёй масаласини ечиш учун Найвашида музокара олиб борувчи икки тараф (ҳукумат ва исёнчилар ҳаракати)га тақдим қилинган Америка ҳужжатининг тафсилотларини келтирди. Бу ҳужжат исёнчилар ҳаракати тақдим қилиб, ҳукумат рад этган ҳужжатнинг деярли ўзгинасидир. Бу ҳужжатда келган нарсаларнинг энг хатарлиси Абиёй фуқароларининг Судан жанубида ўтказиладиган референдум билан бир вақтда ўтказиладиган мустақил референдумда овоз беришлариdir. Бу референдум ўтиш даври тугашидан аввал Абиёй шимол билан қоладими ёки Баҳрулғизол минтақасига қўшиладими, қайси бирини ихтиёр қилишни аниқлаш учун ўтказилади. Найвашида ўтказган матбуот анжуманида Жон Дэнфорт айтган гапларни Суданнинг «Ахборул явм» газетаси 2004 йил 20 марта куни чиққан 3387-сонида босиб чиқарди: «Президент Буш жуда ташвишда... У албатта тинчлик битими шу ой тугашидан аввал амалга ошади, деб ишонади. Америка идораси музокаралардаги муваффақиятсизлик масъулиятини тинчликнинг амалга ошишига тўсик бўлаётган тарафга юклайди». Юқорида ўтган нарсадан Америка идорасининг исёнчиларга тўла мойиллиги очиқ-оидин қўриниб турибди, худди - президентнинг Судандаги хос вакили Жон Дэнфортнинг матбуот анжуманида айтганига кўра - агар ҳукумат бу ҳужжатга рози бўлмаса, унга қилинган таҳдидлардан ҳам бу нарса аниқ қўриниб турибди. Шунингдек, у Американинг бу ҳужжати Абиёй масаласи борасида Америка ҳукуматининг қатъий мавқеи деб эътибор қилинишини ҳам таъкидлаб қўйди.

Дарҳақиқат, исёнчилар ҳаракати бу ҳужжатни қабул қилишга шошилди. Бундай бўлиши табиий, чунки бу ҳужжат аслида уларнинг таклифларининг ўзи эди.

«Судан матбуоти» газетасининг 2004 йил 21 марта чиққан 2882-сонида ёзилишича: «Хартумда кенгайтирилган мажлис ўтказилган, унда президент Башир, унинг ёрдамчилари, ҳоким партия етакчилари

ва қуролли күчлар етакчиларидан бир неча киши қатнашдилар. Бу йиғилишда Найвашидан қайтиб келган музокара делегацияси аязоларидан ҳам уч киши қатнашди. Улар у ерда Америка таклифини ҳар томонлама муҳокама қилиб, уни музокаралар учун асос бўлишга яроқли деб, эътибор қилишди». Газетада айтилган нарсага қараганда, ҳукуматнинг бу ҳужжатни музокара учун асос деб қабул қилишлиги унинг заифлигини ва мавқеининг мўртлигини кўрсатади.

Аммо Американинг таклифини муваффақият деб хисоблаётганлар, албатта уларнинг бу мавқеи уларнинг Америка босимига бўйсунайтганларини ва уни рози қилишга ҳаракат қилаётганларини тасдиқлайди:

وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُو

— „Оллоҳ ва Үнинг пайғамбарини рози қилмоқлари лойиқроқ иш эди“.
[9:62]

Хартумдаги Америка элчинонаси 2004 йил 13 май пайшанба куни Судан ҳукумати билан Жон Гаранг бошчилигидаги «Суданни озод қилиш халқ ҳаракати» ўртасида уч минтақа ва ҳокимиятни бўлиб олиш борасидаги келишув шу ҳафта имзоланишини эълон қилди. Якуний келишув эса Найробида келгуси ойда имзоланиши кутилмоқда. Гаранг ҳаракатининг масъули тинчлик келишувининг асосий бандлари тайёр бўлиб қолганлигини таъкидлади.

Шунингдек, Хартумда Америка элчинонаси ишлари билан шуғулланувчи Жерард Галлуччи 17 майда шундай деди: «Келгуси июн ўрталарида Кения пойтахти Найробида Судан ҳукумати билан «Судан халқ озодлик ҳаракати» ўртасида кенг қамровли тинчлик келишуви имзоланиши кутилади». У яна чоршанбадан пайшанбага ўтар кечаси бир неча журналистлар олдида унинг мамлакати бир мунча вақтдан буён Судан ҳукумати билан конструктив (ижобий) ҳамкорлик қила бошлаганлигини қўшимча қилиб, Америка идораси тинчлик битимиға эришиш ва ўт очишни бутунлай тўхтатиш чора-тадбирлари босқичига ўтиш олдидан Хартум билан алоқаларини тўла яхшилашини айтди.

Галлуччи Судан ҳукуматидан Америка жазо чораларини олиб ташлаш учун учта масалани шарт қилиб қўйди. Улар халқаро терроризмга қарши курашда ҳамкорлик қилиш, ҳукуматга қарашли расмий ривожлантириш ташкилоти «ИГАД» орқали тинчлик келишувига эришиш ва инсон ҳуқуқлари соҳасида кенг кўламли силжишга эришишdir. Яна у Вашингтон тинчлик келишуви имзолангандан кейин фавқулодда ҳолат бекор қилинишини кутиб турганлигини ҳам айтди. Шу билан бирга, Гаранг бошчилигидаги «Судан халқ озодлик ҳаракати»нинг таъкидлашича: «Тинчлик битимиғини унинг асосий масалалари бўйича тайёрлаш - агар Судан

президентининг биринчи ўринбосари Алий Усмон Мұхаммад Тоҳа ва Гаранг бу масалаларни ҳал қилиша олмаса - қолган тафсилотлар бўйича ҳакамлик қиласидиган учинчи тарафдан ёрдам олишни» тақозо қилар эмиш.

Бирлашган миллатларнинг баъзи манбалари ишора қилган «Судандаги иккала музокара олиб борувчи тарафлар дуч келаётган баъзи қийинчилклар» ҳақида «Халқ ҳаракати» номидан сўзловчи расмий нотиқ Ёсири Армон: «Асосий масала ҳал қилинди. Қолган тафсилотлар эса кўп вақтни олмаслиги лозим. Бу тафсилотларни ҳал қилиш иккала тарафнинг қарорларига боғлиқ. Халқ ҳаракати бу тафсилотларни ҳал қилиш мумкин деб ҳисоблайди», деди. Ва: «Битим ўзининг асосий масалалари бўйича тайёр эканлигини, шунинг учун иккала тараф бу битимни ниҳоясига етказиш ва унинг имзолаш сари қадам ташлаши зарур эканлигини» таъкидлади.

Расмий нотиқ қолган масалалар икки қиррали бўлиб, уларнинг бири битим бандларидаги ифодалаш ва тилга оид ҳукмларни қайта кўриб чиқишига тааллуқли эканлигини, иккинчиси эса Мовий Нил, Нуба тоғлари ва марказий ҳокимият мавзуларига алоқадор эканлигини маълум қилди. У аниқлик киритиб: «Хартум Мовий Нилда ва Нуба тоғларида ҳокимиятнинг 40% ҳаракатга, 60% ҳукуматга бўлишини таклиф қилди, яна у марказий ҳукуматдаги 28%ни ҳаракатга таклиф қилди. Лекин ҳаракат 38%ни талаб қилмоқда», деди. Бошқа сиёсий кучларнинг иштироки борасида Армон мана бунга ишора қилди: «Бошқа кучлар вакилларининг иштироки муҳокама қилинди ва бу муҳокама икки тараф ўртасида давом этади». Пойтахтга тааллуқли нарсалар ҳақида эса: «Пойтахт масаласи бартараф этилган. Иккала тараф асосий нарсаларда иттифоққа келишган», деди.

Шу ишлар асносида ва музокаралар тугашидан аввалроқ жануб исёнчи Жон Гаранг бошқарувига ажратиб берилди. Суданнинг ғарбидаги Дарфур минтақасини жамлаш ҳам тамомига етди.

Бу муаммонинг пайдо бўлишида ва мураккаблашишида учта омил ўз ҳиссасини қўшди:

Ер ва яйловлар борасидаги маҳаллий рақобат-тортишув ва муаммога ташқаридан аралашиб, унинг ривожлантирилганилигидир. Бундан аввал ҳам, кейин ҳам Судан ҳукумати ўз фуқаролари ишларини Ислом вожиб қилганидек адолат ва чиройлилик билан риоя қилишни эътиборсиз қолдирди.

Аммо маҳаллий тортишувларга келсак, Дарфурда африкалик «fur» қабилалари ҳамда асли араб бўлган бошқа қабилалар яшайди. Дарфурдаги кураш чорва молларининг кўпайиши ва экин экиладиган ерларнинг ошиб бориши муқобилида табиий ресурсларнинг озайиб

бораётганлиги сабабли бошланди. Шунингдек, тuya боқувчи баъзи араб қабилалари яйловга муҳтоҷ бўлганлари учун ерга эгалик қилишга бўлган рағбатлари ва, бунинг муқобилида, африкалик «фур» қабилалари бу ер ва яйловларга эгалик қилиш хукуқлари аждодларидан қолган, деган эътибор билан бу ер ва яйловларга арабларни шерик қилишни рад этдилар.

Исён «Зигова» қабиласига суюнган ҳолда бошланди ва бошқа қабилаларни қўшишни хоҳлаб, уларга ҳужум қилиш билан хавфхатар сола бошлади. Натижада қабилалар олдида икки ишдан бирини танлаш қолди: ё исёнга қўшилиш ё ҳужумлардан ҳимояланиш учун қуролли отрядларни ташкил қилиш. Кейин бу қабилалар Дарфурда қурол-аслаҳалар кенг тарқалиши сабабли тезда кучли қувват эгасига айланган қуролли отрядларни ташкил қилишди. Чунки бу ерга қурол-аслаҳа қўшни давлатлардан келар эди. Бу нарса вазиятнинг мураккаблашишига, ёмонлашувига ва кундан-кунга чигаллашишига олиб келди. Натижада минглаб одамлар ўлдирилди, юзлаб қишлоқлар ёндирилди, юз минглаб одамлар уйларидан қувиб чиқарилди, улар учун еру осмондан бошқа бошпана ҳам йўқ бўлиб қолди. Баъзилар эса шояд Дарфур дўзахидан қутилиб қолсам, деб Чадга қочишиди.

Энди бу муаммога четдан аралашиб ва қўзғатишга келсак, Дарфур ҳодисаларини қўзғатаётган ва тангликни вужудга келтираётганлар европаликлар, хусусан Франция ва Британия эканлиги аён бўлади. Бунинг далили Африканинг «фур» қабиласидан бўлган исёнчиларни қувватлаш Чад тарафидан бўлиб, унинг ҳокимлари мадад олиш, марказ нуқтаси бўлиш ва суюниш жиҳатларида Франциянинг малайларидир. Лондон бўлса исёнчилар ҳаракатининг раҳбарларига минбар бўлиб хизмат қилди.

Аммо Америка ўз малайи Баширни оқлашга ҳаракат қилиб, баёnotлар билан кифояланди ва Башир хукуматини исёнчилар қўзғолонини бостиришдан қайтармади. Ваҳоланки, бу ишни қилишга қодир эди. Лекин кескинлик жиддийлашиб, инсоний ҳалокатга айлангач, инсон ҳукуқларини ҳимоя қилувчи ташкилотлар ва Бирлашган миллатлар ташкилоти - Европанинг мажбурлаши билан - Суданга босим ўтказди. Ва Судандан - ахборот хизматлари тарқатганидек - африкаликларга қарши жазо амалларини олиб бораётган «Жанжавид» номли араб лашкарларини қувватлашни тўхтатиши талаб қилди.

Ахборот воситалари Дарфур ҳодисаларини ёритиб, ўлганлар сони мингларга етганини, қочқинлар сони миллионга етганини эълон қилганидан кейин, бу воситалар Дарфурда бўлаётган ишларни бу асрдаги энг катта гуманитар инқизоз деб ҳисоблагандан кейин, халқаро ҳамжамият дарҳол аралашиби кераклигини, чунки

аралашмаслик ҳар ойда минглаб африкаликларнинг ўлимига сабаб бўлишини айтишиди. Мана шуларнинг ҳаммасидан кейин Америка ўзи аралашишга ва кемани миниб бошқаришга мажбур бўлди ва Судан ҳукуматига бир қанча талабларни қўйиш орқали бу фожиани тўхтатишини буюрди. Улардан бири - Дарфурга африкалик фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаш ва «Жанжавид» лашкарини тарқатиб юбориш учун 6,000 кишидан иборат Судан полициясининг жўнатилишидир.

Лекин европаликлар Американинг бу ишлари билан кифояланмадилар. Суданга қарши жазо чораларини қўллашни, Дарфурга ажнабий кучларни жўнатишни талаб қила бошладилар. Европа, хусусан Франция Суданга қарши жазо чораларини қўллашдаги Американинг ролига нисбатан шубҳаларини билдира бошлади.

Шу билан бирга Британиянинг Судан ҳукуматига қарши мавқеи ажойиб усулдаги душманлик бўлиб, у Судан ҳукуматига қарши провокацион баёнотлар бериш, қўрқитиш ва ифво қилиш билан Американи бурчакка қиса бошлади.

Америка эса Дарфур муаммосини қўзғашни хоҳламас, магар жануб мавзусидан бўшагандан ҳамда Гаранг билан Судан ҳукумати ўртасидаги битимга қўл қўйилгандан кейин ва шу ишларни амалга оширишга қадам ташлагандан кейингина Дарфур масаласига ўтмоқчи эди. Аммо Европа, яъни Франция ва Британия ҳукуматни йиқитиш ёки унинг ичига кириб олиш учун Америкага дўст бўлган Башир ҳукуматига қийинчиликлар туғдириш ўйлида бир вақтнинг ўзида муаммо қўзғашни ва ўртада илиқлик пайдо қилишни хоҳламоқда.

Хартумда Америка элчинонаси ишлари билан шуғулланувчи Жерард Галлуччи 2004 йил май ўрталарида: «Мамлакат ғарби бўлмиш Дарфур иқлимидаги вазиятлар Судандаги инсон ҳуқуқлари ишларида муҳим мавзуни касб этади» деб баёнот берди. Ва яна шундай деб қўшимча қилди: «Жанубдаги тинчлик амалиётлари Дарфур иқлимидаги тинчликни амалга ошириш ишларига боғланиб кетишидан ташвишдамиз». Бу нарса Америка жанубни ажратиш амалларини тугатишга ҳаракат қилиб, кейин шимол миңтақалари мавзуига эътиборини бурмоқчилигига ишора қилмоқда.

Лекин Европа, яъни Франция ва Британия бу нуқтани сезиб қолишгач, бутун диққатларини сиёсий ва ҳарбий жиҳатдан ҳамда ахборот воситалари орқали Дарфур муаммосини қўзғатишига қаратдилар. Бу билан улар Американи бурчакка қисиши ва Америкага дўст бўлган Баширнинг ҳукмронлик курсисини қимирлатишига ҳаракат қилишди. Америка жануб мавзууда фаол ролни эгаллашга қодир бўлиб, Европанинг бу ердаги роли

заифлашгач, Франция ва Британия жанубдаги заифлашган роли эвазига Дарфурда ўзлари учун кучли рол бўлишини хоҳлаши.

Хулоса шуки, Америка Судан ҳукуматига қарши бўлган бу чоратадбирларни қўллашга Дарфур танглиги сабабли ҳамда давлатлар олдида бурчакка тиқилиб қолгандан кейингина мажбур бўлиб, жуда тезда бу тадбирларни ўзгартириш билан тамомига етказди. Агар бу муаммо давлатлар орасида маъқул ўлчовларда ва назорат остида бўлиб катталалиб кетмаганда эди, Америка аралашмаган бўлар эди. Лекин уни ўзгартирганлар бошқалар, хусусан Франция ва Британиялардир.

Худди шунингдек, четдан бўлган аралашув ва ҳаракатлар Дарфур исёнида асосий рол ўйнади.

Энди Судан ҳукуматининг ишларнинг олиб боришдаги эътиборсизлиги ва ишни муолажа қилишдаги сусткашлигига назар ташласак. Маълумки, қабилачилик ҳукм сураётган минтақалардаги муаммолар билан бирга бу муаммонинг катталалиб, жиддийлашиб кетишига ташлаб қўйиш одатий ишдир. Дарфур Суданнинг фарбидаги Чадга чегарадош бўлган Судан ўлкаси. Унинг майдони тахминан Франциянинг майдонига teng бўлиб, аҳолиси араб ва африкалик қабилалардан иборат, уларнинг ҳаммаси мусулмонлардир. Ўлканинг Дарфур деб номланиши африкалик «fur» қабиласига нисбат берилганлигидандир. Араб қабилалари келиб улар билан ҳаёт, миллат ва қисмат ишларида биргаликда иштирок этишди.

Одатда қабилалар ўртасида содир бўладиган муаммолар содда анъанавий бўлиб, экиладиган, сугориладиган ерлар, яйлов ва сувлар тўпланадиган минтақаларга алоқадор бўлар эди. Бу муаммоларга қабила бошлиқлари ўртасида тезда ечим топилар эди. Маълумки, бунга ўшаган муаммолар қабилачилик ҳукм сурадиган минтақаларда оддий нарса деб эътибор қилинади. Бу муаммо ҳам қабилачилик давом этаётган жамиятларда пайдо бўлиб турадиган табиий ихтилофлар навидан эди.

Лекин давлат бу муаммоларни ҳикмат, ақл ва ишларни чиройли риоя қилиб ечиши чорвадорларни яйловлар билан тўла таъминлаб, қишлоқ аҳолиси ва ер эгаларининг сугориш ҳамда дехқончилик талабларини тўла қондирис, бу нарса эса икки тарафни жамлаш, ҳаммаларини истисносиз риоя қилиш ва бу муаммони четдан аралалиш мавзусига айланишдан тўсиш билан бўлади. Давлат мана шундай қилиш ўрнига бунинг аксини қилиб, араб ва африкалик мусулмонлар ўртасидаги ишларнинг мураккаблашишига, чигаллашишига тек ташлаб қўйди. Натижада Чад орқали Франция тарафидан қувватланаётган, Британия орқали ахборот жиҳатидан озуқаланаётган ва яна жануб исёнчиси Гаранг орқали парда ортидан

ёрдам олишлар билан африкалик лашкарлар, бошқа тарафдан эса давлат тарафидан қувватланаётган араб қуролли отрядлари бу ерларга тарқаб кетиши. Шундай қилиб, ҳамма нарса аралаш-қуралаш бўлиб, жиноят кенг тарқалиб, одамлар сарсон-саргардон бўлишиди. Давлат иккала томоннинг ишларини риоя қилиш билан бу ишларга чек қўймасдан, бу қуролли отрядларнинг бир-бири билан урушишларига йўл қўйиб берди. Агар Америка Европа томонидан мажбур қилингандан сўнг аралашиб, Судан ҳукуматини давлат сифатида бу ишларга аралашишга буюргаганда эди, бу қуролли отрядлар ҳали ҳам давлат ва унинг қонунидан холи бўлган майдонда урушаётган бўлишар эди.

Худди шундай, Башир ҳукумати бу қуролли отрядларни таг-томири билан йўқотиш ва қабилалар ўртасида сулҳ ўрнатиш ўрнига қуруқлик ҳамда ҳаво қўшинларини Жанжавидларни қувватлашга ишлатди ва бу билан мусулмонлар ўртасида қонли уруш ўтини алангалатди. Кейин ҳукумат бу муаммони ҳал қилишда сусткашлик қилиб, бу ҳал қилишни бошқа давлатлардан кута бошлади. Балки Судандан жанубни ажратиб олган жанубнинг исёнчиси Жон Гарангдан кута бошлади. Натижада ташқи ишлар вазири 2004 йил 14 майда шундай деб баёнот берди: (Гарангга қараб) «Сизларнинг Дарфурдаги исёнчи кучлар билан алоқангиз бор, бу масалани ҳал қилишда сизлар муҳим рол ўйнашингиз вожиб бўлади». Бундан аввал Дарфурдаги ҳукумат тавсияларининг татбиқи ҳақида масъул бўлган Судан ҳукумати қўмитасидаги ҳукуматнинг хос масъули ҳам баёнот бериб: «Дарфурдаги муаммонинг якуний ечими жануб муаммоси ечилгандан кейин ва у Хартумга президентнинг ўринбосари вазифасига киришиш учун келгандан кейин Жон Гаранг орқали бўлиши вожиб. Чунки у бунга ўхшаган зиддиятларни ҳал қилишга қодир бўлиб, бундай ишларда унинг тажрибаси катта», деган эди.

Бу масъуллар мана шу гапни айтишяпти, ваҳоланки улар Дарфурдаги исённи Гаранг ҳаракати қувватлаётганини жуда яхши билишади. Суданнинг ташқи ишлар вазири 2004 йил 14 майда мухбирлар билан бўлган учрашуvida мухбирлардан бирининг «Дарфурдаги исёндан Гаранг ҳаракати масъулми?» деган саволига «Ҳа», деб жавоб берганди. Шундай бўлса ҳам Судан масъуллари бу муаммони уларга Гаранг ҳал қилиб беришини талаб қилишмоқда. Ҳеч шак йўқки, Дарфур ўлкаси учун у хоҳлаган ечим унинг худди жануб каби Судандан ажralишидир.

Судан ҳукуматидаги хорлик шу даражага етдики, улар жануб исёнчилари раҳбаридан Дарфур исёнини ҳал қилиб беришни талаб қилди!

Судан ҳукумати бу мавқе билан муомала қилишда бир йўлни тутишдан тўхтамаяптики, охир-оқибат бу муомала Дарфурда ва бошқа шимол минтақаларида вазиятнинг жиддийлашишига олиб келади. Ҳукумат қутқарув (ёрдам бериш) ташкилотлари бу ердаги исёнчиларга қурол ташиётганини билиб туриб, бу ташкилотларнинг янгидан иш бошлишига рози бўлди. Шунингдек, исёнчилар янгидан исёнга тайёрланиши ва сафларини жамлашлари учун уларга парда вазифасини ўтайдиган Африка назорат фирмаларига ҳам рози бўлди. Судан ташқи ишлар вазиридан юқоридаги зикр қилинган учрашувда: «Сиз Судан жанубига Уганда қўшинлари киришига рухсат берадиган бу битимдан хурсандмисиз?», деб сўралганида, у: «Сиз ҳамма қилган ишларингиздан хурсанд бўласизми? Гоҳо зарурат тақозо қилган нарсаларни ҳам қиласиз», деб жавоб берди. Бу эса вазирнинг бунга ўхшаган кучлар исённи қўзғашини ва уни қувватлашини билишлигини билдиради.

Энг даҳшатлиси ҳукумат БМТнинг инсонпарварлик кучлари деб номланётган тузилмаларининг чиқиб кетишини қоралаб, улардан Дарфур фуқаролари ишларини риоя қилишлари учун қолишларини талаб қилди. Ваҳоланки, ҳукумат аввалдан бу тузилмалар фитна қўзғаш ва ёрдам сандиқларида қурол-аслаҳа контрабанда қилишини ва исён марказлари билан алоҳа қилиш билан шуғулланишини жуда яхши билади. Худди шунга ўхшаш ҳодиса қўлга олинган БМТга қарашли самолёт билан бўлиб ўтди. Унда Дарфурдаги исёнчилар учун қурол-аслаҳа ва бошқа асбоб-ускуналар олиб кетилаётган эди. Аввалроқ «Қизил хоч» ташкилотига қарашли самолёт билан ҳам худди шундай ҳодиса рўй берган эди. Ваҳоланки, ҳукуматнинг вазифаси бу қўшинларнинг чиқиб кетишини қоралаши эмас, фуқаролари ишларини риоя қилишга адолат ва чиройлилик билан киришиши керак эди.

Ҳукуматнинг сусткашлиги, ожизлиги ва бу муҳим масалалар олдидаги итоаткорлиги бунга ўхшаган мусибатларга асос ва биринчи сабабдир. Дарфурда исёнга чақираётган малайларнинг қадамлари остидан гиламларни суфуриб олиб қўйиш йўли билан киришиш ўрнига (бу 100% мусулмонлар яшайдиган минтақада бойликни бўлишиш ҳақида шаръий ҳукмни баён қилиб беришдир) ҳукумат халқаро муассасалар олдида, «ИГАД», душман Америка ва Европа, хусусан Франция, Германия ва Британия олдида ожизлик қилмоқда. Натижада ҳукумат ажнабий қўшинларнинг киришига ва БМТга тобе бўлган европалик ва бошқа дипломатик миссияларнинг киришига рози бўлиб, минтақадаги балонинг асоси бўлмиш Америка билан сұхбат олиб боришга жон куйдирмоқда. Шунингдек, мамлакат бошқа давлатларнинг аралашадиган майдонига айланиб қолди. Шу билан

хукумат Дарфур муаммосини ҳал қилишни Гаранг ва унинг орқасидаги Америкадан талаб қилмоқда. Чунки ҳукумат, модомики Судандаги ҳокимият Америкага тобе экан, албатта Америка уни қувватлайди ва ҳар қандай ҳолатда муҳофаза қиласи, деб ўйлади. Ваҳоланки Американинг манфаатлари малайларнинг вужуди билан тўқнаш келиб қолса ёки улар ўзларига топширилган ролларини адо қилиб бўлишса, унинг учун малайларнинг аҳамияти қолмайди.

Сўнгра ҳукуматнинг Оқ ўй хўжайнининг буйруқларига жавобан жанубдан воз кечиши Суданнинг ҳамма жойида бир неча хужжатлар билан сиёсий ва иқтисодий жиҳатлардан исёнчилар олдида эшикни очиб берганини кўряпмиз. Судан табиий ресурсларининг кўп бўлишига қарамасдан ўта оғир иқтисодий тангликка тушиб қолганини ҳамма билади. Бу нарса ҳукуматнинг Оллоҳнинг шариатига хилоф бўлган муваффақиятсиз сиёсаларининг сабабидандир. Чунки ҳукумат Оллоҳ нозил қилган нарса билан ҳукм юргизмаяпти ва аҳоли ишларини адолат ва чиройлилик билан бошқармаяпти.

Албатта, Судан ҳукумати Найвашидаги таслим бўлиши билан Оллоҳга, Унинг Расулига ва барча мўминларга хиёнат қилишга событ қадамлар билан кириб келмоқда. Агар бундай бўлмаганда, кириб келаётган июн ўрталарида Найробида кенг қамровли тинчлик битими имзоланмаган бўлар эди. Бу нарсани Хартумдаги Америка элчинонаси ишлари билан шуғулланувчи Жерард Галлуччи ҳам айтиб ўтди. Албатта, бу нарса Судандаги бошқа ҳар хил минтақалар учун курашаётганлар ҳам жануб эришган натижага интилишлари учун эшикни очиб қўяди. Агар иш шундай давом этса, Судан узоқ давом этадиган курашлар гирдобида қолиб кетади.

Бу нарсани Судан ички ишлар вазири Абдураҳим Хусайн Дарфур ҳодисаларини шархлаб туриб таъкидлаб ўтди: «Дарфур исёнчиларининг талаблари ҳам жанубдаги музокарачилар талабларига ўхшаб қолди. Улар ўз тақдирини ўзи белгилаш ва ўзлари учун мустақил армия бўлиши каби талаблар эди». Коғир душман қўлига ўтиши учун мусулмонлар ерининг бир қаричидан бўлса ҳам воз кечишлик Исломда катта жиноятдир. Шунингдек, бу нарса бошқа минтақаларни ҳам ажралиб чиқишига шижоатлантиради. Бу эса, шунингдек, душманда яна ҳам кўпроқ ерга эга бўлишни талаб қилишга журъатни пайдо қиласи. Чунки оз бўлса ҳам ҳар қандай воз кечишлик уммат душманларига яна ҳам кўпроқ воз кечишни талаб қилишлари учун эшикни очиб беради. Фаластинда, Индонезияда ва Суданда бўлган воз кечишлар бу нарсани аниқ айтиб турибди.

Ажабланарли ва алами яна бир нарса шуки, ҳукуматга қарши бўлган партиялар ҳукуматга ҳамма ишларда қаршилик қиласи, лекин улар Америка лойиҳасига биноан исёнчи Гаранг ҳукмрон бўлиб

олиши учун жанубдан воз кечишлик жиноятида ҳукуматни маъқуллашди. Шунингдек, улар Дарфурда исёнчилар билан бўлаётган музокаралардаги нарсаларга ва ҳукумат у ерда ҳам жанубдаги каби сиёsat юргизишига рози бўлишди. Бу нарсалар ўзларини ҳукуматга қаршимиз деб атаётган партиялардаги ёмон ҳолатни ва мусулмонларнинг мамлакатлари ҳақида сусткашликларида Оллоҳдан қўрқмаётгандарини кўрсатиб бермоқда.

Судан ҳукумати олдидаги ечим икки йўлдан бирига олиб боради.

Биринчиси - ботил йўлда давом этиб, воз кечишлик сиёsatида давом этиши, ўзига тааллуқли масалалар муолажасида Америкага суюниши ва мамлакатни Америка ва Европа ўртасидаги кураш майдонига айлантириши;

Иккинчиси - ҳаққа қайтиши. Зеро, ҳаққа қайтиш фазилатdir. Шунингдек, Оллоҳнинг шариатига қайтиб, Гаранг билан битимни бекор қилиши, Дарфур исёнчилари билан музокараларни тўхтатиши ва юрт яхлитлиги масаласи. Мана шуларни асосий масала деб билиб, ҳар қандай ҳолатда ҳам бу ишда сусткашлик қилиш жоиз эмас, деган асосда муолажа қилиши. Чунки бу масала ҳаёт-мамот масаласидир.

Аммо биринчиси - воз кечишлик ва ожизлик - мамлакатни хорлик, заифлик, тафриқа, парчаланиш ва хароб бўлишга олиб келадиган жуда катта мусибатdir. Бу эса Оллоҳга, Унинг Расулига ва барча мўминларга хиёнатdir.

Иккинчиси эса иззат-ҳурмат, жамоат, бирлик, ободончилик ҳамда Оллоҳ Субҳонахуни ва Расули ﷺни рози қилишdir.

Судан ҳокимлари тўғри йўлга бурилиб, Оллоҳ ва Расули рози бўладиган йўлни танлаб, дунёю охиратда ўзларига фойда берадиган нурафшон мавқени эгаллайдиларми? Агар шундай қилишса, Суданни бирластириб, исёнчиларни йўқ қиладиган ва Америка билан Фарбнинг Судан шимоли ва жанубидаги нуфузини йўқотадиган Халифалик давлати барпо бўлади. Шунда Судандаги Ислом бутун Африка қитъаси бўйлаб кучли тарзда тарқалиб, даъват ва Оллоҳ йўлидаги жиҳод орқали одамлар ўртасида ҳидоятни кенг ёяди.

وَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوْيٌ عَزِيزٌ

— „Албатта Оллоҳ Ўзига (яъни динига) ёрдам берадиган зотларни ғолиб қилур. Шубҳасиз, Оллоҳ кучли, қудратлиdir“ [22:40]

ИРОҚ

Ироқ инсониятнинг қадимий цивилизациялари (ҳазоратлари) бешиги ва ўчоғидир. У ерда Ассурий, Бобил (Вавилон), Ниневия, Ур ва бошқа қадимий цивилизация марказлари мавжуд бўлган. Ироқ ер юзининг энг қадимий ва энг муҳим жойларидан бири ҳисобланади. Зеро, унинг тарихи илдизлари энг қадимги даврларга бориб тақалади.

Мусулмонлар Ироқни Умар ибн Хаттоб замонида (13-23 ҳижрий, милодий ҳисоб билан 634-644 йилларда) фатҳ қилганлар. Шундан кейин Ироқ энг муҳим Ислом юртларидан бирига айланди. Зеро, улкан Исломий футуҳот-ғалабалар шу Ироқ ерида ва ундан туриб бошланди. Унинг кенгликларида Қодисия ва Мадоин каби Ислом тарихидаги энг катта жанглар бўлиб ўтган ва у ерда Басра, Куфа, Восит, Бағдод, Самарра ва Мосул каби энг йирик Ислом шаҳарларига асос солинган.

Ироқ Шомнинг эгизаги ва қўшниси ҳамда Арабистон жазираси (яrim ороли)нинг давомидир. Уни Дажла (Тигр) ва Фурот (Евфрат) дарёлари кесиб ўтиб, унинг кенг қулоч ёйган ерларини оламдаги энг унумдор ва мўл-кўл ҳосил берувчи ерларга айлантиради.

Унинг Кўрфаз бошида бундай ўзига хос жуғрофий жойлашиши уни Евropa билан Ҳинд океанини бир-бирига боғлайдиган энг муҳим йўлларнинг бирига айлантирган. Янги мустамлакачилик асрида эса Ироқ Британияга нисбатан ўзига хос аҳамият касб этган. Чунки у Британия тожидаги дур бўлмиш Ҳиндистон учун асосий савдо йўли ҳисобланар эди. XX-чи асрнинг бошларида Ироқда нефт топилганидан кейин у янада кўпроқ аҳамият касб этди.

Ироқ Биринчи жаҳон урушигача Усмоний Халифалик давлатининг бир қисми бўлиб келди. Бу уруш даврида Ироқ устида бир томондан Британия, иккинчи томондан эса Усмоний давлат ва Германия ўртасида кураш авж олди. Британия Ироқни Усмоний давлатдан тортиб олишга уриниб, урушнинг биринчи йилида Басрани, иккинчи йили эса Амора шаҳрини босиб олди ва учинчи йили ал-Кут шаҳрида қаттиқ мағлубиятга учради. Аммо урушнинг тўртинчи йили британияликлар генерал Мод қўмондонлигига Бағдодни босиб олишга муваффақ бўлишди. Бу 1917 йил 11 марта юз берди. Британияликлар шимол сари силжишни давом эттириб, 1918 йил 8 ноябрда Мосул шаҳрини босиб олишди. Бу билан эса Ироқнинг ҳамма қисми инглизлар қўлига ўтди ва 1920 йилда Ироқ Британиянинг мандати (vasiyiliги)га бўйсундирилди.

Шундан сўнг Британия ўзининг малайи бўлмиш Макка ҳокими Файсал ибн Ҳусайнни олиб келиб, унга подшоҳлик тожини кийгизиб,

Ироқ таҳтига ўтқазди. Файсалнинг отаси Ҳижозни бой берган эди. Чунки Британия Ҳижозни Саудлар хонадонига берди. Шунинг учун Британия Файсалга Ҳижоз таҳти ўрнига Ироқ таҳтини берди.

Британия Ироқ ҳошимийлар қироллиги ҳукмронлиги панасида учта ҳарбий базани сақлаб турди. Бу базалар Бағдоддаги ар-Рашид базаси, Бағдод шимолида жойлашган ал-Ҳаббония базаси ва Басра яқинидаги аш-Шуайба базаси эди. Британиялик ҳарбий, сиёсий, иқтисодий ва сақоғий маслаҳатчилар бу мамлакатнинг ҳақиқий ҳокимлари эди. Шунингдек, Британиянинг Бағдоддаги элчиси ҳам 1958 йилгача давом этган Ҳошимийлар ҳукмронлиги даврида Ироқни бошқаришда биринчи ва сўнгги сўз (қарор)нинг хўжайини бўлиб турди. Шу сабабли Ироқ Британиянинг ҳақиқий бир воҳасига айланиб қолди.

Иккинчи жаҳон уруши даврида Германия канцлери Гитлер Ироқни инглизлардан тортиб олишга уринди. Шу мақсадда у Ироқ қироли Фозий билан алоқа үрнатди. Қирол Гитлернинг таклифига кўнди. Чунки у инглизларга қарши адоват сақлаб келар эди. Лекин Британия уни тинимсиз кузатар эди. Шунинг учун унинг немислар билан алоқаси фош бўлиб қолгач, Британия ундан тезроқ қутулишга уриниб, автомобил ҳалокати уюштириди ва уни ҳалок қилиди. Валиаҳдликка (тахт ворислигига) кўра унинг кичик ўғли Файсал II Ироқ қироли бўлди. Британияликлар унинг тогаси Абдул Илоҳни олиб келиб, таҳт регенти (vasiyisi, қирол кичик ёшда бўлганлиги учун унинг номидан вақтинча бошқариб турувчи) ва валиаҳд қилиб тайинлашди. Чунки Абдул Илоҳ британ таҳтига содиқ бўлиб, 1958 йилдаги давлат тўнтаришида ўлдирилгунига қадар Британияга содиқ бўлиб қолди.

1941 йилда Германия Ироқни инглизлардан тортиб олиш учун яна бир бор уриниб кўрди. Шу мақсадда Рашид Оли ал-Килонийни қўллаб-қувватлади. Рашид Оли ал-Килоний 1941 йил 2 марта ҳокимиётни эгаллашга муваффақ бўлди ва Германия томонига ўтиб, Британияга қарши дарҳол уруш эълон қилиди. Лекин Гитлер унга ёрдам бериш учун қуруқликдаги кучларни юбора олмай, фақат немис самолётларининг бир неча эскадрилясини юбориш билангина кифояланди.

Бироқ, Британия Ироқда тўсатдан юз берган бу давлат тўнтаришидан қўрқиб, немисларнинг Ироқдаги нефт манбаларини қўлга киритиши хатаридан ташвишга тушиб қолди. Шунинг учун у ал-Килоний ҳукуматини мумкин қадар тезроқ афдариб ташлаш режасини ишлаб чиқди. Шу мақсадда ўз ҳарбий кучларини тезлик билан Бағдод сари силжитиб, уни босиб олди. Ал-Килоний эса Ироқдан қочди. Давлат тўнтаришида у билан бирга иштирок этган

тўрт зобит қатл этилди ва Абдул Илоҳ таҳтга қайталиб, Британия бу мамлакат устидан ўз чангалини янгидан мустаҳкамлаб олди.

Ироқликларнинг Британия мустамлакачилигига қарши ҳаракати узоқ давргача тўхтамади. Чунки 1920 йилда босқинчиларга қарши кучли қаршилик аланга олиб, унинг ортидан қаттиқ қаршиликлар узоқ давргача давом этди. Лекин Абдул Илоҳ ва Нури ас-Саъид (бу одам кучли одам бўлиб, Ироқдаги ҳокимият амалда унинг қўлида эди) бошчилигидаги малай ҳукуматнинг жон-жаҳди билан қаршилик кўрсатиши ҳамда Британиянинг «бўлиб ташла ва ҳукминги сур» деган қоида асосида сиёsat юргизиб, турли тоифалар ва мазҳаблар ўртасидаги бўлининши авж олдириши Британияга Ироқ устидан ана шундай узоқ муддат давомида ҳукмронлик қилиш имконини берди.

Америка Иккинчи жаҳон уруши тугаши биланоқ ўз узлатидан чиқиб, кураш майдонига кирди ва Ироқ нефти устидан хўжайнинлик қилиш бўйича Британия билан рақобатлаша бошлади. Америка 1920 йилда ўтказилган Сан-Ремо анжуманидан буён Британиядан Кўрфаз нефтидаги ўз улушкини талаб қилиб келар эди. Лекин Британия ўша вақтда оламдаги биринчи мақомда турган давлат эди. Шунинг учун Американинг талабини қатъян рад этди. Бу эса Американинг ўша вақтдаги президенти Вильсонни Британия ҳукуматига: «Сизлар аллақачон эски модага айланган мустамлакачиликнинг бир турини амалга оширмоқчи бўляпсизлар», деб ёзилган мактубни юборишга мажбур қилди. Британия Иккинчи жаҳон урушидан кейин ҳам Американинг Кўрфаз нефтидан каттароқ улушкини қўлга киритиш мақсадида ўтказаётган босимларига қаршилик кўрсатишини давом эттириди. Лекин Британия пировардида Американинг бу очкўз истакларига тўғаноқ бўлолмади. Британия бош вазири Черчилл Британия мудофаа вазирлиги аъзоси Лорд Бивер Брукка мактуб ёзиб, бу мактубда Қўшма штатларнинг нефт борасидаги талаблари хусусида Брук ёзган меморандум (баёнот)га раддия тарзида шундай деган эди: «Мен сизни жуда яхши тушуниб турибман албатта. Лекин мен бу урушдан кейин биз агар нефт хусусида Қўшма штатлар билан жангга қирадиган бўлсак, оламнинг қулаши мумкинлигидан қўрқяпман».

Америка президенти Рузвелт Иккинчи жаҳон уруши ниҳоясида Яқин шарққа бир комиссия юборди. Бу президент комиссияси Саудия, Ироқ, Эрон, Қувайт, Баҳрайн ва Қатарни айланиб чиқди ва Америкага қайтгандан кейин президент Рузвелтга ўз ҳисоботини тақдим қилди. Бу ҳисобот шундай сўзлар билан бошланган эди: «Яқин шарқ нефти табиат тарихда қолдирган энг катта хазинадир. Бу хазинанинг иқтисодий ва сиёсий таъсири келажакда жуда улкан бўлади». Шунинг учун ташқи ишлар вазири Бернс президент

Рузвелтдан: «Жаноб президент, биз Яқин шарқ нефтидан қанча улушга эга бўлишимиз лозим?», деб сўраган пайтда Рузвелт бир оз сукут қилиб, сўнгра: «100%дан кам бўлмаслиги керак», деб жавоб берган эди.

Американинг хориждаги миссияси вакилларидан бири Гарольд Экс президент Рузвелтга шундай деб мактуб ёзган эди: «Яқин шарқ бамисоли нефт майдонларидан иборат улкан коинот галактикасиdirки, бирон киши дунёда бунга тенг келадиган конлар борлигини билмайди. Сайдия бамисоли бу галактиканинг қуёшидир. Чунки у Яқин шарқдаги энг йирик нефт қудуғи ҳисобланади ва у ерда биз учун жуда қулай шароитлар бор. Чунки Саудия подшоҳи Абдул-Азиз Оли Сауд фақат икки нарсани: пул ва ўз тахтини сақлаб қолишни истайди, холос. Қўшма штатлар эса унга буни таъминлаб бериши лозим». Дарҳақиқат, бу иш тартиб-чоралари амалда Саудия қироли Абдул-Азиз билан келишиб олинди. Бу нарса Абдул-Азизнинг Сувайш каналида турган Американинг «Куинси» крейсери бортida президент Рузвелт билан учрашуви чогида юз берди ва Америка Саудия подшоҳи билан «Арамко» ширкати ўртасида тузилган битимга кўра Саудия нефтини қўлга киритди. «Арамко» ширкати тўртта нефт ширкатидан тузилган ширкат бўлиб, улар «Нью Жерси», «Тексако», «СОКАЛ» ва «Сокони-Вакуум ойл компани» ширкатлари эди.

«Сокони-Вакуум ойл компани» ширкати президенти 1945 йилда айнан шундай деган эди: «Нефтга оид ишларни бошқариш бошқа ҳар қандай товарга оид ишларни бошқаришдан бутунлай фарқ қиласди. Чунки нефтга оид ишларнинг 90% и сиёсатdir ва бу ишлардан фақат 10%игина нефтdir». Сўнгра у шундай деб қўшимча қилди: «Қўшма штатларнинг оламдаги нефт ишларини бошқариши муқаррар экан, демак Қўшма штатлар агар зарурат туғилса ҳатто ўзининг регионал сиёсати чегарасидан ва халқаро қонун чекловларидан чиқиб кетиш билан бўлса ҳам буни амалга ошириш ундан талаб қилинишини доим ёдда тутиши лозим».

Лекин Америка фойдасига Саудиядаги нефтидан ва Эрондаги нефтнинг муҳим қисмидан воз кечган Британия Ироқ нефтидан Америка фойдасига воз кечмади ва Ироқни ўзининг шу минтақадаги асосий базаси сифатида сақлаб қолди. Шу мақсадда Британия 1955 йил февралда Ироқни Туркия, Эрон ва Покистон аъзо бўлган «Бағдод пакти»га қўшди. Бу пакт Британия назорати остида тузилди.

Америка Британиянинг Ироқ устидан бўлган ана шу хўжайинлигини бир ҳарбий тўнтириш уюштириш орқали синдириб ташлашга ҳаракат қилди. Бу ҳарбий тўнтириш Мисрда Абдун Носир Миср қироли Фаруққа қарши амалга оширган ҳарбий тўнтириш услугубида тайёрланди. Чунки «Миср озод зобитлари» ҳаракатига

ўхшаш Абдулкарим Қосим ва Абдуссалом Ориф бошчилигидаги «Ироқ озод зобитлари» ҳаракати тузилди ва мінтақада вужудга келган вазиятдан, айниңса Абдун Носирнинг қирол Фаруққа қарши қилган давлат тўнтириши муваффақиятли амалга ошганлигидан, «учлик агрессияси» (Британия, Франция ва Истроилнинг биргаликдаги агрессияси) барбод бўлганлигидан, Британиянинг бу мінтақадан ҳайдалиши ва куч-қудрати заифлашиши бошланишидан яхши фойдаланилди. 1958 йил 14 июлда Абдулкарим Қосим ва Абдуссалом Ориф бошчилигига ҳарбий тўнтириш муваффақиятли амалга оширилиб, Ироқдаги монархия (подшоҳлик) тузуми ағдариб ташланди ва Ироқ республика деб эълон қилинди. Абдун Носир инқилобчиларни дарҳол табриклиди. Британия эса бу тўнтиришга ўйл қўймаслик учун аралашиби уриниб, ўз ҳарбий кучларини Иорданияга туширди. Айни пайтда Америка ўз кучларини Ливанга туширди. Туркия ҳам ўз армиясини Ироқ билан бўлган чегараларга тўплади. Иордания қироли Ҳусайн ва «Бағдод пакти»га аъзо давлатлар Ироқда монархия тузумини қайта тиклашга чақиришди. Вазият кескинлашиб, ишлар мураккаб тус олди. Совет иттифоқи раҳбари Хрущев Farb давлатларини, айниңса Британия ва Туркияни Ироқ ишларига аралашибининг ёмон оқибатларидан қаттиқ огоҳлантирди. Совет армияси ўз кучларини Туркия билан бўлган чегаралар бўйлаб тўплади. Америка эса руслар билан тил бириктирди. Натижада Британия кескинликнинг бундай авж олишидан қўрқиб қолди ва ниятларидан воз кечиб, ортга чекинди. Ишлар шу билан тинчиб қолди ва Ироқда янги республика тузуми қарор топди. Бу билан эса Ироқ «Бағдод пакти»дан чиқиб кетиб, инглизларнинг ҳарбий ва сиёсий чангалидан қутулди. Шунингдек, Ироқ фунт стерлинг зonasидан чиқиб кетиб, инглизларнинг молиявий чангалидан ҳам чиқиб кетди.

1961 йилда эса Ироқда бир қонун чиқарилиб, бу қонун бўйича чет эл нефт ширкатлари имтиёзларга эга бўлган кўпгина мінтақалар Ироқ давлати ихтиёрига олинди. Бу эса Абдулкарим Қосим ҳукуматига қарши Британия ва Farb давлатларининг газабини қўзғашга олиб келди.

Инқилобчилар Миср президенти Абдун Носир билан муносабат ўрнатиш тўғрисида бир-бирига қарама-қарши икки гуруҳга бўлиниб қолишган эди. Чунки Абдуссалом Ориф Абдун Носирнинг одами бўлиб, Миср ва Сурья билан биргаликда Бирлашган араб республикаси таркибига киришни афзал билар эди. Лекин Абдулкарим Қосим буни истамас эди. Ориф ўз сафдоши Қосимнинг носирча сиёсатга бутунлай қўшилмаслигини кўргач, у билан алоқани узди ва унга қарши давлат тўнтиришини амалга ошириш учун қулай

фурсатни кута бошлади. Шундан сўнг Қосим уни ҳукумат таркибидан чиқариб ташлади. Ориф бу ҳукуматда иккинчи киши ҳисобланар эди. Ана шундан кейин у қамоқقا олиниб, суд қилинди.

Лекин Ироқдаги вазиятни чигаллаштирган нарса Абдулкарим Қосимнинг ўз ҳукмронлигининг охирги йилларида коммунистлар билан ҳамкорлик қилиши бўлди. Бу ҳамкорлик тобора кучайди. Бу эса унинг ҳокимияти даврида Ироқдаги коммунистлар мавқеларини кучайтирди. Лекин бу нарса Америка малайларини ҳам, Британия малайларини ҳам Абдулкарим Қосимга қарши гиж-гижлади. Масалан, Абдун Носир унга қаттиқ ҳужум қила бошлади ва унинг ироқлик коммунистлардан иборат иттифоқчиларига ҳам ҳужум қилиб, уларни Москвага малайлик қилишда айблади. У, шунингдек, уларни панарабизмдан узоқлашиш ва араб миллатчилигидан ажралиб чиқиш билан айблай бошлади. Шунинг учун Абдун Носир Абдулкарим Қосимга қарши кўтарилиган баъзи инқилобий ҳаракатларни, шу жумладан полковник Абдулваҳҳоб аш-Шаввоф бошчилик қилган ҳаракатни қўллаб-қувватлади. Лекин бу ҳаракатлар барбод бўлди. Шунингдек, «БААС» партияси ҳам ўз сафларини тартибга сола бошлади ва Абдулкаримга қарши инқилобга ҳозирлик кўришга киришди.

Шундай қилиб, баасчилар ва миллатчилар Абдулкарим Қосимни ағдариб ташлаш учун бирлашиди ва 1959 йилда унга суиқасд қилишга уриниши. Абдун Носир бу суиқасд амалиёти осон ўтказилишини таъминлаш учун ўзининг Бағдоддаги ҳарбий атташеси Абдулмажид Фаридга 7000 миср фунти тўлаб, уларни қўллаб-қувватлади. Бу «БААС» партиясининг ўша вақтдаги масъул котиби Алий Солиҳ ас-Саъдий айтган нарсага таянган маълумотdir. Лекин суиқасд қилишга бўлган ўша уриниш барбод бўлди.

Шундан сўнг сиёсий кучларнинг Абдулкарим Қосимга қарши бирлашиши давом этди. Бу кучлар Америка, Британия ва имтиёзларидан маҳрум бўлиб зарар кўрган нефт ширкатлари томонидан қўллаб-қувватланди. Ишлар тобора жиддий тус ола бошлади. Бу манфаат талашиш ўйинига курдлар ҳам жалб этилди. Оқибатда Абдулкарим Қосимга душман бўлган кучлар кўпайиб кетди ва янги давлат тўнтирилишини амалга ошириш учун ҳар томонлама қулагай шароит вужудга келди.

Кутилаётган давлат тўнтириши режаси 1963 йил 8 феврада пишиб этилди. Шу куни Абун Носир томонидан қўллаб-қувватланган «БААС» партияси ва миллатчи кучлар Абдуссалом Ориф бошчилигига даҳшатли қонли давлат тўнтиришини амалга ошириши. Бу давлат тўнтириши чоғида Абдулкарим Қосим ўлдирилди ва коммунистлар янчидан ташланди. «БААС» партиясининг масъул котиби

Алий Солиҳ ас-Саъдий бу тўнтариш юз бергандан кейин: «Биз ҳокимият тепасига Америка «поезди»да келдик, (яъни Американинг қўллаб-қувватлаши билан келдик)», деган эди. Иордания қироли Ҳусайн эса «ал-Аҳром» газетасининг сobiқ бош муҳаррири Мұхаммад Ҳусайн Ҳайкал у билан ўтказган учрашувда шундай деган эди: «Ижозатингиз билан шуни айтмоқчиманки, Ироқда 1963 йил 8 февралда юз берган ишлар Америка разведкасининг қўллаб-қувватлаши билан амалга ошди». Бу давлат тўнтаришини амалга оширган кимсалар турли кучлар вакиллари қоришмасидан иборат бўлиб, бу кучларнинг бири Америкага қарам бўлса, иккинчиси инглизларга қарам эди. Шунинг учун бу кучларнинг бири иккинчиси устидан голиб бўлишга уриниши албатта муқаррар эди.

Бу давлат тўнтариши инглизларнинг одамлари бўлмиш Алий Солиҳ ас-Саъдий, Маҳдий Аммош, Аҳмад Ҳасан ал-Бакр, Ҳардон ат-Тикритий ва бошқа кимсалар бошчилигидаги баасчилар томонидан ва ортида Америка турган Абдун Носирнинг «арзанда»лари бўлмиш Абдуссалом Ориф, Тоҳир Яҳё ва бошқалар бошчилигидаги миллатчилар томонидан амалга оширилди.

Шундан сўнг миллатчилар ва баасчилардан иборат бу шериклар ўртасида ҳокимиятдаги салоҳият-манслабларни бўлиб олиш тўғрисида ихтилоф юз берди. Бу ихтилофга уларнинг турли сиёсий йўналишда эканликлари ва турли давлатларга қарам эканликлари сабаб бўлди. Натижада Абдуссалом Ориф баасчиларни ҳокимиятдан четлатди ва носирчиларни ўзига яқинлаштириб, ҳокимиятдаги чангалини мустаҳкамлаб олди. У бошқариш услубларида Абдун Носирга тақлид қилиб, унга эргаша бошлади ва унга яқинлашиб, унинг сиёсати билан ҳамоҳанг бўлган сиёсатни юрита бошлади. Баасчилар эса ўзларининг ҳокимиятдан четлатилишларига қарши жавоб сифатида Абдуссалом Орифни ҳокимиятдан афдариб ташлашга уринишли. Шу мақсадда улар ўз кучларини тўплаб, 1964 йилда уни афдариб ташлашга ҳаракат қилишли. Лекин уларнинг иши фош бўлиб қолди. Абдун Носир шошилинч равишда 600 кишилик мисрлик аскарни Ориф кучларини қўллаб-қувватлаш учун Ироққа юборди. Натижада баасчиларнинг давлат тўнтаришга уриниши барбод бўлди. Миллатчилар билан иттифоқ тузган носирчилар Абдуссалом Ориф бошчилигидаги бу миллатчилар билан Ироқ ҳукуматидаги вазирликлар портфелларини тенг бўлиб олишли.

1966 йил 13 апрелда Абдуссалом Ориф баҳтсиз ҳодисада ҳалок бўлди. Унинг ўрнига унинг укаси Абдураҳмон Ироқ президенти қилиб тайинланди. Унинг тайинланишида Америка катта рол ўйнади. Лекин Абдураҳмон заиф кимса бўлиб, сиёсатга ярамас эди. Шунинг учун Абдуссалом Ориф вафотидан кейин ишлар бетартиб бўлиб кетди

ва Ироқ гоҳ инглизлар нуфузи остига тушиб қолса, гоҳида Америка нуфузи остига тушиб қоладиган бўлиб қолди. Бу кураш охири бориб 1968 йил июляда юз берган давлат тўнтиариши сабабли инглизлар фойдасига ҳал бўлди. Чунки инглизлар малайи бўлган баасчилар ал-Бакр ва унинг ўринбосари Саддам Ҳусайн бошчилигида ҳокимиятни эгаллаб олишди.

Ана шу ҳодисадан ўн йил ўтгандан кейин ал-Бакр «БААС» партиясининг барча кучларини ўз атрофига тўплашга ва хавфсизлик кучларини ўз қўлига олишга муваффақ бўлган Саддам Ҳусайн фойдасига ҳокимиятдан воз кечишга мажбур бўлди. Саддам давлатдаги ҳарбий кучлар мансабларининг барчасини тугатгандан кейин барча ишлар унинг қўлига ўтиб қолди. Ана шундан кейин Саддам Ҳусайн Ҳумайний инқилоби сабабли зарап кўрган Британия манфаатларини ҳимоя қилиб Эрон билан урушга кирди. Жуда катта вайроналик келтирган бу уруш саккиз йил давом этди.

1990 йилда эса Саддам яна уруш бошлаб, Қувайтга ҳужум қилди ва ана шу йилнинг ёзида уни босиб олди. Британия бу урушдан босим ўтказувчи восита сифатида фойдаланмоқчи эди. Бу восита унга икки ишни рўёбга чиқарадиган музокарага йўл очиб бериши керак эди. Биринчи иш ўзининг малайи Саддамни шу минтақадаги кучли давлат арбоби қилиб кўрсатиб, шу минтақадаги ўз мавқеларини мустаҳкамлаб олиш бўлса, иккинчи иш Кўрфаздаги нефтда ва нуфуз ўтказишида Америка билан шерик бўлишни кафолатлашдан иборат эди. Лекин Америка бу урушдан Кўрфазни эгаллаб олиб, у ерда ҳарбий базалар қуриш, Кўрфаз нефти устидан ва у ердаги ҳокимлар устидан - бу ҳокимлардан Америкага малай бўлганлари устидан ҳам, Британияга малай бўлганлари устидан ҳам - тўла хўжайинлик қилиш учун ҳужжат сифатида фойдаланди. Америка буни Қувайтни озод қилиш баҳонаси остида қилди. Британия бу муаммони музокаралар орқали ҳал қилишга кўндириш учун уриниб кўрди, лекин бунинг уддасидан чиқолмади. Аксинча, бу уруш Америкага Кўрфаз хўжайини бўлиб олиш учун қулай фурсат яратди. Америка бундай фурсатни узоқ йиллардан бўён кутаётган эди. Британия Американинг Кўрфазни эгаллаб олишга қатъий аҳд қилганлигини кўргач, Америка билан коалицияга кирди (иттифоқ тузди). Фақат бунинг учун Америкага Ироқдаги ҳукмрон режимни тугатмасликни, балки фақат уни Қувайтдан ҳайдаб чиқариш билангина кифояланишни шарт қилиб қўйди. Ўзаро келишиб олиб эълон қилинганидек, бу уруш «Қувайтни озод қилиш», деган баҳона остида олиб бориладиган бўлди. Уруш ана шу тарзда бошланиб, 1991 йилда Америка Ироқни Қувайтдан ҳайдаб чиқариш деган баҳона билан унга қарши уруш очиш учун таркибига ўттиздан ортиқ давлат ва малай араб давлатлари кирган коалицияга

бошчилик қилди. Агар Американинг Британия билан ўзаро келишуви бўлмаганда эди, айниқса уруш очиши учун дастак сифатида «бу уруш Қувайтни озод қилиш учун олиб бориладиган урушдир», деб эълон қилинмаганда эди, Американинг Саддам Ҳусайн режимини қулатишига ва Бағдодни босиб олишига бир баҳя қолган эди. Шундай қилиб, Америка Саддам режимини йўқ қилишдан ўзини тийди ва шиалар билан курдларнинг шу режимга қарши кўтарган қўзғолонларини бостиришни шу режимнинг ўзига қўйиб берди. Шунинг учун катта Буш Бағдод сари илдам бостириб бораётган Америка генерали Шварцкопф билан боғланиб, унга армияни тўхтатиб олиб чиқиб кетишни буюрган пайтда бу генерал ҳайрон бўлиб: «Жаноб президент, олдимизда ҳеч қандай тўсиқ йўқ. Шунинг учун биз бир неча соат орасида Бағдода бўламиш ва Саддам режимини қулатамиз», деган эди. Лекин Буш унга: «Бу ерда сиз билмайдиган ишлар бор. Тезлик билан ортга қайтинг», деб рад жавоби берган эди. Буш бу сўзлари орқали Британия билан бўлган келишувга ишора қилган эди. Маълумки, Америка Саддамни ҳокимият тепасида қолдиришдан Кўрфаздаги давлатларни Ироқ режимидан қўрқитиши, улар учун Америка паноҳ сўраб борадиган жой бўлиб қолиши учун фойдаланди. Шунингдек, Америка Саддам ўз фуқароларига ва қўшниларига тажовуз қила олмасин, деган баҳона билан Ироқ жануби ва шимолида Ироқ самолётларининг учиши тақиқланган ҳаво зоналарини вужудга келтириш учун бир ҳужжат сифатида ҳам Саддамдан фойдаланди.

Шундай қилиб, Америка Ироқдаги ҳокимиятни қулатиш ўрнига Ироқни қамал қилиш билан кифояланди. Америка қамали БМТ ниқоби остида 2003 йилгача давом этди. Бу вақтга келиб Америка ва Британия кучлари Ироққа иккинчи марта бостириб кириб уни босиб олди ва Саддам режимини афдариб ташлади ҳамда Ироқ нефтига хўжайин бўлиб олди. Шундай қилиб, Ироқ иккинчи марта тўғридан-тўғри Америка бошчилигидаги мустамлакачилик чангалига тушди ва Ироқ тарихида илк марта американлик Пол Бремер исмли кимса унинг ҳокими этиб тайинланди.

Ироққа қарши қилинган бу уруш улкан режаларни амалга ошириш учун ташланган биринчи қадамдир, холос. Бу режалар ҳозирги Америка идораси ҳокимият тепасига келишидан олдин ҳарбий саноат ширкатлари ва нефт ширкатлари билан ўзаро келишиб ҳамда Қўшма штатлардаги «ўнг қанот» кучлари таянадиган қоидаларга мослаб ишлаб чиқилган.

Бошланишда Американинг XXI-чи асрга мўлжалланган ташқи сиёсатининг янги асосларини ишлаб чиқиш тўғрисида фикр юритилди. Американинг ана шу янги ташқи сиёсатидан қўзланган

мақсад Американинг оламдаги биринчи мақомда турувчи давлат сифатидаги ролини сақлаб қолиш, бутун оламни Америка нуфузига бўйсундириш, ҳеч қандай давлат ёки миллатнинг Америкага қарши чиқишига ёки уни оламдаги биринчи ўринда турувчи давлат мақомидан тушириш учун уринишига йўл қўймаслик - гарчи бу йўл қўймаслик бир ёқлама ҳарбий куч ишлатиши ва БМТнинг розилигини олиб ўтирумасликни тақозо қилса ҳам - ҳар қандай давлат ёки умматни бундан тийиб қўйиш эди. Бу сиёсат бошида «куч ишлатиш орқали тинчлик ўрнатиш» (peace through strength) деб номланди. Пентагон томонидан 1992 йилда, Дик Чейни мудофаа вазири бўлиб турган пайтда, чиқарилган ҳужжатда ана шундай ном берилган эди. Бу лойиҳа устида иш олиб бориш у 1997 йилда тўла шакл ҳолига келтирилгунга қадар давом этди. Унинг устида туриб иш олиб борган энг кўзга кўринган кимсалар Пол Волфовиц, Доналд Рамсфелд ва Дик Чейнилар эди. Бу лойиҳа ўзининг охирги кўринишида «Янги америкача аср лойиҳаси» (Project for the New American Century), деб номланди.

2000 йил сентябрда чиқсан ҳужжатда кўрсатилганидек, «Америка мудофаасини қайта қуриш: янги аср стратегиялари, қуролли кучлари ва ресурслари» (Rebuilding America's Defenses: Strategies, Forces and Resources for a New Century), деб ном қўйилган бу лойиҳа қўйидагиларни талаб қиласи эди:

Америка номақбул деб ҳисоблайдиган режим (тузум)ларни ўзгартириш, Евropa жанубида, Жанубий Осиё, Марказий Осиё ва Яқин шарқда Америка кучларини кенг кўламда жойлаштириш, оламдаги энергия манбаларига якка хўжайинлик қилиш ва Америка кўзлаган мақсадларни рўёбга чиқариш учун фазони ҳарбийлаштириш ва ядроий қурол-аслаҳаларни ишга солишини ният қилиш.

«Сандей Гералд» рўзномаси маълум қилган ана шу ҳужжатда Буш идораси - Саддам ҳокимиятда қолиши ёки қолмаслигидан қатъий назар - Кўрфаз устидан бир неча ўн йилликларга қадар ҳарбий назорат ўрнатиш режалаштирганлиги кўрсатилган. Бу ҳужжатда айтилишича: «Қўшма штатлар Кўрфаз хавфсизлигини таъминлашда доимо энг катта рол ўйнаши лозим ва Ироқ билан бўлган конфронтация (қарама-қаршилик) Американинг Кўрфазда жуда йирик ҳарбий кучларини ушлаб туришини оқловчи баҳона бўлади».

Шунинг учун, демак, Ироққа бостириб кириш режаси олдинроқ ишлаб чиқилган бўлиб, ана шу режани амалга ошириш учун фақатгина қулай шароит ҳозирлаш қолган эди, холос. Ана шундан кейин қулай фурсат сифатида 2001 йилнинг 11 сентябри ҳодисалари юз берди.

Шундай қилиб, Америка ана шу режани амалга ошириш учун ҳатто Афғонистонни босиб олишидан ҳам олдинроқ қулай муҳитни ҳозирлай бошлади. Бу тайёргарлик қўйидаги босқичларни босиб ўтди:

Бостириб кириш учун энг катта баҳона «Ироқ оммавий қирғин қуролига эга», деб даъво қилиш бўлди. Шунинг учун бошланишда «ёвузлик ўқи (мехвари)» ҳақида сўз юритилди ва Ироқ, Эрон, Шимолий Корея ёвузлик ўчоқлари сифатида тилга олинди. Чунки Буш 2002 йил январда интервью бериб Ироқ, Эрон ва Шимолий Кореяни «ёвузлик ўқи» деб атади. Буш бу уч давлатнинг фақат оммавий қирғин қуролларига эга бўлишга интилибгина қолмай, балки ана шу қуролларни террористларга бериш ниятида эканликларини ҳам қўшимча қилди. Буш жумладан шундай деди: «Вақт бизнинг зиддимизга ишлаётган экан, мен янги ҳодисалар юз беришини кутиб туролмайман. Мен оламдаги энг хатарли режимнинг оламдаги энг хатарли қуроллар билан бизга таҳдид солишига ҳеч қачон йўл қўймайман».

Америка идорасининг Эрон ва Шимолий Кореяга ҳарбий аралашув нияти йўқлиги маълум бўлган эди. Чунки Буш ёвузлик ўчоқлари ҳақида сўз юритишидан икки ҳафта кейин Колин Пауэлл конгрессга тақдим қилган маълумотда Эрон ва Шимолий Корея ҳақида сўз юритиб: «Бу ерда бу давлатларга қарши уруш бошлаш режаси йўқ. Биз икки давлат билан суҳбатга киришиш истагидамиз. Биз қуроласлаҳалар тарқатишига йўл қўймаслик учун Шимолий Кореяни қамал қилмоқчимиз, холос ва қурол тарқатмаслик тўғрисида бу икки давлатга босим ўтказамиз. Бизда Шимолий Кореяга уруш қилиш ёки Эрон билан низолашиб режаси йўқ».

Аммо энди кичик Бушни Ироқ билан бир қаторда Эрон ва Шимолий Кореяни ҳам «ёвузлик ўқи»га қўшишга унданга энг муҳим сабабларга келсак, бу сабабларнинг биринчиси шундан иборатки, агар Буш фақат Ироқни нишон сифатида кўрсатадиган бўлса, у ҳолда бу нарса сиёsat ва режалар тузиш жиҳатидан зарар келтириши мумкин эди. Чунки бундай қилинадиган бўлса, Америка идораси бутун эътиборини Саддамга қаратяпти, деб тушуниб қолинар ва бу вақтда ҳамманинг эътибори Бушнинг Ироқда қиладиган қилмишларига қаратилиб, Буш идораси Америка жамоатчилиги олдида ҳам, халқаро жамоатчилик олдида ҳам қийин аҳволга тушиб қолар эди. Иккинчи сабаб шундан иборатки, Буш агар Ироқ билан бирга фақат Эрон ҳақида сўз юритадиган бўлса, бу урушни мусулмонларга қарши янги салибчилик уруши, деб тушуниш эҳтимоли пайдо бўлар эди. Бу эса Буш учун - ҳали Ироқка уруш бошламай туриб - мусулмонлар юртларида бир талай қийинчиликларни пайдо қиласи эди. Шунинг учун «ёвузлик ўчоги»

мисоли сифатида Корея ҳам танланди. Чунки Кореяни Америкага душман қилиб кўрсатиш билан бирга у мусулмон давлат ҳам эмасдир. Бундан ташқари, Америка Шимолий Кореяни «қайноқ» нуқтага айлантириш орқали Хитой ва Россияни шу муаммо билан банд қилиб қўйиш мақсадини ҳам кўзлади. Бу билан эса Бушнинг «ёвузлик ўқи» ҳақида сўз юритиши Америка жамоатчилигини ўша ёвузлик ўчоқларини йўқ қилиш учун олиб бориладиган урушни қабул қилишга тайёрлаш эканлиги маълум бўлади.

Шундан сўнг Ироқнинг оммавий қирғин қуролларига эга эканлиги ва бу қуролларни ишга солишдан тоймаслиги, чунки ўз халқига қарши уни ишга солганлиги ва террористлар билан ҳамкорликда иш олиб бораётганлиги, шунинг учун бу қуролларни террористларга етказиб бериши мумкинлиги ҳақида сўз юритила бошланди. Бу тўғрида Америка идорасидаги таниқли кимсалар томонидан кетма-кет баёнотлар берилди. Масалан, миллий хавфсизлик бўйича маслаҳатчи Кондолиза Райс: «Ироқда золим режим ҳукмрондир. Тўғри, оламда бошқа золим режимлар ҳам борлиги ҳақиқатдир. Лекин Ироқдаги режим ўзига қўшни бўлган давлатларга тажовуз қилмоқда. Бу золим режим Американинг ва Америка иттифоқчиларининг бу минтақадаги манфаатларига таҳдид солмоқда. Саддам бизнинг дўстларимизга қарши Яқин шарқдаги террористларни қўллаб-қувватлади. Масалан, у ўзини портлатиб юбораётган фаластиналларга пул берди ва Америка президенти катта Бушнинг Қувайтга қилган сафари чоғида унга суюқасд қилишга уринди. Демак, бу тўғрида Ироққа ўхшайдиган бирон давлат йўқ. Бошқа давлатларнинг акси ўлароқ, Саддам фақат оммавий қирғин қуролларини ишлаб чиқариш билан кифояланмай, балки уларни ишга ҳам солди. Шунинг учун ер юзида бундай ишни қилган бирон давлат йўқ» деб, Саддам нишонга олинишининг яна бир сабаби сифатида шу нарсаларни эълон қилди.

Буш идораси Саддамнинг оммавий қирғин қуролларига эга эканлиги тўғрисида ҳамма ёқقا жар солиб, ўз иттифоқчиларини ва Америка жамоатчилигини бунга ишонтиришга уринди. 2001 йилнинг ноябри ва 2002 йилнинг март ойи ўртасидаги давр Ироққа қарши уруш эълон қилиш тўғрисида қарор қабул қилишнинг ҳал қилувчи босқичи бўлди. Буш идорасида оммавий қирғин қуроллари ҳақида сўз юритган кимсалар БМТ, Америка разведкаси (МРБ) ва Фарб разведкалари илгари қилган таҳлилларга суюнишган эди. Чунки мақсад Ироқнинг ҳақиқатдан ҳам оммавий қирғин қуролига эга ёки эга эмаслигини аниқлаш эмас, балки Америка мухит ҳозирлаётган урушга тайёр баҳона бўлиши учун бу мавзу тўғрисида шов-шув кўтариш эди.

Бундан ташқари, Америка идораси жиловини маҳкам ушлаган неоконсерваторлар Ироқда оммавий қирғин қуороли пайдо бўлишидан, ҳатто бунинг шунчаки бир эҳтимолидан ҳам жуда қўрқишар эди. Чунки улар буни яхудлар давлати учун, бинобарин ўзлари учун ҳам бир хатар ва таҳдид деб ҳисоблашарди. Зеро, бу кимсалар Исройлни ўзларининг шу минтақадаги ҳаётий манфаатлари, деб биладилар.

Саддамнинг оммавий қирғин қуролларини «террорист»ларга бериши эҳтимоли масаласи эса Америка идорасида энг кўп мунозара қилинган ишлардан бири бўлди. Волфовиц буни шундай деб тан олган эди: «Бу ерда Саддам режими хусусида биз қўрқадиган учта нарса бор. Биринчиси - оммавий қирғин қуороли, иккинчиси - Саддамнинг террористларни қўллаб-куватлаши, учинчиси - Саддамнинг Ироқ ҳалқига қарши қилган жиноятлари... Аслида бу ерда булардан муҳимроқ бўлган тўртинчи сабаб ҳам бор бўлиб, у оммавий қирғин қуороли билан терроризм ўртасидаги боғланишдир...».

Шундай қилиб, неоконсерваторлар бутун эътиборни Саддамнинг оммавий қирғин қуролига эга эканлигига ва бу қуролнинг Америкага зарба беришлари учун «террористлар» қўлига ўтиб қолиши мумкинлигига қаратса бошлашди.

Бу мавзу хусусида бир неча сценарийлар ёзилди. Масалан, бир Америка масъули: «Саддам томонидан келиши мумкин бўлган энг катта хатар унинг кимёвий қуролларни анъанавий (оддий) воситалар ёрдамида, масалан чемоданда ёки портлаб кетувчи самолётда ишга солишидир», деди.

Рамсфелд эса конгрессда Ироқ билан терроризм ўртасидаги алоқа хусусида сўзлаб шундай деди: «Терроризмга қарши курашдаги энг биринчи мақсадимиз 11 сентябр ҳодисасининг яна бор юз беришiga йўл қўймаслик ва Америкага қарши оммавий қирғин қуролини ишга солишга дучор бўлишдан эҳтиёт бўлишдир. Шунинг учун бу ерда терроризм таҳдиди террористик режим томонидан бўладими ёки террористик гуруҳ томонидан бўладими, деган масалани мунозара килиб ўтиришимизнинг зарурати йўқ. Муҳими - қаердан келиб чиқаётган бўлмасин, бу таҳдидни бутунлай йўқ қилишдир... Биз билган иш шуки, Ироқ ядро қуролига эга бўлишга ҳаракат қилаётганлиги билан бирга унда мана шу лаҳзада биологик ва кимёвий қурол ҳам бор».

Афғонистонга қилинган ҳужум ниҳоясига етганидан бир неча ҳафта кейиноқ, яъни декабр ойидан кейин Ироқ Америка кун тартибидаги биринчи масалага айланди. Америка Ироқ оммавий қирғин қуролига эга ва бу қуролни «террористлар»га бериши мумкин, деган баҳона билан ўзидаги ички вазиятни шу урушга ҳозирлади ва

бор кучини сарфлаб, халқаро вазиятни ҳам имкон қадар шунга ҳозирлашга ҳаракат қилди.

Сўнгра Америка бу ишларга яна бир мақсадни қўшди. У бу мақсадни вақти-вақти билан таъкидлаб келар эди. Бу мақсад Фарб цивилизацияси (ҳазорати)ни кенг ёйиб, бу цивилизация одамлар ақл-зеҳнларидаги Исломнинг ўрнини эгаллаши учун Исломий минтақага қарши ҳазорий кураш олиб бориш эди. Америкаликлар бу билан ўзларининг сохта қиймат-қадриятларини «осонгина ёя оламиз» ва бу минтақада туғилажак келгуси авлодлар ақлларини шакллантириш учун ўзлари танлаган таълим дастурларини «йўлга қўя оламиз», деб ўйлашди. Шу мақсадда улар эркинлик, демократия, аёл кишига имкон бериш ва инсон ҳуқуқлари ҳақида кўплаб сафсата сота бошлишди. Уларнинг бу сафсалалар ортидан кўзлаган мақсадлари Ироқقا қилган босқинчиликларини бу минтақага Фарбнинг ана шу «нурафшон» қиймат-қадриятларини кўчиришнинг бирдан-бир йўли, деб тасвирлаш эди. «Катта Яқин шарқ» лойиҳаси мана шу нуқтаи назардан келиб чиқиб ишлаб чиқилди. Улар бу лойиҳа устида 2004 йилнинг аввалидан ишлаб келиши ва уни саноати тараққий этган саккиз давлатнинг июн ўртасида бўлиб ўтадиган олий даражадаги учрашуви (саммити)га ва Шимолий Атлантика иттифоқининг июн охирида Стамбулда бўлиб ўтадиган анжуманига тақдим қилишга қарор қилишди. Америка Ироқни шу минтақада Фарб қиймат-қадриятларини ёйиш марказига айлантиришни истар эди. Унинг бундан кўзлаган мақсади Умматнинг ўз буюк Исломи сари тўғри йўлдаги Халифалик Давлатини барпо қилиш орқали Исломий ҳаётни қайтадан бошлиш сари талпиниши қаршисида тўсиқ бўлиб тушадиган «касал» сиёсий табақани вужудга келтиришдир. Халифалик Давлати барпо бўлишининг тобора яқинлашиши Фарбни ва энг аввало Американи ташвишга солиб қўйди. Шунинг учун улар Халифалик ҳали дунёга келмасдан туриб унга қарши ва у асосланадиган Исломга қарши кураш олиб боришни режалаштиromoқдалар.

Шундай қилиб, Америка оммавий қирғин қуролидан халос бўлиш ва бу минтақада демократия, эркинлик тамоилларини, Фарбнинг бузуқ қийматларини кенг ёйиш, деган баҳоналарни рўкач қилиб, Ироқقا қарши агрессия (тажовуз) қилиш учун ҳозирлик кўрди. Америка 2003 йил 19 марта уруш бошлаб, 2003 йил 9 апрелда Ироқни босиб олди ва расмий режимга барҳам берди. Чунки Саддам режими Уммат ақидасидан ва бу ақиданинг чўққиси бўлмиш жиҳоддан узоқлашиб кетганлиги учун бу вақтга келиб аллақачон ўз ичидан мағлуб бўлиб тугаган эди. Буш 2003 йил 30 апрелда асосий жанглар ниҳоясига етганлигини эълон қилди. Америка Саддам режимига барҳам бериш билан ўзини ғалаба қозонган ва Ироқقا

маҳкам ўрнашган, деб ҳисоблаган эди. Лекин мусулмонларнинг бу босқинчиликка қаҳрамонларча қаршилик кўрсатишлири Американинг капалагини учирив юборди. У бундай қаршиликни кутмаган эди. Бунинг қанчалик кучли қаршилик эканлигига бошқалардан олдин американлик душманларнинг ўзи гувоҳ бўлди. Ал-Фалужа, Нажаф шаҳарларида ва Ироқнинг бошқа миңтақаларида юз берган ҳодисалар бунга тирик гувоҳдир. Бу қаршилик кўрсатиш шу даражада кучли бўлдики, оқибатда Американи шоша-пиша ўзининг марказий разведкаси (МРБ)нинг Ироқдаги агентларига ҳокимиятни шаклан (юзаки) топширишга мажбур қилиб қўйди. Америка бу билан ўз устига тушаётган ҳарбий ва маънавий босимни енгиллатмоқчи бўлди. Бундан ташқари, у Ироқда ўзига мадад бўлиши учун бошқа давлатлар армияларини олиб киришга ҳам бор кучини сарфлади. Америка бу билангира кифояланмади, балки худди Афғонистонда қилганидек, Шимолий Атлантика иттилоқи (НАТО) кучларини олиб киришга ҳам уринди. Америка июннинг охирини Ироқдаги ўз малайларига ҳокимиятни шаклан топширишнинг муддати қилиб белгилашга қарор қилди. У бу нарса уни ўзи ботиб қолган ботқоқликдан қутқаради, деб ўйлаган эди.

2004 йил 1 июлда ироқликларга ҳокимиятни топширишга тааллуқли масалалар хусусида Америка конгресси олдида берган изоҳлари доирасида Америка ташқи ишлар вазирлиги ва мудофаа вазирлигидаги йирик мансабдор шахслар Ироқнинг ўтиш давридаги янги ҳукумати ўз вазифаларини бажаришга 1 июлдан бошлаб киришажагини, бу ҳукумат мамлакат устидан фақат «Чекланган ҳокимият»га эга бўлишини ҳамда унинг Қўшма штатлар ва иттилоқчи давлатларнинг Ироқда турган ҳарбий кучлари устидан назорат ўрнатишга ҳеч қандай ҳуқуқи йўқлигини конгрессга маълум қилишди. Сенатдаги қуролли кучлар комиссияси олдида берган кўрсатмасида эса мудофаа вазирининг ёрдамчиси Пол Волфовиц ва ташқи ишлар вазири вакили Марк Гроссман ушбуларни айтишибди: «Қўшма штатлар давлатни ўтиш даврида идора қилиш тўғрисида «Ироқ бошқарув кенгashi» тасдиқлаган қонунга ҳамда Хавфсизлик кенгашининг ўтган йил октябр ойида чиқарган резолюцияси (қарори)га мувофиқ иш юритмоқда. Бу иккала қонун (яни «бошқарув кенгashi» тасдиқлаган қонун билан Хавфсизлик кенгashi қарори) бу мамлакатдаги хавфсизликни таъминлашни Америка ҳарбий қўймондонлигига топширади». Ҳокимиятни Ироқнинг ўтиш даври ҳукуматига топшириш жараёнига «тўла мустақиллик бериш» деб баҳо бериладётган бир пайтда Гроссман унга «Чекланган мустақиллик, чунки у ўтиш даври қонуни билан ва БМТ қарори билан чеклаб қўйилган», деб баҳо берди. Шунинг учун ҳозирги режа бўйича БМТ

бош котиби вакили Лахдар Брахими назорати остида ўтиш даври ҳукумати ташкил этилади. Бу ҳукумат Ироқ расмий муассасаларини олти ой муддат давомида идора қиласи ва «ўтиш даври миллий жамияти»ни 2005 йил январда сайлаш учун йўл ҳозирлайди. Бу «миллий жамият» иккинчи ҳукуматни сайлайди ва доимий конституция лойиҳасини ишлаб чиқади. Волфовиц биринчи июлда тайинланган ҳукуматни «тўла муваққат ҳукумат» деб атаб, унинг вазифаси «вазирикларни идора қилишdir. Лекин энг кўп аҳамиятга эга бўлган нарса сайловларга тайёргарлик кўришdir», деди. У қўшимча қилиб, бу ҳукумат бундан ташқари полиция кучларини ҳам идора қилажагини, «лекин Америка марказий қўмондонлиги билан ўзаро келишиб идора қилажагини, чунки бу вазият мана шу томондан табиий эмаслигини», ҳам айтиб ўтди. Шунинг учун республикачи сенатор Жон Уорнер бирлашган бош штаб бошлиғи генерал Ричард Майерсга: «Демак, биз ҳокимиятни уларнинг қўлига топширамиз. Лекин ҳарбий қарорлар чиқариш мутлақ шаклда Америка қўмондонлиги қўлида қолаверади, шундай эмасми?», деб савол берган пайтда Майерс: «Ҳа, чиндам ҳам шундай», деб жавоб берди.

Волфовиц Ироқда янги йирик ҳарбий кучларни ташкил қилишни мақсад қилган ҳаракатларга ойдинлик киритиб шундай деди: «Суверенитет (мустақиллик) бериш мумкин бўлган ёки биз қайта тиклашни истаётган нарса эмас. Ироқ хавфсизлик кучлари, жумладан Ироқ ҳарбий кучлари ҳам Америка қўмондонлиги остидаги «кўп миллатли кучлар» таркибида бўлади».

Шунингдек, Қўшма штатлар биринчи июлда Ироқдаги ҳокимиятни қўлга олиши кутилаётган Ироқ янги ҳукумати зиммасига ўзининг баъзи салоҳият-ҳуқуқларидан коалиция кучлари фойдасига воз кечиш мажбурияти юкланиши мумкинлиги ҳақида ҳам огоҳлантириди.

Америка давлат котиби Колин Пауэлл эса коалиция кучлари ўз вазифаларини бажаришни Америка қўмондонлиги остида давом эттиришлари зарурлигини айтди.

Пауэлл «Рейтер» ахборот агентлиги билан бўлган мулоқотда коалиция кучлари Америка қўмондонлиги остида ишни давом эттиришлари лозимлигини ва бу нарса баъзилар тўла мустақиллик деб атаётган нарсагача давом этиши мумкинлигини айтди. Пауэлл яна ўзининг бу тафсилотлар БМТ қарорида тўла акс этишини умид қилиб қолажагини ҳам қўшимча қилди.

Улар «ироқликларга ҳокимиятни топшириш муддатлари», деб атаётган муддат яқинлашиши муносабати билан босқинчилар ва қаршилик кўрсатиш ҳаракати ўртасидаги қарама-қаршилик янада қизиб кетди. Масалан, Фаллужа шаҳрини қамал қилиш чоғида Муқтадо Садр тарафдорларидан иборат «Маҳдий армияси» билан

бўлган қарама-қаршилик янада авж олди. Босқинчилар Фаллужа аҳолиси ва Садр тарафдорлари билан ярашиш битими тузиш учун шахсан Бремернинг бўйруғи билан «Ироқ Исломий партияси»нинг, «Сунний уламолар кенгаши»нинг, «Даъват партияси» каби шия тарафларнинг ва шиаларнинг Алий Систоний каби баъзи обрўли кишиларининг аралашишини ва воситачилик қилишини талаб қилишган эди. Лекин, шунга қарамай, босқинчилар ҳукумати ўз шартларида қаттиқ туриб олди ва Фаллужада ярашиш битими тузишганига қарамай, уни қамал қилиш учун ўз кучларини тўплашни давом эттириди. Босқинчилар Муқтадо Садрни қамоққа олиш ёки ўлдириш ва унга тарафдор қуролли кучлар бўлмиш «Маҳдий армияси»ни тарқатиб юбориш ниятидан қайтганлари йўқ.

Американинг босиб олиш учун Ироққа бостириб келиши ва бошқа давлатларга ўз нуфузини ўtkазиш учун Ироқни бошланғич базага айлантириши Америка зиммасига Ироқда мисли кўрилмаган тарзда малай бўлган «ўтиш даври ҳукумати»ни ташкил қилиш вазифасини юклайди. Бу малай ҳукумат Америкага шундай кенг салоҳият-ҳуқуқлар ва чекланмаган имтиёзлар берадики, Америка «ўз империяси»ни қуриш учун бу ҳуқуқ ва имтиёзлардан фойдаланиб, Ироқ ерларини ўзининг таянч базасига айлантиради. Волфовицнинг конгресс олдида: «Суверенитет тиклашимиз мумкин бўлган ёки биз истаётган нарса эмас. Ироқ хавфсизлик кучлари, шу жумладан Ироқ ҳарбий кучлари ҳам Америка қўмондонлиги остидаги «кўп миллатли кучлар» таркибида бўлади», деб берган баёноти буни аниқ кўрсатиб туриди.

Буни Америка масъулларининг «муваққат бошқарув кенгаши»нинг айнан ўзида: «Қўшма штатлар ироқликларга 1 июляда ҳокимият топширилгандан кейин ҳам Ироқда ўз ишларини давом эттиришини истайди. Бу нарса Ироқ томони билан хавфсизлик битими имзоланиши орқали амалга оширилади», деб айтган сўзлари ҳам аниқ кўрсатиб туриди.

Америка армияси бош штаби бошлиғи генерал Ричард Майерс эса: «Ироқда Америка ҳарбий кучларининг туриши номаълум муддатгача давом этади», деб эълон қилди. Бу ерда сўз энг камида Ироқ ерларидаги еттита доимий ҳарбий базаларда жойлаштирилган 130 мингдан кўпроқ Америка аскари ҳақида боряпти.

Америка Ироқдаги ўз малайларига ҳокимиятни номига топширгунга қадар ишларни «тинчитиб олиш» учун Ироқдаги қаршилик кўрсатиш ҳаракатига қарши ўз ваҳшиёна ҳамлаларини янада кучайтиришга уринди. Шу мақсадда турли жанг воситаларини ишга солди. Лекин Америка бутун зўравонлигини ишга солиб, одамларни қатағон қилса ҳам, қаршилик кўрсатиш ҳаракати кучини

синдира олмади. Шунингдек, у ўз хавфсизлигини ҳам таъминлай олмади. Аксинча, унинг аскарлари агар танкларидан ташқарига чиқадиган бўлсалар, кўркувдан титраб қалтирамоқдалар. Улар ҳатто ўз танклари ичидаги ҳам ўзларини хавфсиз ҳис қилмаяптилар. Қаҳрамонликда Фаластиндаги Жанин шаҳрининг «эгизаги» Фаллужа шаҳри бунга тирик гувоҳдир. Америка бу шаҳарга ҳаво ва қуруқликдан туриб қилган барча ҳужумларга қарамасдан, бу шаҳар буни ўз «хол тили» билан айтиб турибди.

Американинг ваҳшиёна жиноятлари Абу Фурайб қамоғида ишга солган азоблаш воситалари мисолида яна бир бор аниқ кўзга ташланди. Бу шу даражада ваҳшиёна жиноят эдики, ҳатто ҳайвонлар ҳам ўз фитрати билан бундай жиноятни ўзига муносиб кўрмайди. Лекин Америка бундай жиноятни қилишдан тоймади. Чунки у ҳақиқатан ҳам:

كَالْنَعَمْ بِلْ هُمْ أَضَلُّ

– „Улар (беақл, бефаҳмлиқда) чорвалардан ҳам баттардирлар“,

[7:179]

ҳайвонлар кабидир, балки улардан ҳам баттардир. Бу билан эса Американинг тубан цивилизацияси ва бузуқ қийматларининг ҳақиқий жирканч башараси яққол кўзга ташланади. Ҳолбуки баъзи гўл, лақма кимсалар Америка Ироқقا ва бутун минтақага озодлик олиб келади, деб хом хаёл қилаётган эдилар. Бунинг қандай «озодлик» эканлиги маълум бўлди.

Американинг Ироқقا қарши қилган агрессияси унинг фақат цивилизация (ҳазорат) ва фикрий жиҳатдангина эмас, балки ҳарбий жиҳатдан ҳам қанчалар тубанлашиб кетганлигини очиқ кўрсатди. Чунки унга қаршилик кўрсатаётган иймонли гуруҳнинг сони ҳам, қуроллари ҳам унчалик кўп эмас, лекин шунга қарамай улар Американинг «бурни»ни ерга ишқалаб қўйдилар. Ҳодисалар шуни кўрсатадики, Америка эга бўлган улкан қурол-аслаҳалар арсеналини юраги заиф кўрқоқ кимсалар ишга солмоқда. Бу кимсалар юзма-юз келиб жанг қилишга ёки жасурлик кўрсатишга журъат қила олмайди. Шунинг учун, агар уларнинг улкан қурол-аслаҳа арсенали бўлмаганда эди, худди уларнинг цивилизацияси ва қийматларининг шармандалиги фош бўлганидек, бу кимсаларнинг қўрқоқлиги ҳам албатта фош бўлар эди.

Шунинг учун уларнинг ироқликларга ҳокимиятни июн ниҳояланиши билан номига топширишлари уларни ўзлари ботиб қолган ботқоқдан асло қутқара олмайди. Шунингдек, 2004 йил 30 июндан кейин Ироқقا тайин қилинган уларнинг элчиси Негропонтенинг «тулкилиги» ҳам уларни асло қутқара олмайди. Улар

бу кимсани сиёсат ва жиноят «раҳнамо»лари орасидан танлаб олишганига қарамай, бу кимсанинг «тулкилиги» ҳам уларни қутқаролмайди.

Бремернинг ўрнини эгаллаши учун Жон Негропонтенинг Қўшма штатларнинг Ироқдаги элчиси қилиб танланиши Ироқ аҳлини қатағон қилиш ва Американинг шайтоний режаларига гов бўладиган барча қаршилик кўрсатиш ўчоғларидан халос бўлиш тўғрисидаги Америка режалари доирасига киради. Чунки Негропонте исмли бу кимса Гондурасда элчи бўлиб турган пайтда Америка хоҳиш-иродасига қарши чиқувчилар билан қандай «муомала» қилиш бўйича «етарли тажриба» ортирган. Бу кимса «316-батальон» деб номланган батальонни машқдан ўтказиш ва тайёрлашда бевосита иштирок этган эди. Бу батальон Гондурасдаги ўлим батальони бўлиб, Негропонте у ерда ўз вазифасини бажараётган чоғда бу батальон икки юзга яқин одамни қатл қилган. Қатл этилган бу одамлар ўша пайтда Никарагуадаги сандинистлар (Сандино бошчилигидаги озодлик ҳаракати аъзолари)га қарши «контрас» номли қуролли отрядлар бошлаган урушда Гондурасдан «чўкмас авиа ташувчи кема» сифатида фойдаланишга қарши чиққан эдилар. Негропонте исмли бу кимса Гондурасда аслида нималар юз бераётганлигидан тўла хабардор эканлиги тўғрисида ва «Эрон контра» (Ирангейт) деб ном берилган шармандали ишга аралашиб қолганлиги тўғрисида конгресс олдида қасам ичиб, ҳеч иккilanмай ёлғон гувоҳлик берган эди. Шунингдек, у Американинг маҳсус ёрдамларини Гондурасдаги «контрас» кучларига етказиб берганлигини тан олган эди. Бу эса Америка қонунларига зид иш бўлиб, шу зид иш тутишнинг ўзи оддий ҳолатларда уни ҳар қандай олий мансабдан четлатишга кифоя қиласи эди. Лекин Америка идорасидагилар бу кимсанинг жиноятлари рўйхати унинг ўша зид иш тутиш воқелигидан анча устун эканлигини кўришди. Чунки унинг жиноятлари рўйхати ўша зид иш тутиш воқелигини анча орқада қолдирган эди. Мана шу нарса уни Ироқга элчи ва ҳоким қилиб тайинланишга лойиқ қилиб қўйди.

Негропонтени қоралайдиган Гондурасдаги ҳар қандай одамнинг овозини ўчиришга уриниб, Буш идораси уни БМТдаги вакил мансабига номзод қилиб кўрсатгандан кейин ўша «316-батальон» қўймондонларидан бир нечтасини Қўшма штатлардан чиқариб юборди. Улар орасида шу батальонга асос соглан генерал Луис Алфонсо Дискуа Элвир ҳам бор бўлиб, у Гондураснинг Вашингтондаги элчиси ўринбосари эди. У кейинчалик Американинг бу батальонни қўллаб-қувватлаганлиги ҳақида кўпгина фактларни маълум қилган эди.

Ҳокимият ироқликларга шунчаки номига топширилгандан кейин Ироқقا тайинлашга қарор қилинган Қўшма штатлар элчисининг

ҳақиқиي башараси шундан иборат бўлиб, у Ироқ ҳокими Бремер ўрнига келади. Демак, у гарчи Кўшма штатларнинг элчisi деб аталса-да, лекин амалда Ироққа ҳоким бўлади.

Бу кимсанинг ўтмишига қараб - агар Ироқ келажаги, Оллоҳ кўрсатмасин - Америка идорасидаги кимсалар режалаштирганидек бўлиб қолса - келажакда бу кимсанинг Ироқда қандай жиноятлар қилишини тасаввур қилиш мумкин.

Қайсар фактлар ва сиёсий маълумотларга назар ташланадиган бўлса, 2004 йил ноябрда бўлиб ўтадиган президентилик сайловларида Керри ғалабага эришган тақдирда ҳам Америка сиёсатида бирон ўзгариш бўлиши эҳтимолдан узоқдир. Бу факт ва маълумотлар халқаро сиёсатга тааллуқли нарсалар хусусида ким устун эканлигини танлаш имкониятларини чеклаб қўяди. Консерватив «Херитеж» («Мерос») муассасасида таҳлилчи бўлиб ишловчи Жон Холцман шундай дейди: «Терроризмга қарши кураш борасида бу иккиси (яъни Буш ва Керри) ўртасида кўпчилик одамлар ўйлагандан кўра жуда кам фарқ бор. Қанчалик шиддат билан иш олиб бориша фарқ бўлиши мумкин, лекин умумий мазмун-моҳиятда фарқ бўлмайди». Чет эллик таҳлилчилар ва дипломатлар эса шундай фикр билдиришиади: «Услубда фарқлар бўлади, албатта. Бироқ, шунга қарамасдан, Ироқда тобора авж олиб бораётган зўравонлик, динга қаттиқ ёпишган кимсаларнинг бутун олам бўйлаб давом этаётган ҳужумлари, чекланган ресурслар, конгресс таркиби ва мамлакат ичидаги жамоатчилик фикри - буларнинг барчаси Буш ёки Керри олиб борадиган сиёсатларни белгилаб беради».

Шунингдек, ҳозирги Америка идораси қилаётган ишлар табиий равишда келгуси идорага аниқ ишларни белгилаб беради. «Брукингс» институтида асосий сиёсатлар бўйича эксперт Стивен Хесс шунга ишора қилиб бундай дейди: «Ҳукумат ва олам битта лифт ичидадир. Сен шунда тўхтаб, мен шу ерда чиқаман деб айти олмайсан киши».

Президент Буш идорасидаги бир собиқ масъул ходим «Рейтер» ахборот агентлигига шундай деган эди: «Албатта, Керри терроризмга қарши Бушдан кўра янада фаолроқ курашиши мумкин. Чунки у доираси тобора кенгайиб бораётган таҳдидларни эътиборга олиб, янада мураккаброқ услубни танлаши, айни пайтда қалб ва ақлларни забт қилиш мақсадида иттифоқ (тотувлик)да яшаш ва курашни бино қилиш каби ҳарбий куч билан юмшоқ кучни ўзаро қоришириши эҳтимолдан узоқ эмас».

Ироққа қарши агрессияни режалаштирган ва Американинг Ироқда кўзлаган фаразли мақсадларини рўёбга чиқариш ва бу минтақадаги қолган давлатларга ҳужум қилиш мақсадида Ироқни ўз таянч

базасига айлантириш учун бу агрессия босқичларини белгилаб берган Америка мавқеи шундан иборатдир.

Тұлароқ тасаввурға эга бўлиш учун буз қўйида Европа мавқеини, хусусан Франция, Россия ва Британия мавқеларини айтиб ўтамиз.

Европа ва Россия мавқеи

Франция президенти Жак Ширак 2004 йил 29 апрелда Елисей саройида ўтказилган матбуот анжуманида ироқликларга ҳокимиятни шаклан топширишнинг ва ўзи «Хавфсизлик кенгашини Ироқдаги ҳокимиятни коалиция қўлида қолдирадиган янги қарорни чиқаришга мажбурлаш», деб атаган нарсанинг оқибатидан огоҳлантирди. У бундай вазиятни «ҳалокатли» бўлиши мумкин деб ҳисоблади. Ширак «Ироқликларга ҳокимиятни қайтариш бугунги кунда ҳеч кечиктириб бўлмайдиган масалалардан биридир. Лекин бу ерда буни қандай амалга оширишни билиш масаласи турибди», деди. У яна: «Мен аниқ ишонаманки, БМТнинг амалий назорати остида ҳокимиятни ҳақиқий топширмай туриб, Ироқдаги ҳозирги вазиятдан чиқиб кетиш ва Ироқни қайта тиклаш сари ҳаракат қилиш мумкин эмас», деди Франция президенти сўзини давом эттириб: «Қаранглар, БМТ Ироқда иш олиб боряпти ва у халқаро назоратни тўла таъминляяпти, деб кўрсатиб, аслида эса ишлар ҳечам ўзгармай, коалиция ҳақиқий ҳокимиятни ўз қўлида маҳкам ушлаб келаётган бир ҳолатда мубҳамлик (ноаниқлик) асосига қурилган ечим шаклида масалани ҳал қилиш ҳалокат ўрнида бўлиши мумкин», деди. Ширак ўзи билан Парижда учрашган Лаҳдар Брахими илгари сурган таклифларга яна тўхталиб: «Бу таклифлар Хавфсизлик кенгашида бирон-бир резолюция лойиҳасини илгари суришга олиб келади», деди. Бу (яъни резолюция лойиҳасини илгари суриш) эса Кўшма штатлар ҳаракат қилаётган нарсадир. Лекин Ширак бу сўзлари ортидан: «Бу таклифлар Хавфсизлик кенгашида тасдиқланадиган даражада ва Ироқни сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий жиҳатдан қайта тиклаш учун асос бўладиган даражада бир аниқ ва кучли халқаро қарорга олиб келадими?», деб савол ташлаб: «Мен бунга унчалик ишонмайман», деди. Лекин у, бунинг акси ўлароқ, Европа иттилоғини Брахимининг таклифларини қаттиқ қўллаб-қувватлашга ва «бир овоздан маъқуллашга» чақирди. Бироқ у Европа иттилоғи аъзолари ўртасидаги маълум ихтилофларни назарда тутиб, Европанинг бу мақсадни рўёбга чиқара олишига шубҳа билдириди. Бир француз манбасининг сўзига қараганда, Франция президентининг бу баёнотларида 30 июн яқинлашиши билан пайдо бўлган фурсатни «бой бериш»дан ва Вашингтоннинг «бошқача сиёсат юргизиш учун» бу муносабатдан фойдаланишни рад этишидан Париж хавфсираётганлиги акс этиб турибди. Париж ҳозир Мадрид ва

Берлин билан биргаликда «муштарак йўналиш»ни аниқ белгилаб олиш устида иш олиб боряпти. Шу иш доирасида Ширак Испания бош вазири Хосе Родригес Сапатеро билан учрашди. Сапатеро Германиядан Парижга келди. У Германияда канцлер Герхард Шрёдер билан Ироқдаги вазият хусусида узоқ маслаҳатлашди.

Франция Хавфсизлик кенгашининг ироқликларга ҳокимиятни қайтариши аниқ таъкидлайдиган ва 2005 йилда бўлиб ўтадиган сайловлар орқали ҳокимият тепасига келувчи Ироқ ҳукуматининг «коалиция» кучларидан мамлакатни тарк этишини талаб қилишга қудрати етишини кафолатлайдиган бир қарорни қабул қилишини истаяпти.

Хавфсизлик кенгашининг янги қарори, яъни сайловларга олиб борадиган услубни белгилаб бериши кутилаётган қарори мазмунига нисбатан ўз мамлакатининг тутган мавқеидан яхши хабардор бир француз манбасининг изоҳ бериб тушунтиришича, Франция бу резолюцияда Ироқ «ҳақиқий» суверенитетга эришишини ва июн ойининг охирида ироқликларга ҳокимият «чиндан ҳам тўла» топширилишини қаттиқ талаб қилинмоғини истайди.

Шу манбанинг айтишича, Франция бу суверенитетга «ўша ердаги ишлар орқали», хусусан ироқликларнинг ўз ресурсларини ўзлари идора қилишларига тааллуқли нарсалардаги ишлар орқали ишонч ҳосил қилишни истайди. Бу манба яна қўшимча қилиб: «Париж истайдиган иккинчи иш 1 июлдан кейин ташкил топадиган Ироқ ҳукуматига «кўп миллатли кучлар» фаолиятини кўриб чиқиш ҳуқуқи берилиши эканлиги ва Париж Ироқ ҳарбий кучларини Америка кучларига қўшмасликни қаттиқ туриб талаб қиласётган»лигини айтди ва ўзининг мамлакати бу нарса Хавфсизлик кенгashi қарори матни мазмунида акс этишини қаттиқ талаб қиласётганлигини таъкидлаб, бу нарса чекловни билдиришига ишора қилди.

Бу манбанинг яна ишора қилишича, Франция сайловлар ўтказилиб, Ироқнинг «қонуний» ҳукумати сайлангандан кейин бу ҳукуматнинг ҳар қандай лаҳзада ажнабий кучлардан мамлакатни тарк этишини ёки қолишни талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлишини ва «муҳими, бу ҳукуматда ўз истагини очиқ билдириш ихтиёри бўлишини» истайди. Манба сўзини давом эттириб, Франция бу янги резолюция шароитларни белгиланган муддатда «муҳокама қилиб кўриб чиқиш» ҳақидаги бирон бандни ўз ичига олишини истамаслигини, чунки Хавфсизлик кенгashi ажнабий кучларни олиб чиқиб кетиш масаласини ҳал қилиш учун бу муҳокама қилиб кўриб чиқиш муддатини белгилаб бериш ҳуқуқига эга эмаслигини, буни ироқликларнинг ўзи ва сайловлар натижасида ҳокимиятга келадиган ҳукумат ҳал қилишини айтди. У: «Франция янги резолюция

доирасида буларни тасдиқлатишга эришмаган ҳолда овоз беришдан бош тортади, лекин вето ҳуқуқидан асло фойдаланмайди», деб қўшимча қилди.

Бу манбанинг таъкидлашича, Германия ва Испания каби Европа давлатлари Россия мавқеини қўллаб-қувватлашади. Россиянинг мавқеи баъзи нарсаларда фарқ қиласди. Чунки Москва иккита резолюция чиқариш лозим, биринчи резолюция янги ҳукумат ташкил этилишини эътироф этиш учун чиқарилиши керак, иккинчиси эса шу ҳукумат талабларини қабул қилиш аҳамиятини таъкидлаш учун ва бу ҳукуматга масъулият юклаш ҳамда бир қисм мустақиллик бериш мақсадида Хавфсизлик кенгашида бу талабларни қабул қилиш бўйича овоз бериш учун чиқарилиши керак, деб ҳисоблайди. Франция эса «Ироқ суверенитетини қайта тиклаш тўғрисидаги аниқ мажбурият» билан бирга битта резолюция чиқарилишини афзал кўради.

Шуниси аниқки, Франция ва Россия Ироқдаги вазиятдан фойдаланиб, Американинг халқаро сиёсатида ўзгариш пайдо қилиш учун Европанинг қўллаб-қувватлашига эришишга ҳаракат қиляпти. Чунки бу иккаласи Американинг Ироқдан кейинги режаларидан ва бутун оламни «Америка экинзори»га айлантирмоқчи эканлигидан яхши хабардордир. Американинг бу режалари бу иккисини ва Европанинг қолган давлатларини бир неча ўн йилликларгача Американинг «раҳм-шафқати» остида кун кечирадиган қилиб қўяди. Бу ўн йилликлар давомида Франция ва Европа халқаро майдонда рол ўйнаш у ёқда турсин, ҳатто ўз манфаатларини сақлаб қолишига ҳам қодир бўлмай қиласди. Шунинг учун Европа ва Россия Ироққа БМТ қарори билан номигагина ҳокимият берилишига тўқсқинлик қилишга уринмоқда. Чунки бу қарор Американинг Ироқда узоқ ўн йилликлар давомида қолишига қонуний тус беради. Оқибатда араб давлатлари ва бошқа давлатлар кучларини Ироқдаги коалиция кучлари таркибига жалб қилиш Америка учун осон кечади. Шунда Американинг қўли оламнинг бошқа жойларида ҳарбий ҳаракатлар олиб боришига бўшайди. Шунинг учун Европа ва Россия БМТни Американинг Ироқдаги манфаатларига хизмат қилдиришга йўл қўймасликка уринмоқда.

Бир овоздан яқдил фикр билдириш учун Европа ҳали узоқ масофани босиб ўтиши лозим. Ширак Европанинг юқорида айтилган мақсадини амалга оширишига шубҳа билдирган пайтда шунга ишора қилган эди. Бироқ, шунга қарамай, Франция Европа орқали Американинг Ироқдаги режаларини барбод қилишга ҳаракат қиласди. Американинг ўз манфаатларини сақлаб қолиш мақсадида тузган «Америка империясини барпо қилиш ва Америка асли лойиҳасини тўла амалга ошириш»га оид режаларида бир қадам ҳам олдинга

силжишига йўл қўймаслик учун Франция ана шунга ҳаракат қиласди. Лекин бундан Франция ёки Россия ёки бошқа давлатлар Американи Ироқдан уни Фарбнинг ҳар қандай нуфузидан озод бўлган ҳолда ташлаб чиқиб кетишга мажбур бўладиган тарзда тўла мағлуб қилишни истаяпти, деган маъно, яъни Ироқдаги мусулмонлар устидан Фарбнинг бир ҳовуч малайлари ҳукмронлик қилмайдиган бўлиб, улар ўз салтанатларини bemalol қайта тиклай оладилар, деган маъно тушуниб олинмаслиги лозим. Чунки бу нарса шу давлатлар манфаатларига Америка ўз режаларини тўла амалга оширишидан ҳам кўра кўпроқ зарар етказади. Шунинг учун салибчи Европа ҳам, оламдаги барча ёвуз кучлар ҳам энг кўп қўрқадиган нарса Американинг Ироқни бир ҳовуч Farb малайлари назоратисиз ташлаб чиқиб кетишидир. Чунки Ислом олами ерларига яқин турган Европа Американинг тамоман аксиdir. Чунки Европа мусулмонлар билан бўлган уруш аччиғини тотиб қўрган. Шунинг учун у мусулмонларнинг кофир сиртмогидан озод бўлиши нимани англатишини, айниқса Ислом оламининг салибчи кофирлар сиртмогидан озод бўлиши Яқин шарқда бошланиши нимани англатишини жуда яхши билади.

Британия мавқеи

Британияга келсак, у халқаро ҳодисаларга таъсир ўтказишдан ва ўзи режалаштирган лойиҳалар орқали бу ҳодисаларга ўз ҳукмини ўтказишдан четга чиқиб қолгандан бошлаб қайси мақомга тушиб қолган бўлса, ўша мақомда давом этиб келяпти. У ўша вақтдан бошлаб «Америка поездি»нинг гарчи иккинчи даражали «вагони»га бўлса ҳам илашиб келяпти. Британия ўзининг фанога юз тутган империяси мустамлакаларидағи манфаатларни сақлаб қолишга уриниб, шу вақтнинг ўзида қулай фурсат туғилди дегунча Америка режаларига тўғаноқ бўлишга ҳам ҳаракат қилмоқда. Масалан, Ироқ мавзусида шунга уринди ва ҳамон уринмоқда. Британия доим ўлжада - гарчи кичик улуш тегса ҳам - Америкага шерик бўлишни ва ҳодисаларда биринчи мақомдаги давлатнинг шериги сифатида кўринишни кўзлайди. Ҳатто бу шериклик Америка режаларига мувофиқ келса ҳам у шуни кўзлайди. Лекин у шу вақтнинг ўзида Америкага «қарши исён кўтариш» мумкин бўлган бирон фурсатни қўлдан бой бермай ундан фойдаланади. У Ироқга қарши уруш бошланишидан олдин, Америка Ироқга тажовуз қилишига ижозат берадиган қарорни чиқариш учун Хавфсизлик кенгашига мурожаат қилган пайтда худди шундай иш тутди. Ваҳоланки у Хавфсизлик кенгashiда фаолият юритувчи давлатлар мавқеидан хабардор бўлганлиги учун Хавфсизлик кенгashi бу тажовузга розилик бермаслигини, бинобарин Америка бу розиликсиз ҳам тажовузни бошлайверишини ва халқаро қонунга

қарши чиққан давлат сифатида кўзга ташланиб қолишини яхши билар эди. Ҳатто, гарчи Америка ўзининг бундай аҳволга тушиб қолишига парво қилмаса ҳам, лекин Британияга шунинг ўзи кифоя эди. Шундай қилиб, Британия бир томондан Америка билан ҳамкорлик қилаётган бўлса, иккинчи томондан Американи қийин аҳволга солиб қўйиш ва унинг режаларини барбод қилиш тўғрисида Европа билан тил бириктироқда. Лекин у буни ўзининг хос услуги билан, яъни Америкага очиқдан-очиқ қарши чиқмасдан амалга оширишга уринмоқда. Чунки у Европадан ажралмаган ҳолда, балки «бир оёғини Америкага, иккincinnисини эса Европага қўйиш» сиёсатига тўла мувофиқ ҳолда Америка билан ҳамкорлик қиласпти.

Ироқ масаласи хусусида бошқа «буюқ» давлатларнинг энг кўзга кўринган мавқелари шундан иборат. Бу мавқеларнинг қувватда Американи ўз режаларидан буриб юбора оладиган ёки бу режаларни барбод қиласдиган даражага етмаганлиги очиқ кўриниб турибди.

Ироққа нисбатан Буш юргизаётган ҳозирги сиёсат Американинг узоқ даврларга мўлжалланган режаси доирасида олиб бориляпти. Бу режа Кўрфаз устидан назорат ўрнатишни мақсад қилган Америка сиёсати стратегиясини белгилаб берадиган кимсалар томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, уни илк марта Американинг собиқ президенти Никсон 1970 йилда амалга ошира бошлаган эди. Бу нарса Британия бош вазири Гарольд Вильсон ҳукумати 1968 йил 1 январда Сувайш каналининг шарқидаги - шу жумладан Кўрфаздаги - мустамлакаларидан 1971 йил ниҳояланиши билан чиқиб кетишга қарор қилгандан кейин юз берди. Никсон ва ундан кейинги барча Америка президентлари шароит имкон берган нарсаларни амалга оширишга ва бир неча ўн йилликларни ўз ичига оладиган бу режанинг амалга ошишини таъминлашга киришди.

2001 йил 11 сентябр ҳодисалари кичик Бушнинг Ироқни босиб олиш учун қиласдиган ишларига жуда қулай шароит яратди. Кўрфаздаги кўпчилик давлатларнинг нефти устидан хўжайин бўлиб олгандан кейин Ироқ нефти устидан ҳам хўжайинлик қилишини мақсад қилган Америка шу билан бир қаторда Йроқнинг бир бутун кучли давлатга айланишини асло истамайди. Аксинча, у Ироқ устидан осон хўжайинлик қилиш учун унинг тарқоқ, заиф давлат бўлишини истайди. Шу вақтнинг ўзида у Саддам ҳокимиятда турган кунларда мухолифатда бўлган курдларга берган ваъдасига, яъни улар учун Ироқ Курдистонида сиёсий вужуд (тузум)га ўхшаш бир кучли вазият бўлиши тўғрисида берган ваъдасига албатта «вафо» ҳам қиласди.

Чунки Америка Биринчи жаҳон урушидан бўён курдлар учун бир тузум барпо қилишга ҳаракат қилиб келади. Масалан, Америка президенти Вудро Вильсон Биринчи жаҳон уруши тугаб, Усмоний

давлат парчалаб ташланиши ортиданок курдлар масаласи пайдо бўлганидан кейин Версал анжуманида курдларга «ўз тақдирини ўзи белгилаш» ҳуқуқини беришга чақирган. Лекин ўша вақтда биринчи мақомда турган давлат бўлмиш Британия Американинг бу истагини билмасликка олди ва ўзининг ўша вақтдаги малайи Мустафо Камолни рози қилиш учун курдлар яшайдиган минтақаларни Туркия, Эрон, Ироқ ва Суря ўртасида бўлиб ташлади.

Америка доимо Ироқ шимолидаги курдларнинг сепаратист ҳаракатларини - бу ҳаракатларнинг Британия малайи эканлигига қарамай - қўллаб-қувватлаб келди. Чунки Америка Ироқда кучли, бир бутун давлат бўлишини истамас эди. Америка ўз узлатидан чиққанидан бошлаб бу иш унинг учун стратегик аҳамиятга эга бўлган ишга айланди. Шунинг учун Америка ўзининг қўллаб-қувватлаши билан ҳокимият тепасига келган Абдулкарим Қосимга Ироқнинг уч қисмдан иборат федератив давлат бўлишини таклиф қилди. Иккинчи Кўрфаз урушидан кейин эса Америка фурсатни фанимат билиб, Ироқни қамал қилди ҳамда Ироқни парчалаб ташлаш ва курд давлатини вужудга келтиришга замин ҳозирлаш учун хавфсизлик минтақалари (ман қилинган ҳаво йўллари минтақалари)ни пайдо қилишга асос тайёрлади. Шунинг учун Америка ўзаро курашаётган курд жамоаларини яраштириди ва бу жамоалар учун курд ҳукумати структурасини вужудга келтиришга ҳаракат қилди. Америка айниқса курдларнинг икки асосий партиясини - Талабоний етакчилигидаги «Курдистон миллий иттифоқи» партияси билан Барзоний бошлигидаги «Курдистон демократик партияси»ни яраштиришга ҳаракат қилди. Америка бу фикрга Туркияни кўндиришга уриниб, шу мақсадда конгрессдан бир делегация юборди. Сўнгра курдлар яшайдиган минтақаларда давлат аппаратларини ва энг аввало парламентни таъсис этиш учун шу минтақаларда сайловлар амалиётини назорат қилди.

Ироқ ишлари бўйича Америка разведкаси кенгашининг собиқ бошлиги Грэхем Фаулер 1996 йил августда шундай деган эди: «Ироқ уч қисмга бўлиб ташланиши лозим... Америка курд давлатини барпо қилиш учун шу бўлиб ташлаш режасини амалга оширишга қатъий аҳд қилган». Давлат котибининг собиқ ёрдамчиси Ричард Холбрук эса - ҳукумати бу кимсани Америка илгари сураётган фикрга Туркияни кўндириш учун Туркияга юборган эди - Туркия президенти Демирелга 1995 йил 5 сентябрда: «Ироқ учун энг афзал ечим федерация ечимиdir», деган эди. Шунда Демирел унга рад жавобини бериб: «Федерация бўлиб ташланиши англатади ва у Туркиягача чўзилиб келади», деди.

Британия эса бўлиб ташлаш фикрига қаттиқ қаршилик кўрсатяпти. Чунки Британия ташқи ишлар давлат вазири Дуглас Хогг интервью бериб шундай деди: «Бизнинг Ироққа нисбатан олиб борадиган сиёсатимиз аниқ-равshan бўлиб, у ўз худудларига эга Ироқ давлати ичкарисида мустақил курд давлати барпо қилишни мақсад қиласдиған ҳар қандай уринишни қўллаб-қувватламаслик ёки рағбатлантирмасликка таянади. Биз Ироқнинг бир бутун давлат бўлиб қолиши зарурлигига ишонамиз ва бутун имкониятларимиз билан унинг бўлиб ташланишига қарши турамиз. Биз Ироқдаги курдлар муаммосини улар учун автономия ҳуқуқига эга бўлган минтақа барпо қилиб бериш билан ҳал қилиш мумкин, деб ҳисоблаймиз ва бу мавзу хусусида турклар билан яқдил фикрдамиз. Бизнинг Саддам ҳукуматига қарши эканлигимиз Ироқни бўлиб ташлашни истаётганлигимизни англатмайди».

Туркия ва бошқа қўшни давлатларга келсак, уларнинг манфаатлари Ироқни бўлиб ташлашга йўл қўймасликни мақсад қилаётган Британия сиёсатига қўшилишга мажбур қиласди. Масалан, Туркия ташқи ишлар вазирлиги котиби шундай деди: «Ироқ шимолини курдлар минтақаси деб аташ нотўғридир. Чунки у ерда икки миллион уч юз минг туркманлар ҳам яшайди».

Америка Бремер ҳамда ўзининг Ироқдаги югурдаги бўлмиш «бошқарув кенгаши» орқали федерация деган ном остида Ироқни майда давлатчаларга бўлиб ташлашга йўл ҳозирлаш учун курдлар вазияти хусусиятини эътиборга олишга ҳаракат қилмоқда. Чунки Америка Саддам даврида Ироқ ташқарисида мухолифатда бўлган курдларга Киркук шаҳрини ўз ичига оладиган ва мустақил давлат ядроси бўладиган миллий асосдаги кенг федерация барпо қилиб беришни ваъда қилган эди. Шунга биноан, Саддам режими йўқ, қилингач, курдлар ўша ваъданинг амалга ошиши ва Киркукни Саддам даврида мавжуд бўлган автоном бошқарув минтақасига қўшиб олиш учун амалий чоралар кўришга ҳаракат қилишди. Бироқ Америка Ироқни босиб олгандан кейин Киркук масаласида Ироқдаги бошқа малайлари томонидан бўлган қаршиликка дуч келди. Шунинг учун собиқ автоном бошқарув минтақасини таъсирили салоҳият-хуқуқлар бериш ва буни «бошқарув кенгаши» Америка истаги билан ишлаб чиққан конституцияда кўрсатиб ўтиши орқали кучайтириш билан кифояланиб қўя қолди. Шундай ҳам бўлди. Чунки Бремер ишлаб чиққан ва малай «бошқарув кенгаши» розилик берган Ироқ конституциясининг эллик учинчи моддаси «а» бандида шундай дейилади: «Курдистон ҳукумати унинг томонидан идора қилиб келинган ерларнинг расмий ҳукумати сифатида тан олинади». Бу қонунда келган «Курдистон ҳукумати» термини «Курдистон миллий

кенгаши»ни ҳамда Курдистон иқлимидаги Курдистон вазирликларини ва регионал суд ҳокимиятини англатади, яъни Курдистон давлат ичкарисидаги алоҳида бир давлат бўлади. Эллик тўртингч мадданинг «б» бандида эса шундай дейилади: «Курдистон иқлими (райони)да федерал қонунларни татбиқ қилишга тааллуқли нарсалар хусусида «Курдистон миллий кенгаши»га ана шу қонунлардан қайсиинисини бўлмасин ижро қилишга ўзгартириш киритиш ҳуқуқи берилади». Бу нарса бўлиб ташлашни англатмаса, нимани англатади ахир?

Қадим ўтмишда мўғул-татарлар Бағдодни босиб олиб, ҳамма ёқни ёндириб вайрон қилган ва Исломий сақофатнинг бебаҳо хазиналаридан бўлмиш миллионлаб қўллэзмаларни Дажла дарёсига улоқтиришган пайтда Ироқнинг муҳлис фарзандлари мўғул-татарлар чиқарган «Босқоқ» номли қонунларни ерга улоқтирган эдилар. Ҳозирги даврда ҳам Ироқнинг муҳлис фарзандлари босқинчилар найзалари остида ёзилган бу жинояткорона конституцияга қарши вақтни бой бермай чора қўрмасалар ва уни ерга улоқтирмасалар, Ироқ бир-бирига «пичноқ» қайрайдиган майда давлатчаларга бўлиб ташланиб, фасод ўчогига, куфр фикрлари ва аҳкомларидан иборат барча бузуқ фикрлар ва ифлос мункар ҳукмлар «бозори чаққон» бўлган жойга айлантирилиши мумкин.

Ироқдаги мусулмонлар ҳаргиз умидсизликка тушмасинлар ва таслим бўлмасинлар. Зеро, улар узоқ асрлар давомида дунёга ҳукмронлик қилиб келган кўхна, аслзода уммат бўлмиш Ислом Умматининг ажралмас бир қисмидирлар. Америка ва Британия босқинчилари бугунми ё эртами албатта заволга юз тутади. Бунга ҳеч шубҳа йўқ. Зеро, ер юзининг шарқиу ғарбидаги Исломий Уммат Американинг янги қиёфадаги мустамлакачилигидан, унинг золимона, кофириона қонунларидан ва жинояткорона ҳукмронлигидан халос бўлишга ҳозирланяпти. Мана шу қонунлар ва ҳукмронлик ёрдамида Уммат бўлиб ташланди, унинг дахлсизлигига тажовуз қилинди, шоншарафи ерга урилди. Американинг гайриинсоний, ваҳший башараси Фаллужа, Карбало, Баъқуба, Бағдод ва Нажаф шаҳарларида мусулмонларни қирғин қилган пайтда очилиб қолди. Америка Абу Фурайб қамофидаги ироқлик асиirlарга баданлар титраб, юраклар қинидан чиқиб кетадиган ва айтишдан тиллар уяладиган ўша ифлос муомаласини қилган пайтда бу золим мустамлакачининг цивилизацияси (ҳазорати) қанчалик сассиқ эканлиги аниқ билинди. Америка оммавий ахборот воситалари ҳамма ёқса жар солиб, демократия ва ваъда қилинган эркинлик ҳақида сафсата сотган пайтда бу ваҳший цивилизациянинг қанчалик сассиқ эканлиги жуда аниқ сезилди!

Исломий Давлат құлатилғандан буён Ироқнинг «оқ» қилингандардан иборат фасодға түлгән ва фасод тарқатувчи ҳокимлар, мустамлакачи коғир ироқликлар елкасига миндириб қўйған малай ҳокимлар Ироқ бошига битган бало бўлди. Чунки Британия Биринчи жаҳон уруши даврида Ироқ ерларига ўзининг ифлос оёғини қўйғандан бошлаб Ироқдаги мусулмонлар инглизлар ва Америкага малай бўлган ана шу югурдак, ёвуз, хоин ҳокимлар зулми остида эзилиб, азоб чекиб келмоқда. Бу хоин ҳокимлар Ироқни бир ўтин сифатида Британия ва Американинг шу минтақадаги манфаатлари «ўчоги»га отдилар ва миллатчилар, коммунистлар, носирчилар ва баасчилар ўртасидаги ҳокимиёт учун қизиб кетган кураш натижасида бутун Ироқ бўйлаб қўрқув муҳитини ёйдилар. Ҳокимиёт учун олиб борилган бу аччиқ кураш натижасида давлат емирилди ва ҳаробага айлантирилди. Бу хоин кимсалар Ироқ ерида фасод тарқатиб, кўп одамларнинг қонини тўкишгандан кейин Ироқ ана шу аҳволга тушди. Шундан сўнг бу малай кимсалар Ироқни узоқ давом этган қонли тўқнашувлардан кейин янгидан мустамлакачи чангалига ташладилар. Демак, содда қилиб айтганда, бу малай кимсаларнинг саксон йиллик ҳукмронлигининг «ҳосили» ҳаробага айлантириш, вайрон қилиш, қирғинлар, азоблашлар, сўнgra Ироқни иккинчи марта мустамлакачилар чангалига ташлашдан иборат бўлди.

«Ўриб олинган ҳосил» мана шундан иборат бўлди. Ироқ тарихидаги бу жуда аччиқ тажриба Уммат томонидан яхшилаб ўзлаштирилиши ва унинг нечоғли хатарли эканлигини тушуниб етилиши лозим. Бу тажриба қархисидан виқор билан ўтиб кетаверишимиз ярамайди. Чунки бу тажрибадан олинадиган ибрат миллатчилик, баасчилик, коммунистик, арабчилик ва носирчилик оқимларининг бутунлай барбод бўлганлигига тўла ва мутлақ ишонч ҳосил қилишда ва бундай фикрларни кўтариб юрган ҳаракатлар ва ҳизб (партия)ларга ишонмаслиқда намоён бўлмоғи лозим. Балки бу ҳаракатларнинг Фарбга фақат сиёсий жиҳатдангина эмас, балки фикрий жиҳатдан ҳам малай эканлигига чуқур ишонч ҳосил қилмоқ лозим. Қачонки умматда мана шундай ишонч вужудга келар экан, демак уйғониш учун унинг олдида фақат биргина йўл, у ҳам бўлса Исломга, ана шу соғ покиза булоқقا қайтишгина қолади, холос. Исломга тўғри, ҳақиқий шаклда қайтишнинг йўли эса фақат Исломий Давлатни, яъни Халифалик давлатини барпо қилиш вазифасини юклайдиган сиёсий маънодаги қайтишdir. Зоро, фақат **ХАЛИФАЛИК ДАВЛАТИ**гина Ироқдаги ва бошқа Исломий юртлардаги мусулмонларни мустамлакачи коғирлардан, малайлардан, золимлар ва мунофиқлардан халос қилишга қодирдир.

ИЛОВА

Бу китобни нашрга тайёрлаш чоғида баъзи ишлар юз бердики, бу ишлар хусусида баҳслар кетаётганлиги китобда айтилган эди. Бу ишлар қўйидагилардан иборат:

1. Судан ҳукумати ва жанубдаги исёнчилар 2004 йил 27 май пайшанба туни Найваси битимини имзолаши. Бу битим учта доиравий битимдан иборат бўлиб, улар ҳукумат билан исёнчилар ва баъзи сиёсий кучлар ўртасида қонун чиқарувчи ва ижроия ҳокимиятларини ўзаро бўлиб олиш масалаларига тааллуқлидир. Бу тақсимлаб олиш марказда, жанубий минтақаларда, Мовий Нил жанубида ва Нуба тоғларида амалга оширилади. Бу битимларда, шунингдек, Абией минтақасига автономия бериб, унинг ортидан бу минтақанинг шимол ёки жанубга тобе бўлишини аниқлаб берадиган референдум ўтказилиши ҳам кўрсатилган.

2. 2004 йил 8 июнда БМТнинг 1546-сонли қарори чиқди. Бу резолюция Америка кучларининг Ироқда туришига ва ўз нуфузини ўтказишига қонуний тус беради ҳамда Хавфсизлик кенгашининг қарори рухсат берди, деган баҳона билан араб давлатлари ва бошқа давлатлар кучларининг Ироқдаги босқинчи кучлар таркибиغا қўшилишига ва бу кучларни Америка босқинчи кучлари деган олдинги ҳақиқий номи билан аташ ўрнига Америка қўмондонлигидаги «кўп миллатли кучлар» деб аталишига йўл очади!

3. 2004 йил 8 июн кечки пайт саккизта саноатлашган давлатлар - Кўшма штатлар, Британия, Франция, Германия, Италия, Канада, Япония ва Россия раҳбарлари Жоржия штати соҳилида жойлашган Си-айлендда тўпланишди. Уларнинг йиғилиши уч кун, 8 июндан 10 июнгача давом этди. Унда Америка илгари сурган «Катта Яқин шарқ ташаббуси» лойиҳаси муҳокама қилинди ва унга жузъий тузатиш киритилгандан кейин уни амалга оширишга ижозат бериши.

4. 2004 йил 28 июнда Бремер томонидан Ироқнинг муваққат ҳукуматига ҳокимиятни расман топшириш маросими ўтказилди. Бу муваққат ҳукумат таркибига республика президенти бўлиб (бу рамзий мансабдир) шайх Фозий ал-Явар ва бosh вазир (бу ижроий мансабдир) бўлиб Америка марказий разведка бошқармаси (МРБ)нинг жосуси Иёд Алавий кирди.

Бу ҳокимиятни топшириш маросими жуда қисқа вақтда ва катта тантаналарсиз ўтказилди. Ваҳоланки босқинчилар илгари бу маросимни катта тантаналар билан ўтказишлиарини айтишган эди. Лекин уни ҳеч бир тантанасиз ўтказишиди. Чунки бу кимсалар қуруқлик ва ҳаводан туриб қаттиқ қўриқланаётганликларига қарамай, қаршилик кўрсатиш ҳаракатининг ҳужум қилиб қолишидан қўрқишиди. Бундан эса Бремер ва унинг югурдаклари ҳамда муваққат ҳукумат ўзларининг хавфсизлигини таъминлай олмас экан, энди қандай қилиб бошқаларнинг хавфсизлигини таъминлай олишади?! - деган савол пайдо бўлади.

Охири дуо илтижомиз барча ҳамду сано бутун оламлар Раббиси бўлмиш Оллоҳга хос, демоқлиқдир.

